

Barbaros Vakfiyesi Barbaros Vakfiyesine Karşı: Uydurulmuş ve Gerçek İki Vakfiye Üzerine Belgesel Bir İnceleme

Kenan Yıldız*

Barbarossa Waqfiyya versus Barbarossa Waqfiyya: A Documentary Analysis of Fake and Authentic Two Waqfiyyas

Abstract ■ Barbarossa Khayreddin Pasha is one of the most prominent actors in Ottoman maritime history. His fame in the Mediterranean was due to his well-deserved and strong position in the military field. However, beyond his piratical past and heroic profile in naval battles, the foundation he established in Beşiktaş contains valuable details providing information about a different aspect of Barbarossa. There is a waqf deed dated 1534 which is attributed to him and currently kept in the Archive of the General Directorate of Foundations. However, there are facts concealed by this waqf deed, which clearly does not reflect the Barbarossa Foundation in its entirety. In other words, as a result of this document, issues such as the foundation's establishment, functions and scope are shrouded in a halo of riddles, rather than being clearly explained. On the other hand, a second waqf deed dated two years after the pasha's death, is also preserved in the Ottoman Archives. While the first waqf deed covers only the foundation and its assets in Istanbul, the second deed, which is dated 1548 and which has not been analyzed previously, is an addendum that not only reinforces the first one to a certain extent, but also reflects the foundation's Lesbos component. Therefore, it can be said that this second waqf deed completes the missing pieces in the literature on the Barbarossa Foundation and reveals the details masked by the first, falsified waqf deed. Moreover, in addition to the further information provided, evidence is presented that makes the degree of authenticity of the first waqf deed seem quite weak. This study aims to produce a holistic picture of the Barbarossa Khayreddin Pasha Foundation and, in doing so, to bring the second waqf deed, which has remained unnoticed or unaccounted for so far, into the literature. After a brief

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi.

Araştırma, yazım ve yayın süreçlerinde farklı noktalarda yardımlarını gördüğüm başta makale hakemleri olmak üzere Ataallah Alrawashdeh, Şerife Eroğlu Memiş, Zeynep Berktaş, Mustafa Birol Ülker, İsmail E. Erünsal, Bilgin Aydın, Ali Benli, Talip Mert, Mevlüt Çam, Durmuş Kandıra, Ömerül Faruk Bölükbaşı, Habibullah Habib, Emrah Safa Gürkan, Heath W. Lowry ve Fikret Yılmaz'a teşekkür ederim.

evaluation of the pasha's life, the aforementioned wakf deeds will be analyzed together to determine the original structure of the foundation, and also the first document will be criticized in terms of its authenticity. At the end of the work, the contents of both wakf deeds are given as text and tables in an appendix.

Keywords: Barbarossa Khayreddin Pasha Foundation, Waqfiyya (Deed), Fake Deed, Diplomatics, Document Forgery.

Giriş: Barbaros'un Baba Adı Meselesi Bağlamında Bir Sorun Kaynağı olarak *Gazavâtnâme*

Barbaros Hayreddin Paşa'nın kaptanıderyalığa atanmasının Osmanlı donanmasını ileri bir seviyeye taşıdığı kabul edilir.¹ Paşa'nın sivil ve bir korsan-asker olarak yaşadıkları ve gerçekleştirdikleri, doğrudan kendisi ile ilişkilendirilen birincil kaynaklarda kayıtlıdır. Bunların başında Paşa'nın hayatını anlattığı *Gazavâtnâme*'si gelmekteyken diğeri, kurduğu vakfını belgeleyen *vakfiyeler*dir. Çok genel olarak ifade etmek gerekirse, *Gazavâtnâme* ve *vakfiyeler* birer doküman olarak doğrudan Barbaros'a atfedilebilmekte ve dolayısıyla Paşa'nın hayatının anlaşılmasında özgün ve ilk elden bilgi sağlamaktadır. Osmanlı deniz harp tarihinin yıldızı bol isimlerinin başında gelen Barbaros bu konumunu, babasından başlayarak ailesini tanıttığı ve korsanlık ile kaptanıderyalık dönemindeki kahramanlıklarını hikâyeleştirdiği *Gazavâtnâme*'si ile tevsik etmektedir. Barbaros gibi önemli bir kişiliğin Osmanlı tarihindeki yerini ilk ağızdan bildirmesi bakımından bu anlatının tarihsel önemi şüphesizdir.² Ancak, yapısal özelliği yönünden kritik edildiğinde,

1 Barbaros ve kardeşlerinin Kuzey Afrika'da görünür olmaya başlamaları ve kurdukları hakimiyetin çağdaş batılı kaynaklardaki detayları ile ilgili olarak bk. Svat Soucek, "The Rise of the Barbarossas in North Africa", *Archivum Ottomanicum*, III (1971), s. 238-50; Yazarın benzer içerikteki ikinci yayını için bk. Svat Soucek, "Remarks on Some Western and Turkish Sources Dealing with the Barbarossa Brothers", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1 (1972), s. 63-76.

2 Birçok defa yayınlanmış olan eserin bilinen 15 farklı nüshası vardır. Bunlardan en muteber olanı kabul edilen İspanya Escorial Kraliyet Manastırı Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın neşri ve bu neşirde diğer nüshalar ve yayınlarla ilgili olarak yapılan değerlendirmeler için bk. Seyyid Murad Muradi, *Barbaros Hayreddin Paşa Gazavâtnâmesi ve Zeyli (İnceleme-Metin)*, ed. Abdullah Gündoğdu, Hüseyin Güngör Şahin ve Dilek Altun (Ankara: Panama Yayıncılık, 2019), s. 13-26. Bu yayında, özensiz bir imlâ sorununun yanı sıra önemli okuma hataları mevcuttur. Bu yayının eleştirisi için bk. Ercan Akyol, "Abdullah Gündoğdu, Hüseyin Güngör Şahin and Dilek Altun. Barbaros Hayreddin Paşa – Gazavâtnâmesi ve Zeyli. Ankara: Panama Yayıncılık. 2019. 445 pages. ISBN: 9786057739186", *Diyar*, 2 (2021), s. 386-89; Yayınlanan son örneklerinden biri için bk. Seyyid Muradi Reis, *Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları (Gazavat-ı Hayreddin Paşa)*, çev. Osman Erdem, 4. bs. (İstanbul:

başvurulagelen bu kaynağın yer yer gerçeklikle örtüşmediği ve doğruluğu şüpheli bilgi verdiği de söylenebilir.

Yapılan yayınlarda, *Gazavât*'ındaki bilgilerin, Barbaros biyografisinin temel taşlarını oluşturmuş olması tabii bir durumdur. Ne var ki, elimizdeki bilgilerin önemli bir kısmı bu esere dayanıyor olsa da, her hatıratta bulunabilecek gölgeleme, abartma, kasten farklı bir detay ilâve etme ihtimalleri dikkate alındığında *Gazavât*'ta nakledilen her bilginin aynıyla vakiymiş gibi kabul edilmesi beklenmez. *Gazavât*, içeriden bilgi veren bir kaynak olsa da bir kişinin nakline dayanması dolayısıyla anlatının gerçeklikle örtüşmeme payı her zaman mümkün olabilir.³

Bu çalışmada konu edinilen vakfiyeler açısından da önemli bir problem olarak Barbaros'un baba adı meselesi *Gazavât*'ın giriftleştirdiği konuların başında gelir. Eserre göre Hayreddin Paşa'nın babası, Yenice-i Vardar'dan Fatih devrinde Midilli'nin fethi için gelmiş ve buraya muhafız olarak yerleştirilmiş Yakub isminde bir sipahidir. Asıl adı Hızır olan Barbaros, İshak, Oruç ve İlyas ile birlikte dört kardeşir.⁴

Çamlıca, 2014); Eser, halk arasında kahramanlık destanı şeklinde okunmakta ve leventlere cesaret vermek amacıyla savaş gemileri ve kıraathanelerde bulundurulmaktaydı. Bk. Seyyid Murad Muradi, *Gazavâtnâme ve Zeyli*, s. 14; R. Murphey de incelediği Viyana nüshasının 39 "meclis"ten oluşması dolayısıyla bu nüshanın yüksek sesle okunacağı düşüncesiyle tasarlandığını ifade etmektedir. Bk. Rhoads Murphey, "Seyyid Murad's Prose Biography of Hızır Ibn Yakub, Alias Hayreddin Barbarossa: Ottoman Folk Narrative as an Under-Exploited Source for Historical Reconstruction", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 54/4 (2001), s. 520; Eserin müellifini tespit eden çalışma için bk. Hüseyin Yurdaydın, "Muradî ve Eserleri", *Belleten*, XXVII/107 (1963), s. 453-66; Hammer, istifade ettiği bu eseri Sinan Çavuş'a atfetmektedir. Bk. Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall, *Devlet-i Osmaniye Tarihi: 926-953/1520-1547*, çev. Mehmed Ata, c. 5 (İstanbul: Selânik Matbaası, 1330), s. 168; Eser üzerine bazı ilk değerlendirmeler için bk. Fahir İz, "Barbaros Hayreddin Paşa Gazavatnamesi Üzerinde Yeni Bir Araştırma", *Belleten: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, 20 (1972), s. 81-92; *Gazavât* üzerine A. Gallotta'nın farklı tarihlerde yaptığı çalışmalarının Türkçe çevirileri için bk. Aldo Gallotta, "Gazavat-ı Hayreddin Paşa", *Belleten*, XLV/180 (1981), s. 473-500; Aldo Gallotta, "Seyyid Murad'ın 'Gazavât-ı Hayreddin Paşa' Adlı Eseri", çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Erdem*, IV/10 (1988), s. 127-63; N. Vatin'in *Gazavât* üzerine yaptığı şerhler bir dizi halinde yayınlanmıştır. Nicolas Vatin, "Études ottomanes, XVe-XVIIIe siècles", *Annuaire de l'École pratique des hautes études (EPHE), Section des sciences historiques et philologiques. Résumés des conférences et travaux*, 150 (2019), s. 59-69. Diğer şerhler de web sayfasında erişime açıktır. <https://journals.openedition.org/ashp/2239>.

3 Eser ile ilgili bir değerlendirme için bk. Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdenizi'nde Gazâ, Yağma ve Esaret, 1500-1700* (İstanbul: Kronik, 2018), s. 57-59.

4 Seyyid Murad Muradi, *Gazavâtnâme ve Zeyli*, s. 84.

Bu bilgiden hareketle Cezayir’de bulunan bir kitabe, içinde geçen Hayreddin ve Yakub isimleri dolayısıyla Barbaros’a atfedilmektedir. Şöyle ki, Barbaros’un Cezayir’de 1520 yılında bir mescit yaptırdığı kabul edilmektedir. Ancak, bu bilginin dayanağı konusunda şüphe bulunmaktadır. *Gazavât*’ta böyle bir bilgi geçmediği gibi bu mescitten geriye kalan tek şey de bir kitabedir. Kitabe metni, ilk defa Albert Devoulx tarafından fakat Barbaros’a atfedilmeksizin 1874 yılında yayınlanan bir kitapla literatüre girmiştir.⁵ Cezayir Arkeoloji Müzesi’nde muhafaza edilen bu kitabe zamanla Barbaros’a dair bir kaynakmış gibi ilgi görmeye başlamıştır.⁶ Baba ve oğul ismi olarak Yakub ve Hayreddin isimlerinin geçtiği ve içeriğinde doğrudan Barbaros’a aidiyetini gösteren bir karine bulunmayan bu kitabenin nasıl olup da sorgulanmadan Paşa’ya mal edilebildiği anlaşılmaz bir durumdur. Şöyle ki, kitabede Hayreddin Paşa’ya aidiyeti yansıtan değil tam aksi olan güçlü deliller bulunmaktadır.

926/1520 tarihli kitabedeki ilgili kısım şöyledir: “*es-sultân el-mücâhid mevlânâ Hayreddin ibn el-emîr eş-şehîr el-mücâhid Ebî Yûsuf Ya’kûb et-Türkî*”.⁷ Öncelikle belirtilmelidir ki, metinde geçen “Hayreddin” ve “Yakub” isimlerinin doğrudan ve kesin olarak Barbaros ile ilişkilendirilebilmesi güçtür. Zira böyle olduğu varsayılrsa, *Gazavât-nâme*’de zikredilen ve yukarıda belirtilen üç kardeşe “Yusuf” isimli dördüncü kardeşi eklemek gerekecektir. Şu halde, A. Devoulx’un herhangi bir yorum ve çıkarımda bulunmaksızın, Barbaros’un adını anmaksızın nötral bir şekilde yayınladığı bu kitabenin nasıl olup da Paşa ile ilişkilendirilebildiği tam bir muammaya dönüşmektedir.

Bâninin ismi açık şekilde yazılı olmasına rağmen “Hayreddin” ismine sahip bu kişinin gerçekte kim olduğu sorusu, çözümlenmesi gereken ana meselelerden

5 Devoulx’un kitabenin Barbaros Hayreddin Paşa’ya ait olduğuna dair herhangi bir ifadesi yoktur. Bk. Albert Devoulx, *Épigraphie indigène du musée archéologique d’Alger*, ed. A. Jourdan (Alger, 1874), s. 54-55.

6 Kitabeyi Barbaros’a atfeden yayınlar için bk. Emin Yakıt, “Büyük Amiral Hayrettin Barbaros’un Vakfiyenamesi”, *Deniz Mecmuası*, 57/375 (1945), s. 43-51; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 7. bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), s. 368; Soucek, “Rise of Barbarossas”, s. 248; Soucek, “Remarks on Some Western”, s. 74; Aldo Gallotta, “Khayr Al-Din (Khidir) Pasha”, *The Encyclopaedia of Islam, New Edition*, IV, 1997, s. 1155; Şerafettin Turan, “Barbaros Hayreddin Paşa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, V, 1992, s. 67; Murphey, “Seyyid Muradî’s Prose Biography of Hizir”, s. 522; Mehmet Tütüncü, “Cezayir’de Barbaros’un Bilinmeyen Kitabesi”, *Toplu Makaleler 2 = Collected Studies 2*, c. II (Haarlem: Sota Publications, 2017), s. 148.

7 Buradaki kişi, “Yusuf’un babası Yakub’un oğlu Hayreddin” olarak takdim edilmektedir.

biridir. Zira Paşa'nın ne vakfiyelerinde ne de vakıfları ile ilgili mevcut hiçbir belgede Cezayir'de bulunan bir mescidden bahsedilmemektedir. Buna karşılık H. Lowry⁸ dışında hemen hiçbir alan uzmanı konuya eleştirel bir bakışla eğilmemiştir.

Buradaki kişinin Barbaros olmadığı düşüncesini güçlendiren hususlardan ilki, camiye yaptıran kişinin, ilmiyeye mensup olanlar ve özellikle de kadılar için kullanılan “mevlânâ” sıfatıyla anılmış olmasıdır. Buradaki “et-Türki” nisbesi ise, üzerinde durulması gereken bir başka noktadır. Her ne kadar *Gazavât*'ta, Cezayir'in yerli halkı için “Arap”, Barbaros ve yoldaşları için de “Türk” ifadeleri ayırıcı bir kimliğe işaret ediyorsa da, kişinin ait olduğu “Türk” kökenini öne çıkarmanın, Osmanlılar nezdinde olumlu bir amaca hizmet etmediği bilinmektedir.⁹ Dolayısıyla söz konusu kitabede böyle bir kullanımın tercih edilmiş olması da anlam verilemeyen bir başka noktayı teşkil etmektedir. Diğer taraftan Paşa'nın Osmanlı hizmetine girmesi, Hayreddin lâkabını almasının 1519-1520¹⁰ dolayları olduğu dikkate alındığında, 1520 yılında tamamlanmış olan bir mescide gerçek ismi yerine bu lâkabını nakşetmiş olması beklenilir bir durum gibi görünmemektedir.

Barbaros'un baba adına dair literatürde görülen tartışmalar da ayrı bir değerlendirme konusudur. Paşa'nın bildirdiği baba ismi ve onunla ilgili dile getirdiği ayrıntılar, N. Vatin ve H. Lowry gibi dakik gözlemciler tarafından haklı gerekçelerle sorgulamaya tabi tutulmuştur. Paşa'ya ait elimizdeki vakfiyelere

8 Kitabenin Barbaros'a ait olup olmadığı, ilk defa H. Lowry tarafından sorgulanmıştır. Lowry, tüm detayları ile diplomatik açıdan tahlil ettiği kitabenin Barbaros ile irtibatının zayıf olduğu sonucuna varmaktadır. Özellikle bk. Heath W. Lowry, “Lingering Questions Regarding the Lineage, Life & Death of Barbaros Hayreddin Paşa”, *Frontiers of the Ottoman Imagination: Studies in Honour of Rhoads Murphy*, ed. Marios Hadjianastasis (Leiden: Brill, 2014), s. 191-96.

9 *Gazavât*'ta Türk ve Arap tabirlerinin açık şekilde kullanıldığını belirten ve bu bağlamda önemli değerlendirmeler içeren bir çalışma için bk. Nicolas Vatin, “Arabes et Turcs au Maghreb dans les années 1513-1520 d'après les *Gazavât-ı Hayrî-d-dîn Paşa*”, *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, 40 (2012), s. 365-97.

10 Vefat eden Oruç Reis'in yerine Hayreddin Paşa'nın geçtiğini bildiren arıza A. Temimi tarafından yayınlanmıştır. Abdelljelil Temimi, “Lettre de la population algéroise au Sultan Sélim 1er en 1519”, *Revue d'histoire maghrébine*, 5 (1976), s. 95-101. Belgenin arşiv kopyası için bk. BOA, TSMA.e 757/63 (Evâil-i Za 925/26 Ekim-3 Kasım 1519); Barbaros'un 1518'de şehit edilen ağabeyi Oruç Reis'in yerine geçtikten sonra kendisini daha güçlü kılacak bir hamle olarak İstanbul'un hizmetine girip girmemeyi, bir yıl boyunca düşünüp taşındığına dikkat çeken N. Vatin, arızanın transkripsiyonunu da yayınlamıştır. Bk. Nicolas Vatin, “Note sur l'entrée d'Alger sous la souveraineté ottomane (1519-1521)”, *Turcica*, 44 (2012-2013), s. 154-55.

bakıldığında ise, birinde baba adı hiç bulunmazken, diğerinde “Nurullah b. Abdullah” gibi tamamen ilgisiz bir isim yazılıdır. Vakfiyeler bağlamındaki bu durum, şimdiye kadar ortaya atılmış olan bilgileri ileri bir seviyeye taşımak şöyle dursun daha da problemli hale getirir. Şöyle ki, vakfiyelerde görülen belirsizlik, her ne kadar *Gazavât*’ta yazılı olsa da “Yakub” ismine şüphe ile bakılmasını gerekli kılar.

Bu konuda uyarıcı son bir değerlendirme olarak denilebilir ki, Barbaros’un babası Yakub ile onun babasının birer sipahi olmaları¹¹ dolayısıyla kendisinin şanlı ve soylu bir geçmişe sahip olduğu gibi detayları içeren *Gazavât-nâme*’deki bu tür bilgiler, gerçekliği her zaman, *alâ vukû’ihî* (olduğu gibi) yansıtmayabilir. Nitekim N. Vatin’in vurguladığı gibi, bu tür bilgiler, siyasi bir talebin karşılanması için üretilmiş de olabilir:

“Süleyman’ın Hayreddin’in kökenlerinin araştırılmasını neden istediği, salt “merak” unsuruyla açıklanamaz. Kahramanlıklarının hikâyesi, kendi saltanatının zaferlerle süslü tarihinin bir parçası olduğu için, çağdaşlara ve daha sonra geleceklere Barbaros kardeşlerin saygınlığını anlatmak önemliydi: Barbaros kardeşler, doğuştan Müslüman, mümin ve iyi aile çocuklarıydı. Dürüst bir şekilde tüccarlık yaparlarken, kendilerine rağmen, rastlantıların cilvesiyle imanın korsanlarına dönüşmüşler, “Cezayir kralı” olmuşlar, ama sultanın emrindeki alçakgönüllü hizmetkârlar olmayı da sürdürmüşlerdi. Seyyid Murad’ın becerisi, genellikle aslına uygun gibi gözükken bir hikâyeyi usta bir belagatle halkın hoşuna gidecek şekilde anlatarak bu siyasi talebe yanıt vermek olmuştur.”¹²

Barbaros Hayreddin Paşa’nın Beşiktaş’ta kurduğu bilinen vakfı hakkında *Gazavât-nâme* herhangi bir bilgi vermez. Barbaros, Kanuni’nin çağrısına uyarak 1533 yılı sonlarında geldiği İstanbul’da¹³ Cezâyir-i Bahr-i Sefid beylerbeyliği

11 “Husûsen Selânîk kurbunda Vardar Yenicesi’nde Yakub nâm bir sipâhî kim kendü dahi sipâhî-zâde idi.” Seyyid Murad Muradi, *Gazavât-nâme ve Zeyli*, s. 84.

12 Nicolas Vatin, “‘Sen ve Kardeşin Nasıl Ortaya Çıktınız?’: Barbaros Kardeşlerin Kökenlerine İlişkin Notlar”, *Bir Allame-i Cihan: Stefanos Yerasimos (1942-2005)*, c. II, ed. Çağatay Anadolu vd. (İstanbul: Institut français d’études anatoliennes, 2012), s. 710.

13 İdris Bostan, “Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu (1534)”, *Tarih Dergisi*, 38 (2003), s. 65; Arıkan ve Toledo’nun yayınladıkları İspanyol belgelerinde, Barbaros’un İstanbul’a geliş tarihi Kasım 1533’tür. Muzaffer Arıkan ve Paulino Toledo, *XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1995), s. 264; Barbaros’un İstanbul’a davet edilmesi ve geliş sürecine dair anlatı için bk. Seyyid Murad Muradi, *Gazavât-nâme ve Zeyli*, s. 270-84.

payesiyle 2 Şubat 1534 itibariyle kaptanpaşalığa atanmış¹⁴ ve belki de önceden tasarladığı şekilde Beşiktaş'ta yaptırdığı sahilhane ve medresesini merkeze alarak menkul ve gayrimenkulleri ile güçlü bir vakıf tesis etmişti. Ancak, Paşa'nın biyografisi hakkındaki bilgi eksiklikleri ile uyumlu şekilde, vakfının kuruluş tarihi ve belgeleri ile kurduğu vakfın mahiyeti konusunda da belirsizlikler söz konusudur. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, Barbaros'un ilk vakfiyesinin günümüze gelen nüshasının malul olduğu bazı sorunlar; diğeri ise, ikinci vakfiyesinin incelenmemiş olmasıdır. Aşağıda her iki vakfiye incelenerek vakfın gerçek mahiyeti üzerinde durulacak, ilk vakfiyede tespit edilen problemler ayrı ayrı ele alınacak ve vakıf hakkında bilinen yanlışlara dikkat çekilecektir.

Vakfiyelerin Muhtevaları ve Değerlendirme

Barbaros Hayreddin Paşa'nın birbirinden ayrı olan ve farklı tarihlerde düzenlenmiş iki vakfiyesinin bulunduğu yukarıda belirtilmişti. Bunlardan birincisi, orijinal değildir. Diğeri ise Paşa'nın vasiyeti üzerine ve vefatından iki yıl sonra düzenlenmiş orijinal zeyl vakfiyedir. İkinci vakfiye dikkate alındığında birinci vakfiyenin güvenilirlik bakımından önemli sorunlarla malul olduğu görülür. Aşağıda öncelikle VGM Arşivi'ndeki (Vakfiye-I), sonrasında ise Osmanlı Arşivi'ndeki (Vakfiye-II) vakfiyeler ele alınacak, belgelerin her biri kendi başlıkları altında tanımlanıp tahlil edilecektir. Değerlendirme sonunda Barbaros Vakfı'nın otantik çerçevesinin belirlenmesi hedeflenmektedir.

Vakfiye-I: 1313/1895 Tarihli Nüsha

Aslı ya da başka bir kopyası bulunmayan ve *İstanbul Sâni Vakfiyye*, 571 no'lu defterde 6 varak halinde Türkçe kayıtlı olan vakfiyede belirtildiğine göre bu nüsha, 1562 tarihli bir suretten 1895 yılında kopya edilmiştir.¹⁵ Vakfiyenin Vakıflar Genel

14 Paşa'nın beylerbeyi olarak zikredildiği in'âmât kaydı için bk. BOA, Kâmil Kepeci, nr. 1764, s. 215 (18 Receb 940/2 Şubat 1534). Belgeyi ilk değerlendiren İ. Bostan, bu tarihi Barbaros'un kaptanpaşalığa tarih kaydı olarak kabul eder. Bostan, "Cezayir-i Bahr-i Sefid", s. 66; Ayrıca bk. İdris Bostan, "Kapudan Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXIV, 2001, s. 354.

15 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 24269 vakfiyeyi içeren 114 defter bulunmakta olup bunlar, orijinal vakfiyelerden çıkarılan kopyaları ihtiva etmektedir. Arşiv rehberinde belirtildiğine göre, Evkâf Nezâreti'nin kurulmasından sonra zaman içerisinde "mütevellilerin veya nâzırların uhdesinde bulunan vakfiyeler toplanarak bu kayıtların bir araya getirildiği istinsah defterler ihdas edil"meye başlamış olmakla birlikte deftere geçirilen bu suretler orijinallerinden bazı farklılıklar taşıyabilmektedir. Mevlüt Çam, İbrahim Turhan ve Rıdvan

Müdürlüğü Arşivi'nde günümüz harflerine yapılmış bir çevirisi varsa da çok güvenilir değildir. Elimizdeki vakfiye suretinde üç tarih yer almaktadır. Bunlardan biri, vakfın ilk tesis edildiği ve onaylandığı orijinal tarihi; ikincisi, aslına uygun şekilde suretin oluşturulduğu belirtilerek onaylandığı tarih; üçüncüsü ise, söz konusu suret üzerinden yapılan kopyalamanın (istinsah) tarihidir.

Bu vakfiyedeki mal ve mülkler; gayrimenkul, nakit para (25.000 kuruş) ve kitap (20 cilt) olmak üzere üç gruptan müteşekkildir.

Barbaros'un iki aşamada ve iki vakfiye ile tesis ettiği vakfının sâhilhâne, medrese ve imaret odaklı bir yapısı vardır. Bunları destekleyecek akârât tahsisi de oldukça zengin tutulmakla birlikte bunun uzun vadede daha da arttırılması planlanmıştır. Vakfiye-I'e göre, İstanbul'da 1 çift hamam, 1 fırın ve değirmen, 31 menzil, 3 yahudihane ve 18 kıptiler odası vakfın ilk plandaki akarlarını temsil etmektedir. Buna ilâveten para vakfı için ayrılmış olan 25.000 kuruş, vakfa gelir sağlayacak bir başka kaynak olarak düşünülmüştür. Kira gelirlerinden vakfın masrafları çıkarıldıktan sonra arta kalan miktar da para vakfına dahil edilerek işletilecektir.

Paşa, her ne kadar sâhilhânesi ve evlerini sırasıyla kendisi, kendi nesli¹⁶ ve sonrasında azatlı kölelerine şart ederek aile vakfı tesis etmiş gibi görünse de türbe, medrese, imâret gibi tam anlamıyla hayrî niteliğe sahip büyük bağışlarının varlığı diğer taraftan ise Tekerlek Mustafa Efendi Camii'nin imam ve müezzine yaptığı tahsisler bakımından değerlendirildiğinde Barbaros Vakfı, hem zürri hem de hayrî özellikler taşımaktadır.

Barbaros Vakfı, iki aşamada teşekkül etmiş olmakla birlikte bunun ilk boyutunu yansıtan Vakfiye-I, önemli bazı içerik sorunları ile malul bulunmaktadır. Bu yapısı dolayısıyla mevcut belgenin ne derecede güvenilir olduğu sorusunun belli ölçüde cevaplandırılması, elde ettiğimiz bilgilerin doğruluğunun tayini açısından gerekli görünmektedir. Aşağıda bu konu ele alınmaya çalışılacaktır.

Enes Akçatepe, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2020), s. 35, <https://cdn.vgm.gov.tr/yayin/dergi/muhtelif/vakiflar-genel-mudurlugu-ar-siv-rehberi.pdf>. Diğer taraftan, Barbaros'a atfedilen bu suret vakfiyede azımsanmayacak miktarda yazım yanlışı vardır.

16 Mevcut vakfiyede tasarruf ve tevliyet konusunda Paşa'nın kendi neslinden bahis bulunmamakta, bu bağlamdaki hakların tamamıyla azatlı kölelere bırakıldığı ifade edilmektedir. Orijinal vakfiyenin varlığına dair hiçbir iz bulunmayan, mevcut suretin de aslına uygun düzenlenmemesi dolayısıyla karşı karşıya olduğumuz bu problem aşağıda ele alınacaktır.

Vakfiye-I Güvenilir Bir Belge midir?

Barbaros Hayreddin Paşa'nın vakfiyesi araştırmacılar tarafından yıllardır referans alınan bir belgedir. Ancak, içerdği bazı sorunlar bu belgenin otantik yönünün zayıflığını gösterecek düzeyde belirgindir. Konu üzerinde ayrıntılı bir inceleme bulunmamakla birlikte, F. Yılmaz ve K. Yıldız tarafından yapılan çalışmalarda bu soruna sadece dikkat çekmekle yetinildiği görülür. Bir tesadüf olarak aynı yıl yayımlanmış olan bu çalışmalar, vakfiyenin şüpheli yönlerine kısaca değinerek konuyu gündeme taşımışlar, kapsamlı değerlendirmeyi ise her ikisi de birbirlerinden habersiz şekilde ileriye bırakmışlardır.¹⁷ Barbaros'un Midilli'deki vakıflarını inceleyen makalesinde ise M. Kiel, kullandığı vakfiyede Midilli hakkında herhangi bir bilgi bulunmadığını belirtmesine karşılık bu belgenin güvenilirliği bağlamında herhangi bir şüphe izhar etmediği gibi esasında ikinci bir vakfiyenin olması gerektiğine dair bir değerlendirmede de bulunmamaktadır.¹⁸

Konu ile ilgili olarak dile getirilebilecek ilk nokta, yukarıda da belirtildiği üzere, Vakfiye-I'nın orijinal olmadığı, suretin sureti bir metin olduğudur. Vakfiye'nin bir suret olması herhangi bir problem oluşturmamakla birlikte, asıl sorun bu belgenin neyin sureti olduğu noktasındadır. Normal düşünüldüğünde bir suretin, aslı ile aynı içeriğe sahip olması beklenirken Vakfiye-I, bütünüyle değilse de, kimi yönleri itibarıyla bu beklentiyi karşılamaktan uzaktır. Görülen bu problem çerçevesinde, ilk olarak Vakfiye-I'nın doğruluk ve güvenilirliği üzerinde durulacak ve

17 Yayınlardan birincisi bana aittir. İcâreteyn odaklı çalışmamda, vakfiye ile ilgili detaylı bir inceleme yapmadığım için 1534 tarihinin sorunlu olduğunu ve gerçekte Barbaros'un ve-fatından sonra 1548'de düzenlendiğini söyleyerek yanlış bilgi vermişim. Oysaki 1548, ikinci vakfiyenin düzenlendiği tarihtir. Bk. Kenan Yıldız, "Osmanlıda İcâreteynin Başlangıç Tarihi Meselesi: İlk Uygulamalara Dair Tespitler", *Cihannüma*, V/2 (2019), s. 31-33; Vakfiyeye değinen ikinci çalışma Fikret Yılmaz'a aittir. Yılmaz bu önemli makalesinde, Beşiktaş'ın oluşumu ve gelişimine odaklanmakta, bölgenin ilk olarak Barbaros'un buradaki imar faaliyetleri ile başladığını tespit ederek Barbaros vakfiyesine özel bir başlık altında yer vermektedir. Ayrıca, vakfiyenin gerçek tarihinin 1534 olamayacağı ve birkaç defa değiştirildiği şeklinde esaslı yorumlarda bulunmaktadır. Bk. Fikret Yılmaz, "Osmanlı Hanedanı, Kullar ve Korsanlar: Beşiktaş'ın Doğuşu ve İktidar Rekabeti (1534-1557)", *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 52 (2019), s. 399, dn. 8, 420-21. Ayrıca Yılmaz, makalesinin sonunda vakfiyenin değiştirildiği tarihleri ve sorunları belirlediği bir ek vererek Barbaros'un ölümünden sonra düzenlenen BOA. EV.VKF., 6/47 numaralı vakfiyeyi de tespit etmiştir. Yılmaz'ın dikkat çektiği değişikliklere aşağıda temas edilmiştir.

18 Machiel Kiel, "The Medrese and Imaret of Hayreddin Barbarossa on the Island of Lesbos/Midilli: A Little-Known Aspect of the Cultural History of Sappho's Island Under the Ottomans (1462-1912)", *Shedet*, V/5 (2018), s. 169, dn. 12; 172.

tartışılacaktır. Bu amaçla mevcut nüshanın oluşturulma hikâyesindeki aşamalara mercek tutulacaktır. Vakfiye-I'de görülen söz konusu problemler; Kronoloji ve Tutarlılık, Tevliyet, Tasarruf Hakkı, Terminoloji, Barbaros'un Baba Adı ve Vakfiyenin Değiştirilmesi başlıkları altında incelenerek mevcut karmaşık tablonun berraklaştırılmasına çalışılacaktır. 1562 tarihli nüshaya bakılarak istinsah edilmiş olduğu belirtilen 1895 tarihli vakfiye suretinde görülen tüm bu maluliyetler aşağıda incelenecektir.

Kronoloji ve Tutarlılık Problemi

Barbaros Hayreddin Paşa'nın, İstanbul'a ilk defa geldikten kısa bir süre sonra vakfının ilk bölümünü 12 Rebiülevvel 941/21 Eylül 1534 tarihinde tesis ettiği kabul edilmektedir. Bu tarihte İstanbul kadısı olduğunu öğrendiğimiz Sadreddinzâde Mustafa Efendi'nin tescili ile geçerli hale geldiği belirtilen vakfiyesi, askerî kassam olan İsmail Efendi tarafından kayıt altına alınmış görünmektedir. Bu bilgi elimizdeki vakfiyede şu şekilde yer alır:

الحمد لله ولي الحميد والتوفيق وهو المحرر فيه من الوقف والتسجيل والتحقيق وصح عندي ما فيه
وصح لدي ما محسوبه من امر الواقف والشروط على نمط المبسوط فحكمه بصحته ولزومه في
خصوصه وعمومه عالماً بالخلاف والاختلاف بين الائمة والاسلاف وصح لدي وصح بين يدي باعتراف
الواقف المشار اليه باطن الكتاب وفقه الله تعالى ... القاضي للدولة العلية العثمانية بعناية الرحمن
مصطفى صدرالدين زاده بمحمية القسطنطينية اليه عفي عنه.¹⁹

Elhamdülillâhi veliyyü'l-hamîd ve't-tevfîk mâ-hüve'l-muharrer fihi mine'l-vakf
ve't-tescîl ve't-tahkîk ve sahha indî mâ-fîhi ve sahha ledeyye mâ-mahsûbuhu min-
emri'l-vâkıf ve's-şurût alâ nematı'l-mebsût fehakemahu bi-sıhhatihi ve lüzûmihi
fî husûsihi ve umûmihi âlimen bi'l-hilâf ve'l-ihtilâf beyne'l-e'immeti ve'l-eslâf ve
sahha ledeyye ve sahha beyne yedeyye bi i'tirâfi'l-vâkıfi'l-müşârün-ileyh bâtinü'l-
kitâb vefkâhullâhu te'âlâ ... el-Kâdı li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye bi-
inâyeti'r-Rahmân Mustafa Sadreddinzâde bi-mahmiyeti'l-Kostantiniyye ileyhi
ufiye anhu.

ثبت مضمون هذه الوقفية الشرعية عندي وانا الفقير اليه عز شانه اسماعيل القسام العسكري بقسطنطينية
المحمية عفي له²⁰

19 VGMA, Defter no: 571, s. 183.

20 VGMA, Defter no: 571, s. 183.

Sebete mazmûnu hâzihi'l-vakfiyyeti's-şer'iyye indî ve ene'l-fakîru ileyhi 'azze şânuhu İsmâil el-Kassâmü'l-Askerî bi Kostantiniyye el-mahmiyye ufiye lehu

Kuruluş tarihi üzerinden çok geçmeden evâil-i Rebiülevvel 970/Kasım 1562 tarihinde vakfiyenin bir nüshası oluşturulur ve dönemin Rumeli Kazaskeri Abdürrahim b. Mehmed tarafından vakfın sahih ve geçerliliğinin tescil edilmiş olduğu ve yine bir askerî kassam olan Mehmed Emin Efendi tarafından kaydedildiği bu nüshada ifade edilir. “Orijinal haliyle” ve “aslına uygun şekilde” istinsah edildiği “el-fakîr Mustafa” mührü ile belirtilen bu ikinci nüshanın altına kayıt tarihi ile birlikte düşülen not şöyledir:

بعد ما يضمنه الواقف الصبح والصحيح والحبس الصريح عند ثبوته واسعاف مايشاء وبه شرعا نمكه
الفقير اليه سبحانه عبدالرحيم بن محمد بعسكر روم ايلي المعمور بدولة عثمانية عفي عنهما
وغفر لهما.

ثبت مضمون ما [في] هذه الوقفية الشرعية عندي وانا الفقير اليه عزّ شأنه محمد امين القسم العسكري
قسطنطينية المحروسة غفر له.

طبق اصله الفقير مصطفى غفر له

مصطفى²¹

Seb'îne ve tis'a-mi'e fi şehr-i Rebî'î'l-âhir fi'l-evâ'il.

Ba'de mâ yazmenühü'l-vâkıf es-sahh ve's-sahîh ve'l-habsü's-sarîh inde sübûtihi ve is'âfi mâ-yeşâ ve bihi şer'an nemmekahu'l-fakîrû ileyhi Sübhâneh Abdürrahim b. Mehmed bi asker-i (Rûm) Rûm-ili el-ma'mûr bi Devleti Osmaniye ufiye anhumâ ve ğufira lehümâ.

Sebete mazmûnü mâ [fi] hâzihi'l-vakfiyyeti's-şer'iyye indî ene'l-fakîru ileyhi azze şânuhû Mehmed Emin el-Kassâmü'l-askerî bi-Kostantiniyye el-mahrûse ğufira lehu.

Tıbbku aslıhi el-fakîr Mustafa ğufira lehu.

21 VGMA, Defter no: 571, s. 190. Tercümesi: Vâkıfın dilediği şekilde kurduğu vakfının, Rumeli Kazaskeri Abdürrahim b. Mehmed nezdinde hukuken gerçekleşmesi ve vâkıfın da bunu onaylamasından sonra vakfiyesi, İstanbul askerî kassamı Mehmed Emin tarafından kaydedildi. Bu vakfiyenin aslına uygun olduğu Mustafa tarafından onaylandı.

Belgenin sonunda yer alan bu resmiyet kaydı, günümüze ulaşan vakfiyenin 970/1562 tarihli nüshaya dayandığını belirten bir detay olarak görünür. Bu nüshanın deftere işlendiği tarih ise 1313/1895'tir:

Beşiktaş'da ve gayrıda vâki' Kapudân-ı esbak merhûm Hayreddin Paşa'nın İstanbul'da Zeyrek yokuşunda ve mahall-i sâ'irede vâki' müsakkafât ve türbe ve mescid-i şerif ve medresesi ve nukûdu vakfı fî 25 Cemâziyelevvel sene 313 târihinde sâdır olan irâde-i aliyye mücebince kayd olunmuşdur.²²

Suretin sureti bir belge olsa da mevcut tek nüshada geçen bu bilgilere bakılırsa, 1534 tarihli asıl vakfiyenin 1562'de ikinci bir kopyasının çıkarıldığı ve 1895'te deftere kaydedilen suretin de bu ikinci kopyaya dayandırıldığı sonucu çıkmaktadır. Arşiv kayıtlarında varlığı tespit edilemeyen 1534 ve 1562 tarihli nüshaların başına ne geldiğini bilebilmek mümkün değildir.²³ Bu noktada, 1895 yılında 1534 tarihli orijinal vakfiyeye neden müracaat edilemediği ve bu asıl nüshanın yerini aldığı anlaşılan 1562 tarihli vakfiyenin de gerçek ve güvenilir bir belge olup olmadığı, akla gelebilecek ilk sorular olarak belirmektedir. Buna göre, 1895'te vakfiyenin ilk versiyonunun elde bulunmaması dolayısıyla vakfın mahiyetinin tam olarak bilinmesi resmî görevliler açısından mümkün olmadığı düşünülebilir. Ayrıca, istinsahı yapılmak üzere önlerine getirilen 1562 tarihli "vakfiye" dışında müracaat edebilecekleri bir delile de sahip bulunmuyorlardı. Bununla birlikte, tespit edilen bazı arşiv belgeleri, elimizdeki nüshanın ortaya çıkışının bir plana dayandığı ve orijinal vakfiyedeki bazı maddelerin de bu planın bir parçası olarak tahrifata uğradığını düşündürmektedir.

Diğer taraftan, 1562 tarihli "vakfiye" güvenilir bir nüsha olarak kabul edildiğinde, Barbaros'un vefatı üzerinden henüz on altı yıl geçmişken, böyle bir kopyanın çıkarılmasına hangi nedenle ihtiyaç duyulduğunun sorgulanması gerekir. Bu bağlamda şu sorular öne çıkmaktadır: Söz konusu nüsha aslının yerini almak üzere 1562'de değil de planlı olarak daha ileriki başka bir tarihte düzenlenmiş sahte bir belge miydi?²⁴ Eğer böyle ise, bu nüsha tedavüle sokulduktan sonra aslı yok

²² VGMA, Defter no: 571, s. 183.

²³ Vakfiyelerin şer'iyye siciline işlenmesi kanuni bir zorunluluk olsa da mevcut nüshada onay kayıtları olduğu belirtilen İstanbul Kadılığı ve Askerî Kassamlık mahkemelerine ait ilgili dönem sicillerinin günümüze ulaşmamış olması, vakfiyenin nüsha kontrollerini imkânsızlaştırmaktadır.

²⁴ Osmanlı'da evrak sahteciliği ve diplomatika biliminin doğuşu hakkında bk. Bilgin Aydın ve İshak Keskin, "Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, XXXI (2008), s. 197-228.

mu edilmişti? Nitekim, 1918 tarihli bir dava kaydında geçen “vakfiyede tahrifat yapıldığı” vurgusu, söz konusu sorular bağlamında düşünüldüğünde zaten şüpheli olan mevcut nüshayı daha da güvenilmez hale getirmektedir.²⁵ Bununla birlikte, F. Yılmaz’ın dikkat çektiği üzere, 1562’den sonra ve 1595-99 aralığında vakfiye ikinci bir değişikliğe uğrayarak bir nüshası daha çıkarılmış olabilir mi?²⁶ Bu sorular, tabii olarak meselenin arka planını anlayabilmek açısından hayati önem taşımaktadır. Her ne kadar tam bir şekilde cevap bulunması mümkün değilse de yukarıda dile getirilen sorular çerçevesinde konunun farklı bir boyutunun yakalanabileceğinin akılda tutulması faydalı olacaktır.

Barbaros’un ve utekâsının torunları arasında cereyan eden, tasarruf hakkı anlaşmazlığı konulu ve 1590 tarihli bir sicil kaydında, çok gerekli olmasına rağmen hiçbir şekilde vakfiyeye bakılmadığı, hatta davacı olan Barbaros torunlarının ellerinde iddialarını destekleyen bir delil bulunmadığı ve davalı tarafın da vakfiye yerine sadece şahitler vasıtasıyla iddiaya cevap vermiş olmaları,²⁷ vakfiyenin ne aslının ne de 1562 tarihli bir nüshasının tarafların elinde bulunmadığını göstermektedir. Dolayısıyla 1895 tarihli nüshaya temel teşkil eden 1562 tarihli vakfiyenin, planlı bir tasarım ürünü olduğu düşüncesi biraz daha güçlenmiş olmaktadır.

Diğer taraftan, Barbaros’un vefat tarihi üzerinde bir belirsizlik²⁸ söz konusu ise de Ayvansarâyî’nin düştüğü “Mâte Reisü’l-bahr”²⁹ tarihi 953/1546-1547’ye işaret eder. Daha güvenilir bir tarihlendirme olarak da vefatın 8 Cemaziyelevvel 953/7 Temmuz 1546’da vuku bulduğu kabul edilebilir.³⁰ Barbaros’un türbesini

25 “vâkıf-ı merhûmun ifâdatı tahrîf edilmiş”. Bk. EHM ŞS (Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Şer’iyye Sicili), 792, s. 177 (6 Ca 1336/18 Şubat 1918).

26 Yılmaz, “Osmanlı Hanedanı, Kullar ve Korsanlar”, s. 420-21.

27 Bu konu aşağıda daha detaylı ele alınacak olup vakfiyenin ortada bulunmadığı utekâ torunlarından Âkif Ağa tarafından 1918 yılında görülen bir tevliyet davasında açık olarak zikredilmiştir. Bk. EHM ŞS, 792, s. 177 (6 Ca 1336/18 Şubat 1918).

28 H. Lowry, Paşa’nın vefat tarihi üzerine literatürdeki bilgileri çok ciddi şekilde tahlil etmekte ve bir sonuca ulaşmaya çalışmaktadır. Konu eksenindeki literatür ve yazarın değerlendirmeleri için bk. Lowry, “Lingering Questions”, s. 197-206.

29 Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Ali Sâtî Efendi, ve Süleyman Besim Efendi, *Hadikatü’l-Cevâmî: (İstanbul Câmileri ve Diğer Dinî-Sivil Mîmârî Yapılar)*, haz. Ahmed Nezih Galitekin (İstanbul: İşaret Yayınları, 2001), s. 495; Gallotta, kaynak belirtmeksizin düşürülen bu tarihin Paşa’nın türbesine yazıldığını bildirmekte ancak kaynakları arasında Ayvansarâyî bulunmamaktadır. Nitekim Ayvansarâyî’de de tarih yazıldığı bilgisi varsa da Gallotta gibi türbeye işlendiği belirtilmemektedir. Gallotta, “Khayr Al-Din (Khidir) Pasha”, s. 1157.

30 Bostan, “Cezayir-i Bahr-i Sefid”, s. 70.

sağlığında Mimar Sinan'a inşa ettirdiği ve bunun da kitabedeki tarihe bakılırsa 948/1541-1542'de gerçekleştiği anlaşılr.³¹ Böyle olunca, 1534 tarihini taşıyan elimizdeki vakfiye suretinde Barbaros'un türbesini kendisinin yaptırdığını ifade etmesine anlam vermek mümkün olmaz.³² Buradan bakıldığında F. Yılmaz'ın dikkat çektiği üzere, Mimar Sinan'ın 1538'de başmimar olarak atandığı³³ ve türbeyi 1542'de inşa ettiği gerçeği, orijinal vakfiyenin 1534 yılında düzenlenmiş olduğu bilgisini de şüpheli hale getirir.³⁴

Tevliyet Hakkı Problemi

Vakfiyenin kurgulanmış bir metin olduğu düşüncesini daha da kuvvetlendirecek bir diğer problem, tasarruf ve tevliyet ile ilgilidir. Şöyle ki, Vakfiye-I'e göre Barbaros, tevliyet hakkını kendisinden sonra öz çocuğuna değil de her nedense doğrudan azatlı kölesi el-Hâc Hüsrev b. Abdullah'a bırakmış görünmektedir. Hatta metinde, oğlu ya da onun nesli hiçbir şekilde bahis konusu edilmemiştir. Bu durum, Paşa'nın tek çocuğu ve kendisinden sonra Cezayir beylerbeyi olan Hasan Paşa³⁵ ile aralarındaki bağların güçlü olmadığı izlenimi uyandırır. Hal böyleyken, Barbaros'un vakfının tevliyet ve tasarruf hakkını evlâdına ve evlâd-ı evlâdına şart etmiş olduğunun, yukarıda değinilen 1590 tarihli sicil kaydında açık şekilde belirtilmiş olması bu düşüncelyi ortadan tamamen kaldırır:

Hayreddin Paşa Sarayı demekle ma'rûf sarayın merhûm-ı mezbûr dâhilinde olan odalarını tevâbî' ve levâhıkı ile evlâdına ve evlâd-ı evlâdına ve evlâd-ı [evlâd-ı] evlâdına batnen ba'de batnin, karnen ba'de karnin vakf edip **ba'de'l-inkırâz utekâsına** ve evlâd-ı utekâsına ve evlâd ve evlâd-ı utekâsına batnen ba'de batnin şart edip..."³⁶

31 Özkan Ertuğrul, "Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, V, 1992, s. 68.

32 VGM, Defter no: 571, s. 186.

33 Gülru Necipoğlu, *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire* (London: Reaktion Books, 2005), s. 128.

34 F. Yılmaz, 1534 tarihini vakıf kurma niyet ve teşebbüsünün ilk adımları olarak kabul edilebileceğini, esas kuruluş tarihinin de 1542 sonrası olduğunu düşünmektedir. Bk. Yılmaz, "Osmanlı Hanedanı, Kullar ve Korsanlar", s. 420.

35 Aldo Gallotta, "Hasan Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XVI, 1997, s. 334-335.

36 Coşkun Yılmaz ve M. Âkif Aydın, ed., *İstanbul Kadı Sicilleri: Galata Mahkemesi 15 Numaralı Sicil (H. 981-1000 / M. 1573-1591)*, haz. Rıfat Günelan ve Talip Mert (İstanbul: İSAM, 2012), s. 257, hk. 402, vr. 91^a/1 (Evâhir-i Z 998/21 Ekim 1590). Belgenin tam transkripsiyonu için bk. Ek-3.

Bu detay, Barbaros'un vakfını kendi çocuk ve torunlarına şart etmiş olduğunun açık delilidir. Söz konusu belgede 1562 tarihli herhangi bir vakfiyeye atıf yapılmamış olması da elimizdeki Vakfiye-I'i daha da ikircikli kılmaktadır. Bu sicil kaydı ile örtüşen Vakfiye-II'de tevliyet şartlarının daha da belirgin bir şekilde kız çocuklarını dışarıda bırakacak şekilde erkek evlâd ve evlâd-ı evlâda şart edildiği şu şekilde ifade edilir:

وشرط الواقف المرحوم -تقبل خيراتہ الملك الحي القيوم- أن يكون التولية على الأوقاف المرقومة لأصلح أبنائه وأصلح أبناء أبنائه وأصلح أبناء أبنائه بطنا بعد بطن وقرنا إثر قرن ثم وثم إلى أن تنصر من السلسلة وتتم وإن اجتمع في مرتبة اثنان متساويان في الصلاح يكون التولية لأكبرهما سناً بشرط أن يكون صالحاً ديناً مرضياً متديناً موصوفاً بالديانة والصيانة معروفاً بالاستقامة والأمانة مأمون الميل إلى الحرام....³⁷

Merhum vâkıf, kurduğu vakfının mütevelliliğine oğullarının ve onların oğullarının ve nesilden nesile silsile bitene kadar onların oğullarının en salih olanının geçmesini şart koşturmuştur. Bu vasfa sahip iki kişinin aynı anda bulunması halinde onlardan yaş olarak büyük olanı dindar, salih, doğru ve güvenilir olması, haramdan kaçınması... şartıyla müteveli olur.

فإن انقضوا بقييلهم ومضوا لسبيلهم -صانهم الله- يكون التولية لأصلح عتقائه وأصلح أبناء عتقائه وأبناء أبنائهم نسلاً بعد نسل وفرعاً بعد أصل إلى أن ينقضوا ثم يكون أمر التولية إلى رأي الحاكم بمدينة قسطنطينية المحمية³⁸

Eğer vâkıfın nesli inkırazı uğrarsa tevliyet, azatlı kölelerinden en salih olanlarına ve onların oğullarına nesilden nesile geçer. Onların nesillerinin inkırazına kadar da bu böyle devam eder. En sonundaysa müteveli tayin yetkisi İstanbul kadısına ait olur.

Paşa'nın aslında öncelikle öz erkek çocukları ve torunlarına ve ancak onların nesli kesildiğinde azatlı erkek kölelerine şart kıldığı bu yetki, ilginç bir şekilde Vakfiye-I'de Paşa'nın öz çocuk ve torunları dışarıda bırakılarak sadece utekâ ve ebnâ-i utekâya (azatlı erkek köleler ve onların erkek evlâtları) şeklinde tahrif edilmiştir.³⁹ Şu halde, 1590 tarihli sicil kaydı ile Vakfiye-II adeta Vakfiye-I'deki tevliyet

37 BOA, EV.VKF 06/47, v. 17^a.

38 BOA, EV.VKF 06/47, v. 18^a.

39 VGMA, Defter no: 571, s. 187-188.

hakkı konulu maddeyi temelsiz bıraktığı gibi bu “vakfiye”nin azatlı köleler lehine kurgulandığı düşüncesi daha da güçlenmiş olmaktadır.

Tasarruf Hakkı Problemi

Vakfiye-I’de tevliyetin yanı sıra sâhilsarayın tasarrufu Barbaros’un vefatından sonra doğrudan kendi azatlı kölesi olan ve ismi vakfiyede altı defa zikredilen el-Hâc Hüsrev’e bırakılmış görünmektedir. Bunun yanı sıra utekâ soyundan gelen hiçkimseinin belirtilen bu tasarruf hakkı şartına itiraz edemeyeceğinin ifade olunması⁴⁰ ile de el-Hâc Hüsrev’in ve dolayısıyla onun neslinin vakıftaki statüsü güçlendirilmiş olmaktadır. Barbaros’un azatlı bir kölesinin isminin bu şekilde öne çıkarılması, belgede görülen önemli bir başka problem olarak dikkati çekmektedir. Zira 1590 tarihli sicil kaydında görüldüğü üzere Barbaros, sâhilsarayının dahiliyesini kendi çocuk ve torunlarına bıraktığını belirtirken sarayının sadece hariciyesini azatlı kölelerine bırakmış ve herhangi bir isim de zikretmemiştir:

Hayreddin Paşa hâl-i hayâtında zikr olunan sarayının dâhilinde olan odalarını cemî’ tevâbî’i ve levâhıkı evlâdına ve evlâd-ı evlâdına batnen ba’de batnin ve neslen ba’de neslin ve ba’de’l-inkırâz utekâsına ve evlâd-ı utekâsına ve evlâd-ı evlâd-ı utekâsına batnen ba’de batnin ve karnen ba’de karnin ba’de’l-inkırâz icâreye verilip ale’l-usûl medrese-i mezbûreye sarf ve harc oluna deyû vakf ve haps edip ve yine saray-ı mezbûrun hâricinde olan odalarını ve önünde olan bahçesini utekâsına ve evlâd-ı utekâsına ve evlâd-ı evlâd-ı utekâsına vakf ve haps edip ve ba’de’l-inkırâz hâkimü’l-vakt ma’rifetiyle icâreye verilip mahsûlü medrese-i mezbûreye sarf oluna deyû şart eyledi. Teslîm-i mütevellî ve tescil-i şer’î olmuştur.⁴¹

Alıntılanan bu önemli detay, Barbaros’un torunu olan Belkıs Hâtun’un iki oğlu ile Paşa’nın azatlı kölelerinin neslinden gelen üç kişi arasında çıkan tasarruf hakkı anlaşmazlığı dolayısıyla kayıtlara geçmiştir. Davadaki ifadelere göre Belkıs Hâtun’un iki oğlu, hariciyede bulunan oda ve bahçeyi ele geçirmek istemişler ancak utekâ torunlarının getirdikleri şahitlerin beyanları neticesinde Barbaros torunlarının bu haksız istekleri gerçeklik kazanamamıştır. Burada vakfiyeye müracaat

⁴⁰ VGMA, Defter no: 571, s. 186-187.

⁴¹ Yılmaz ve Aydın, *Galata Mahkemesi* 15, s. 257, hk. 402, vr. 91^a/1 (Evâhir-i Z 998/21 Ekim 1590). Belgenin tam transkripsiyonu için bk. Ek-3. Ayrıca belirtilmelidir ki, vakıftaki tasarruf hakları bağlamında Barbaros, ikinci vakfiyesinde her ne kadar “ebnâ” ifadesiyle erkekleri vurgulamış görünse de kız torunları ile ilgili bir şerh düşmemiştir. Bk. BOA, EV.VKF 06/47, v. 18^a.

edilmeyip sadece şahitlerin tanıklığına başvurulması, tarafların elinde herhangi bir vakfiye kopyasının bulunmadığına işaret sayılabilir.⁴²

Diğer taraftan, 1562 tarihli nüshanın mahkeme nezdinde gündeme geldiği respit edilebilen en erken tarihli örnekler 1842 yılına yani, vakfın artık azatlı köle neslinin kontrolüne geçtiği döneme aittir. Buna göre, Barbaros'un sâhilsarayı hariciyesinde azatlı kölelerinin tasarrufuna şart ettiği söz konusu on beş haneden iki tanesinin mutasarrıflarının vefatları üzerine, "ekber ve aslah ve erşed" olan hak sahiplerinin mahkemeye başvurdukları ve haklarını 1562 tarihini taşıyan "vakfiye"yi ibraz ederek belgeledikleri görülmektedir.⁴³ 1842'den daha önce başka bir örneğine rastlanmayan bu kayda bakıldığında, utekâ torunlarının kendi aralarında gelişen hususlarda ve sadece tasarruf haklarını tescil maksadıyla "Vakfiye-I"i başvurulmaya değer buldukları ileri sürülebilir. Daha önceki tarihlerde ise ellerinde böyle bir belgenin olmadığı çok muhtemeldir. Elleri olsa bile tahrif içeren böylesi bir belgeyi kullanabilmeleri, vakfın tüm gerçekliği ile çeliştiğinden makul değildir.

Bu bağlamda, yukarıdaki 1590 tarihli sicil kaydına yansıyan anlaşmazlıkta, utekâ torunlarının gerçekten hakları olan bir konu için delil olarak sadece şahitlere başvurmuş olmaları ve somut bir belgeden asla bahsetmemeleri, bu tarihlerde ellerinde herhangi bir vakfiye nüshasının bulunmadığını göstermektedir. Aksi halde, bütünüyle kendi lehlerine düzenlenmiş "1562 tarihli" vakfiyeyi göz ardı edebilmiş olmalarını anlamlandırmak oldukça zordur.

Konu paralelinde dikkat çeken önemli bir nokta olarak el-Hâc Hüsrev'in ismi Vakfiye-II'de sadece şahitler arasında görünmekteyken⁴⁴ Barbaros, bir başka azatlı kölesi olan Mehmed Ağa b. Abdullah et-Tavâşî'ye zevâidden günlük

42 Zira, 1918 tarihli bir dava kaydında belirtildiğine göre "bu âna kadar beyne'l-evlâd vukû' bulan münâza'ât te'amül-i kadîm üzere beyyine-i şahsiye ile halledilip mezkûr varakaya [vakfiye] istinâd ile hall-i mesele edilmemiş olması", elde bulunan "vakfiye"nin muteber olmadığına delil sayılabilir. Bk. EHM ŞS, 792, s. 177 (6 Ca 1336/18 Şubat 1918).

43 EHM ŞS, 463, v. 28^a/1-2 (14 Ca 1258/24 Haziran 1842); Bu on beş hanenin Dolmabahçe Sarayı'na ilhakı ve bunun karşılığında Ahırkapı'da yaptırılan on beş hanede oturanların listesine ve vakıf şartlarını haiz olmayanların bulunduğu dair bk. BOA, EV.d, 28926, s. 1-9 (14 S 1315-14 S 1315/15 Temmuz 1897); Bu on beş hanede ikâmet edenlerin kimler olduğunu bildiren ilmühaber için bk. BOA, EV.d, 31713, 190-193 (28 C 1338/20 Mart 1920).

44 Hüsrev Ağa b. Abdullah şeklinde yazılıdır. Bk. BOA, EV.VKF 06/47, v. 31^b. Aşağıda atıf yapılan şecerelerde de isim Hacı Hüsrev Ağa b. Abdullah olarak geçmektedir.

4 dirhem şart etmiştir.⁴⁵ Dolayısıyla Barbaros'un, azatlı kölesi olan el-Hâc Hüsrev'in ismini vasiyet ya da vakfiyesinin hiçbir yerinde zikretmediği gibi ne ona ne de onun nesline doğrudan bir şey şart etmediği Vakfiye-II'nin delaletiyle de anlaşılmış olmaktadır.

Terminoloji Problemi

Öncelikle belirtmek gerekir ki, "Vakfiye-I" üslup, dil, terminoloji bakımından 16. yüzyıla ait belge karakteristiğine sahip değildir. Bunun en belirgin ve kendini gösteren örneği "icâreteyn" ibaresinin varlığıdır. 16. yüzyıla ait herhangi bir belgede yazılabilmesi tarihsel açıdan mümkün olmayan "icâreteyn" teriminin geçtiği ilgili bölümler şu şekildedir:

"mütevellî-i mezbûr el-Hâc Hüsrev nevbet-i zabt [ve] tasarrufâtının vakt-i zamânında binâ eylediğim medrese-i münîfîm için vakf eylediğim çifte hamamı ve fırın ve değirmeni ve menâzilûn-ı mezbûrûnu ecr-i misilleriyle mü'eccelelerin ta'yin edip mu'accele-i misilleriyle âhara **icâreteyn** ile vech-i şer'îsi üzre icâr edip mu'accelelerin ahz ve kabz edip nukûd-ı mâl-ı vakf-ı mezbûr yirmi beş bin gurusun üzerine zam ve ilhâk eyleye"⁴⁶

"evlâd-ı zükûr ve evlâd-ı inâsın bi'l-küllî[ye] inkirâzından sonra menâzilûn-ı mezbûrûnu mu'accele-i misliye ve mü'eccele-i mümâsiliyle âhara yed-i mütevelliyle **icâreteyn** ile icâr oluna"⁴⁷

Bilindiği gibi, icâreteyn (ikili kiralama modeli) uygulamasına 16. yüzyılda nadiren rastlanmakla birlikte, modelin geçerli ve yaygın bir hal alması 1610'lar itibariyledir. "İcâreteyn"ın bir terim olarak kullanımı ise en erken 17. yüzyılın ikinci yarısına tekabül etmektedir. Bu tarihe kadarki vakfiyeler ve kiralama sözleşmelerinde "icâreteyn" kasdıyla kullanılan terminoloji daima "icâre-i muaccele ve icâre-i müeccele" şeklindedir.⁴⁸ Dolayısıyla ne vakfiyenin aslının düzenlendiği ifade edilen 1534'te ne de ikinci nüshasının çıkarıldığı söylenen 1562'de "icâreteyn" teriminin kullanılabilmesi mümkün olmayıp bunun tersi de anakronizm olarak tanımlanır.⁴⁹

45 BOA, EV.VKF 06/47, v. 25^a.

46 VGMA, Defter no: 571, s. 187.

47 VGMA, Defter no: 571, s. 188.

48 Yıldız, "İcâreteynin Başlangıç Tarihi".

49 Bu anakronizmin en güzel örneğini icâreteyn konulu bir çalışmada görmek mümkündür. Şöyle ki, "Barbaros Vakfiyesi"nde "icâreteyn" kelimesinin yer alması, konu üzerinde duran

Konu bağlamında, yukarıda da değinilen 1590 tarihli sicil kaydı, Barbaros Vakfı'nın gerçek şartlarının neler olduğunu gösteren önemli bir delil sunmaktadır. Belgede tabîi olarak "icâreteyn" kelimesi geçmezken, 'icâreye verme' tabirinin kullanıldığı görülmektedir. İlgili kısım şöyledir:

"dâhilen ve hâricen nice odaları ve bahçeleri müstemil olup Hayreddin Paşa Sarayı demekle ma'rûf sarayın merhûm-ı mezbûr dâhilinde olan odalarını tevâbi' ve levâhıkı ile evlâdına ve evlâd-ı evlâdına ve evlâd-ı evlâdına ve evlâd-ı evlâdına batnen ba'de batnin, karnen ba'de karnin vakf edip ba'de'l-inkırâz utekâsına ve evlâd-ı utekâsına ve evlâd ve evlâd-ı utekâsına batnen ba'de batnin şart edip ba'de'l-inkırâz **icâreye verilip** mahsûlü merkûm sarayın kurbunda binâ eylediği medrese-i şerîfin mühimmâtına sarf oluna"⁵⁰

Vakfiye-I'in deftere kaydedildiği 1313/1895 yılında gayrimenkullerin artık yerleşmiş ve yaygınlaşmış olan icâreteynli modele dönüşmüş olması nedeniyle, asıl vakfiyede olan "icâre" ibaresinde bir değişikliğin gerçekleşmiş olduğu düşünülebilir. Yani vakfiyenin kiralama şartlarındaki içerik ve detaylarında bir değişiklik yapılmamakla birlikte, suretin çıkarıldığı 1895'te fiilî durumun değişmesi sonucu icâre yerine icâreteyn kavramı tercih edilmiş olabilir.⁵¹

Öte yandan bu terim ve içerik değişikliğini normal kabul ettiğimizde ise, bu defa elimizdeki metnin 1534 tarihli orijinal vakfiye ve 1562 tarihli suret "vakfiye" ile aynı olma ihtimali imkânsızlaşmaktadır. Dolayısıyla Vakfiye-I'in, icâreteyn kelimesinin kullanıma girdiği dönem olan 17. yüzyılın ikinci yarısından daha erken bir tarihte üretilmiş olma ihtimali de kesin olarak ortadan kalkmaktadır.

araştırmacıları yanlış tarihlendirmeler yapmaya sevketmiştir. Bk. Bülent Köprülü, "Evvelki Hukukumuzda Vakıf Nev'iyetleri ve İcâreteynli Vakıflar", *İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası*, XVIII/1-2 (1952), s. 215-57.

50 Yılmaz ve Aydın, *Galata Mahkemesi* 15, s. 257, hk. 402, vr. 91^a/1 (Evâhir-i Z 998/21 Ekim 1590).

51 Amaçlarından saptırılmaması ve ana ekseninden kaydırılmaması şartıyla vakıflarda bu tip düzenlemelere rastlanmakta ve vakıf hukukunda buna "tağyir" denilmektedir. Her ne kadar vakfiyelerde değişime dair açık bir bilgi yer almasa da vakıflarda ihtiyaç görülen değişimleri tarif eden tağyir, tebdil gibi hukuki kavramlara ve bunların uygulamalarına dair önemli bir çalışma için bk. Murat Beyaztaş, *İslam Hukukuna Göre Vakıflarda Değişim Esasları (Tağyir ve İstibdal)* (Ankara: VGM, 2021); Ayrıca bk. Hatice Kübra Kahya, "İstibdal Uygulamaları Işığında Osmanlı Vakıf Hukukunun Dönüşümü" (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2021.

Barbaros'un Baba Adı Problemi

Vakfiyede geçen önemli bir başka problem Paşa'nın baba adı konusudur. Hayreddin Paşa'nın babasının Yenice-i Vardarlı "Yakub Ağa" isminde bir sipahi olduğu *Gazavâtnâme*'ye istinaden söylenegelmektedir.⁵² Kimi araştırmacılar bunu doğru kabul ederlerken bazıları da bu bilgiye şüphe ile yaklaşmaktadır.⁵³ Meselenin çözümü bağlamında literatürde dikkat çeken müteaddit yayınlarında M. Tütüncü, Barbaros'un babasının "Yakub Ağa" olduğunu kesin bir şekilde dile getirmekle birlikte, Midilli'de keşfettiği bir kitabeyi bu çıkarımı için güçlü bir delil olarak sunmaktaysa da bu kitabe, konu bağlamında bir kesinlik bildirmekten uzak olup ancak ve belki tahminde bulunulmasına yardımcı olabilecek seviyede bir değere sahiptir.⁵⁴

Vakfiye-I'de ise Barbaros'un baba isminin, "Nurullah b. Abdullah" şeklinde kaydedildiği görülür. Buna karşılık, Vakfiye-II'de "Hayreddin Paşa"nın babasının adı yazılmamıştır. Buna göre, Vakfiye-I'in günümüze ulaşmayan aslında baba adının kayıtlı olmadığını düşünmek daha makul bir yaklaşım olur.⁵⁵ 1895'te çıkarılan nüshadaki Nurullah b. Abdullah isminin de tamamen uydurma olduğu belirtilmelidir.

52 Seyyid Murad Muradi, *Gazavâtnâme ve Zeyli*, s. 84.

53 N. Vatin, çok detaylı şekilde kritik ettiği *Gazavâtnâme*'nin bir propaganda metni olduğuna özellikle dikkat çekmektedir. Vatin değerli incelemesinde, Barbaros'un babasının eserde geçtiği gibi bir sipahi olamayacağını dile getirmektedir. Vatin, "Sen ve Kardeşin"; Barbaros ailesinin kökeni hakkında çağdaş yazarların ileri sürdükleri farklı bilgiler ve bunların bir kritiği için bk. Soucek, "Rise of Barbarossas", s. 246-50; Lowry de konu ekseninde geniş bir değerlendirme yaparak elimizde Barbaros'un baba adının Yakub olduğunu kesin olarak bildiren *Gazavât* dışında bir kaynak bulunmadığı ve dolayısıyla bu bilginin doğruluğunun hemen kabul edilmemesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Lowry, "Lingering Questions".

54 Mehmet Tütüncü'nün tespit ettiği kitabede geçen "Emîrül-Mükerrrem Ya'kub b. Âdem" kaydı, yazarın iddiasına göre Barbaros'un babası ve dedesinin isimlerini kesin olarak ispatlamaktadır. Ancak Tütüncü'nün, iddiasını tartışmasız somutlukta bir belge ile desteklemediği açıktır. Bu nedenle, aksi ihtimalleri de dikkate alarak bir tartışma açmakta ve kitabede geçen Yakub'un, Barbaros'un babası olduğu sonucuna varmaktadır. Fakat, söz konusu kitabenin Hayreddin Paşa ile olan illiyet bağını, babasının taşıdığı kabul edilen ismi içermesi, Midilli'de bulunması dışında tutarlı bir zemine oturtulmadığı ve kesinlik ifade edecek bir durumun olmadığı kabul edilmelidir. Söz konusu iddialar için bk. Mehmet Tütüncü ve Ahmed Ameen, "Barbaros Hayreddin Paşa'nın Babası Emir Yakub'a Ait Yeni Bulunan Bir Kitabe", *International Journal of Turkology Research and Studies of Islamic Inscriptions*, 9 (2020), s. 3-37.

55 Barbaros'un baba adının Yakub olup olmadığı ayrı bir mesele olup buna yukarıda Giriş bölümünde genel hatları ile değinilmiştir.

Vakfiyenin Değiştirilmesi Problemi

Vakfiye-I ile ilgili olarak yukarıda işaret edilen tüm problemleri noktalar, somut tespitlere dayanmaktadır. Bu başlık altında, vakfiyenin tahrifata uğraması ile vakfin yavaş yavaş el değiştirmesi olgusuna biraz daha yakından bakılacaktır.

Öncelikle ifade edilebilir ki, Vakfiye-I'in bir ya da birkaç defa değiştirildiği ve genel olarak güvenilir olmadığı başta Vakfiye-II olmak üzere muhtelif delillerle sabit olsa da bunun nasıl gerçekleştirildiği sorusuna tartışmasız bir cevap verebilmek çok güçtür. Ancak, kesin olan bir şey var ki o da vakfiyenin aslının belli bir tarihte ortadan kaybolduğu, vâkıfın şartlarının değiştirilerek aslının yerine konulan suretin tedavüle sokulduğu ve vakfin bu haliyle devam ettiğidir. Bunun ne zaman gerçekleştiğini tam olarak tespit edemesek de Barbaros'un azatlı kölelerinden olan el-Hâc Hüsrev'in hayatta olduğu dönemde vakfin özgün halinde bulunduğu ve kendisine dayandırılan 20. yüzyıl şecerelerinde her ne kadar aksi belirtiliyorsa da el-Hâc Hüsrev'in hiç müteveli olmadığı kesindir. Zira bunun mümkün olabilmesi için vakfiyenin gerçek şartlarına göre Barbaros'un neslinin inkırazı gerekmektedir. Barbaros'un oğlu Hasan Paşa'dan gelen torunlarının⁵⁶ varlığı dolayısıyla da böyle bir şey vaki olmamıştı.

Ne var ki, vakfin el-Hâc Hüsrev'e atıfla onun torunları tarafından ileriki bir tarihte ele geçirildiği, Vakfiye-I'in de bu amaçla onun ismi merkeze alınarak düzenlendiğinin bir gerçeklik olduğunu destekleyecek bazı örnekler mevcuttur. Buna göre, el-Hâc Hüsrev'den başlayan 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarına ait şecerelerden, müteveli atamalarında vakıf defterine işlenmek suretiyle silsilenin takibinin sağlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar el-Hâc Hüsrev vakfa müteveli olmadıysa da bu şecerelerde vakfin tevliyeti sanki el-Hâc Hüsrev'den başlayarak onun neslinden devam etmiş gibi gösterilmiştir.⁵⁷ Oysaki Vakfiye-II, tevliyet hakkının Barbaros'tan sonra oğlu Hızır Hasan Paşa'ya geçmesi gerektiğini açık şekilde belirler.

Vakfiye-I'in birkaç defa değişikliğe uğradığını düşünen F. Yılmaz, belgede “mahruse-i Galata'ya tâbi‘ Beşiktaş” ibaresinin yer almasına karşılık Beşiktaş'ın

⁵⁶ Yılmaz ve Aydın, *Galata Mahkemesi* 15, s. 257, hk. 402, vr. 91^a/1 (Evâhîr-i Z 998/21 Ekim 1590).

⁵⁷ Barbaros Vakfı'na el-Hâc Hüsrev Ağa'dan itibaren müteveli olduğu kabul edilenlerin isimleri ve şecerelerini içeren kayıtlar için bk. BOA, Evkaf Defteri (EV.d), no. 28926, s. 1-9 (14 S 1315/15 Temmuz 1897); EV.d, 31383, s. 165 (9 C 1330/27 Mayıs 1912); EV.d, 31787, s. 41-52 (27 B 1335/19 Mayıs 1917); EV.d, 31713, s. 190-193 (28 C 1338/20 Mart 1920).

Galata'ya 1580 sonrasında bağlandığını; vakfiye metninde 1 gurusun 120 akçe olarak hesaplandığı ancak gurus paritesinin en erken 1586 yılında bu seviyeyi yakaladığını; vakfiyenin şahitleri arasında yer alan sabık kazasker Sunullah Efendi'nin mazuliyet devresinin de 1595-1599 yılları arası olduğu düşünüldüğünde elimizde bulunan Vakfiye-I'in bu aralıkta bir kez daha düzenlenmiş olma ihtimalini dile getirerek,⁵⁸ elimizde bulunan vakfiyenin 1562 tarihli olamayacağını ifade etmektedir.

Diğer taraftan, 1043/1633-34 tarihli muhasebe tutanağında⁵⁹ azatlı kölelerle ilgili herhangi bir kayıt bulunmamakla birlikte 1651'de vakfın nakit para mütevellisi olduğunu öğrendiğimiz Mahmud Çelebi b. el-Hâc Mehmed⁶⁰ de el-Hâc Hüsrev'e atfedilen şecerelede görünmemektedir.⁶¹ Hayreddin Paşa'nın torunlarından Belkis'in vefatı üzerine onun kızı Rahime'ye yapılan 1676 tarihli bir vazife tayin buyruldunda da bu ismi geçen kişilerin evlâd-ı utekâdan olduklarına dair hiçbir bilgi yoktur.⁶² 1777, 1778, 1784, 1787 ve 1788 tarihli muhtelif hüccetlere bakıldığında ise, "Hayreddin Paşa Vakfı'nın evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere mütevellisi"⁶³ Mehmed Emin Efendi b. el-Hâc Abdullah görünmekteyken⁶⁴ bu isme de el-Hâc Hüsrev'e atfedilen şecerelelerin hiçbirinde rastlanmaz. Ayrıca, Barbaros'a ait sâhilsarayının tasarrufuna münhasır olan "saray tevliyeti"nin,

58 Yılmaz, "Osmanlı Hanedanı, Kullar ve Korsanlar", s. 420-21.

59 M. Âkif Aydın ve Coşkun Yılmaz, ed., *İstanbul Kadı Sicilleri Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil (H. 1042-1044 / M. 1632-1635)*, haz. Abdullah Sivridağ (İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 2019), vr. 74^a, s. 227 (Evâhir-i Z 1043/26 Haziran 1634).

60 M. Âkif Aydın ve Coşkun Yılmaz, ed., *İstanbul Kadı Sicilleri: Beşiktaş Mahkemesi 63 Numaralı Sicil (H. 1061-1062 / M. 1651-1652)*, haz. Nedim Pakırdağ ve Yılmaz Karaca (İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 2019), v. 18^b/2, s. 88 (15 M 1062/29 Aralık 1651).

61 Söz konusu şecerelelere aşağıda yer verilmiş ve değinilmiştir.

62 BOA, AE.SMMD.IV, 58/6752 (22 L 1087/28 Aralık 1676).

63 "Evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere mütevellî olan Mehmed Emin Efendi"nin medrese, imaret ve türbe için vakıf bütçesinden yapmış olduğu tamirat masraflarını vakıf muhasebe defterine işletebilmek için mahkemeden aldığı hüccet için bk. EHM ŞS, 233, v. 5^a/2 (11 L 1201/27 Temmuz 1787).

64 Kayıtlar için bk. EHM ŞS, 201, v. 99^b/1 (21 Ca 1191/27 Haziran 1777); EHM ŞS, 201, v. 111^b/1 (27 M 1192/25 Şubat 1778); EHM ŞS, 219, v. 93^a/3 (15 B 1198/4 Haziran 1784). Bu kayıтта "Haffâf Mehmed Emin Ağa" olarak geçer; EHM ŞS, 233, (1 C 1202/10 Mart 1788). Hüsrev Ağa'nın neslinden Mehmed Emin isimli biri varsa da bu kişi 1842 ve 1897 tarihli belgelerde mütevellî görünmektedir. Bk. EHM ŞS, 463, v. 28^a/1-2 (14 Ca 1258/24 Haziran 1842); BOA, EV.d, 28926 (14 S 1315/15 Temmuz 1897).

“evlâd-ı vâkîf için” şart edildiği belirtilerek 1780 yılında tayin beratı düzenlenen kişi Barbaros torunlarından Şerife Emine bt. Hasan’dır.⁶⁵ Bunun yanı sıra, utekâya şart edilen menzillerden birinde ikamet eden utekâ torunlarından Rukiye Hatun’un evini tamir ettirebilmek için aldığı fetvada “sûknâsı vâkîfın evlâdına ve evlâd-ı evlâdına meşrûta vakîf menzil” şeklinde bir ibare yer alıyordu.⁶⁶

Bu detaylarda, 18. yüzyıl sonlarına kadar vakfın tasarruf ve yönetim yetkisinin Barbaros torunlarında olduğu ve bunun herkes tarafından bilindiği dolayısıyla utekânın da vakıftaki hak ve sınırlarını bildikleri yeterince açıktır. Ya da en azından vakfın kuruluşundan itibaren geçen neredeyse iki yüzyıl boyunca vakfın lehtarları arasında el-Hâc Hüsrev’den herhangi bir bahis söz konusu olmadığı gibi evlâd-ı utekâ olarak zikri geçenler de sınırlı haklara sahip olarak görünmektedirler. Zira, vakıftaki öncelik Barbaros’un torunları (evlâd-ı vâkîf) üzerindedir.

1800’lü yılların başlarına dek vakfın bu istikamette hayatiyetini sürdürdüğü, tespit edilen belgeler üzerinden söylenebilir. Buna göre, yukarıdaki kayıtlardan uzun yıllar vakfın mütevelliliğini yürütmüş biri olduğu anlaşılan Mehmed Emin Efendi’nin 13 Z 1215/27 Nisan 1801 tarihinde vefat etmesi üzerine kızı Habibe Hatun’un müteveli⁶⁷ olduğu bilgisi, bir dava kaydında karşımıza çıkmaktadır. Mehmed b. Ahmed isimli utekâ soyundan gelen birisi açtığı davada, Habibe Hâtun’un usulsüz yollarla müteveli olduğu, vakfı yönetme becerisinin bulunmadığı, utekâya ait olan 15 haneden kimisini icâreteyn ile kiraya verdiği, kimisini de utekâ evlâdı olmayanların tasarrufuna bıraktığı, dahası ser-çukadar ağının yeni yaptırdığı odaları yıktırıp enkâzlarını kullanarak gerçekte gayet mamur olan kendi evini de bu vesileyle yeniden inşa ettirdiği gibi gerekçelerle tevliyetin ondan alınıp kendisine verilmesi talebinde bulunurken, birçok kişi de kendisi lehine şahitlik etmiştir. Bu ithamları Habibe Hatun’un hak edip etmediği konusu bir tarafa, davacı Mehmed b. Ahmed’in ifadelerinde vakfın tevliyet şartları şöyle dile getirilmiştir:

65 “sâhibü’l-hayrın binâsına muvaffak olduğu medresesine muttasıl saray dâhilinde evlâd-ı vâkîf için şart ve ta’yîn eylediği beyne’n-nâs saray tevliyeti demekle meşhûr ber-vech-i hasbî tevliyetin ale’l-iştirâk mutasarrıfları sâhibe-i arzihâlin vâlidesi Şerife Atıka ile merkûmân diğer Şerife Emine ve Çorbacı Seyyid Mehmed nâm kimesneler bundan akdem müte’âkiben vefât eylediklerini ve şart-ı vâkîf üzere nevbet-i tasarruf el-yevm sâhibe-i arzihâl mu’arrefetü’z-zât Emine bt. es-Seyyid Hasan nâm hâtuna [mü]teveccih ve münhasıra olduğu” EHM ŞS, 219, v. 25^a/1 (23 Za 1194/21 Kasım 1780).

66 EHM ŞS, 259, s. 9/2 (7 L 1209/27 Nisan 1795).

67 Habibe Hatun’un müteveli tayin tarihi, vakfın 1215 tarihli muhasebe defterine göre daha erken olmalıdır. Bk. BOA, EV.HMH, 7379, s. 3 (17 Ş 1215/3 Ocak 1801).

Hayreddin Paşa merhûmun mescid-i şerîfi ve medrese-i münifeleri ve türbe-i lâtifeleri evkâf-ı şerîfelerinin “yevmî otuz akçe vazîfe ile tevliyeti hayâtında oldukça kendüye ba’dehu utekâ ve atikâtının aslah ve erşedine ve ba’dehu evlâdlarının aslah ve erşedine ve ba’dehu evlâd-ı evlâd-ı evlâdlarının (erşed ve) aslah ve erşedine şart ve ta’yîn etmekle sâhib-i arzihâl Mehmed b. Ahmed (meclis-i şer‘) ...? mahallesinde meclis-i şer‘-i hatîrde vakf-ı mezbûrun ber-müceb-i şart-ı vâkıf hâlâ mütevelliyesi olan derûn-ı arzihâlde ... muharrerü'l-ism mu’arrefetü’z-zât Habîbe Hâtun bt. Mehmed Emin mahzarında mütevellîye-i mezbûre Habîbe Hâtun” bin iki yüz on beş senesi Zilhiceti’ş-şerîfesinin on üçüncü günü târihinde babası mezbûr Mehmed Emin b. Abdullah fevt oldukda bir takrîb kendi üzerine tevcih ve berât etdirdip...⁶⁸

Öncelikle ifade etmek gerekir ki bu belgenin doğruluğu şüphelidir. Metne yakından bakıldığında, paranteze aldığım üç satırlık kısım şekil ve içerik yönünden buraya sonradan ilâve edilmiş gibi durmaktadır. Sicillerde gerektiği zaman tashih ve ilâveler kadı mührü ile yapılabilmeyle birlikte buradaki ilâve, bir tashih görünümünde olmayıp, hüccetin doğal bir parçasıymış gibi yazılmıştır. Pek iyi kotarıldığı söylenemeyecek olan bu işlemin gerçekleştirilme yöntemini kestirmek güçtür. Ancak, metnin diğer satırlarındaki yazı stiline göre farklılığı açık olarak

68 EHM ŞS, 310, s. 35/2 (16 Z 1218/29 Mart 1804).

görülen bu kısmın, hüccetin sicile kaydedildiği esnada ve aynı kişi tarafından yazılmış olması ihtimal dahilinde değildir. Aksi halde metnin bu yazı stili ile devam etmesi gerekirdi. Metinde, kenara çıkma yapma ya da üstünü çizip tashihte bulunmayı gerektirecek bir yanlış yazım söz konusu olmadığına göre, bu üç satırlık kısım daha da dikkat çekici hale gelmektedir.

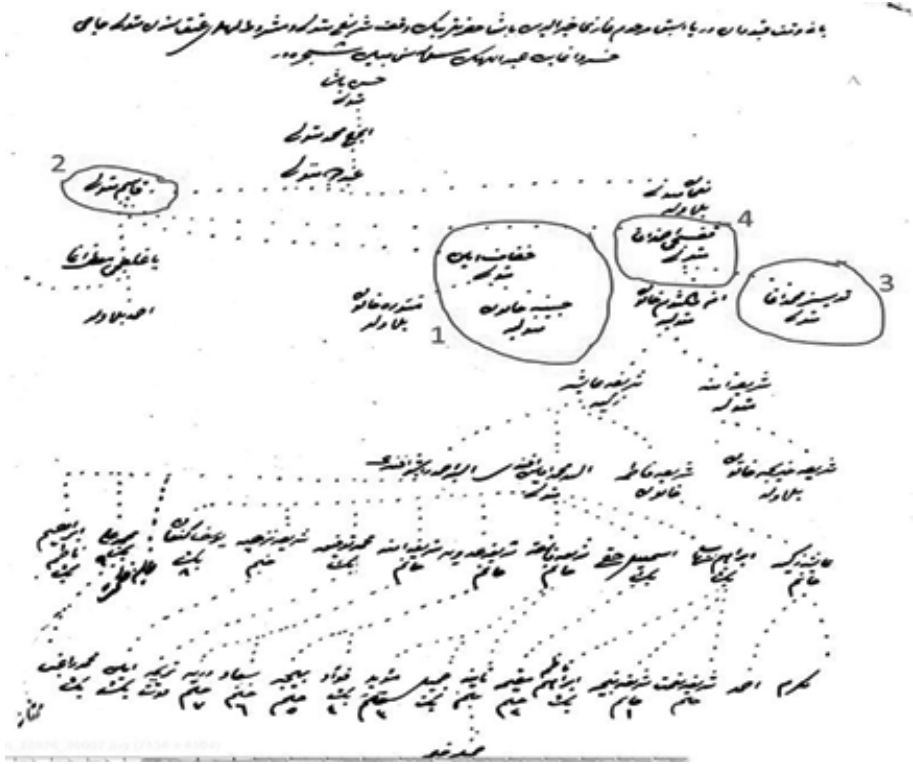
Bu ilâvenin neyi ifade ettiğine bakılınca, gerekçe kendiliğinden görünür olmaktadır. Metnin yukarıda verilen transkripsiyonunda italik yapılan bu ifadeler, Hayreddin Paşa'nın vakfındaki tevliyet hakkını önce kendisine sonrasında da erkek ve kadın azatlı köleleri ile onların nesillerine şart koştuğunu beyan etmektedir. Bu şart yukarıda da açıklandığı üzere vakfın gerçek şartları ile örtüşmemektedir. Diğer taraftan, Barbaros'un tevliyet için "*yevmî otuz akçe vazîfe*" tayin etmiş olması da sorunlu bir maddedir. Zira, böyle bir ifade mevcut iki vakfiyede de geçmemektedir. Kaldı ki, Barbaros'un müteveli olarak kendisi için günlük 30 akçelik tayinatı hiç beklenir bir şey olmaması bir tarafa Vakfiye-I'de müteveliye tayin edilen vazife 20 akçedir.

Söz konusu ilâve ifadelere şekil yönünden bakıldığında bu üç satırlık kısmın, içinde bulunduğu sicil defterinin hiçbir yerinde benzerine rastlanmayan bir yazı stili ile kaydedildiği görülür. Belge özelinde bir sonuç cümlesi olarak ifade etmek gerekirse, Habibe Hâtun bt. Mehmed Emin'in tevliyetini sonlandırmayı amaçlayan bu hüccet, daha sonra vakfın şartlarında yapılacak olan tahrifatın ilk aşamasını teşkil etmektedir. Özetle söylemek gerekirse, belgede işaret edilen üç satırlık kısım; yazı stili, vakfiye üslubu, vakfın gerçek şartları ve söz dizimi bakımından oldukça sorunludur.

Belgenin tahlilini bir de el-Hâc Hüsrev'in şeceresi üzerinden yaptığımızda, karşımıza çıkan manzara daha da şaşırtıcıdır. Buna göre Mehmed b. Ahmed şecerde Barbaros'un azatlı kölesi el-Hâc Hüsrev'in torunlarından Kafesçi Ahmed Ağa oğlu Tüysüz Mehmed Ağa olarak görünüyor. Davaya konu olan Habibe Hâtun ise babası Mehmed Emin ile birlikte bu şecerde utekâ torunları olarak fakat yanlış bağlarla dahil edilmişlerdir. Şöyle ki, yukarıda değinilen sicil kayıtlarında müteveli Mehmed Emin Efendi'nin baba adının "el-Hâc Abdullah" olduğu, haffâf vasfı ve ağa unvanının bulunmadığı, buna karşılık şecerde geçen kişinin baba adının "Kâsım", kendisinin de "Haffâf Emin" olarak kaydedildiği, "Mehmed" isminin de yer almadığı görülür (Habibe Hâtun bt. Haffâf Emîn b. Kâsım). Vakfın 1215/1801 tarihli muhasebe defterinde de "Habibe Hanım duhter-i Emin Ağa" şeklinde ve yine Mehmed olmaksızın geçer.⁶⁹

69 BOA, EV.HMH, 7379, s. 3 (17 Ş 1215/3 Ocak 1801).

Barbaros Vakfı mütevellilerine ait şecerelerin ortaya çıkmaya başladığı dönemde görülen bir tevliyet davasında, utekâ torunlarından Âkîf Ağa'nın şecerelerde hatalar bulunduğunu dile getirmiş olması,⁷⁰ yukarıdaki isim ve unvanlardaki tutarsızlıkları bir ölçüde açıklar mahiyettir.

1. Haffâf Emin, mütevellî; Habîbe Hâtun, mütevellîye; 2. Kâsım, mütevellî;
3. Tüysüz Mehmed Ağa, mütevellî; 4. Kafesçi Ahmed Ağa, mütevellî.⁷¹

70 EHM ŞS, 792, s. 176-177 (6 Ca 1336/18 Şubat 1918). Bu önemli belge aşağıda etraflıca değerlendirilmiştir.

71 “Bânî-i vakf Kapudân-ı Deryâ-i esbak merhûm Gâzi Hayreddin Paşa hazretlerinin vakf-ı şerifi mütevellî ve meşrûtün-lehleri utekâsından mütevellî Hacı Hüsrev Ağa b. Abdullah’ın sülâlesini mübeyyin şeceredir.” Bk. BOA, EV.d, 28926, v. 5^{b-6a} (23 R 1315/21 Eylül 1897). Diğer şecereler için bk. BOA, EV.d, 28647, s. 15-16 (16 Ş 1314/20 Ocak 1897); EV.d., 31383, s. 165 (9 C 1330/27 Mayıs 1912); EV.d, 31787, s. 42-43 (27 B 1335/19 Mayıs 1917); EV.d, 31713, s. 190-191 (28 C 1338/20 Mart 1920).

Buradan hareketle, Habibe Hâtun'u dava edip mütevelliliğini elinden alarak vakfın yönetimine geçen Tüysüz Mehmed Ağa, Barbaros Vakfı bünyesinde şekillenmeye başlayan örtülü, gizli, sırlı bir hikâyenin baş aktörü olarak meydana çıkmaktadır.⁷² Mehmed Ağa, icraatlarını gerçekleştirmek için vakit yitirmemiş ve mütevelliliği alır almaz utekâya şart edilen 15 hânedan üçünde oturan ve “ecânibden” olduğu belirtilen kimseleri evlerinden çıkararak yerlerini utekâ neslinden gelen kimselere vermiştir.⁷³

Vakıf, Barbaros'un şartlarına uygun şekilde işletilmeye başlamışsa da, 19. yüzyıl başlarında utekâ soyundan gelenlerin kontrol ve tasarrufuna geçmiştir. Bu bağlamda el-Hâc Hüsrev'in torunları arasında 20. yüzyıl başlarında gerçekleşen bir tevliyet davası, davaya kadar geçen bir yüz yıl boyunca sahnelenen ve hukuki temeli olmayan planları bir ölçüde yansıtacak detayları içerir. Bu çok önemli belgede, ilginç bir şekilde Vakfiye-I'in tahrif edilmiş bir nüsha olduğu ve delil sayılamayacağı, tevliyet için kullanılan şecerelerin hatalı olduğu, kendisi de el-Hâc Hüsrev'in soyundan gelen Âkif Ağa tarafından dile getirilir:

Yusuf Kenan Bey ibn el-müteveffâ Mehmet Emin Efendi ... Sultan Ahmed civârında Akbıyık mahallesinde Ahırkapı caddesinde sıra evlerde sâkin kahveci esnafından Âkif Ağa ibn el-Hac Mehmet muvâcehesinde ... müdde'â-aleyh Akif Ağa batn-ı evvelde mevcûd evlâd-ı zükûr-ı utekâ-yı vâkıfdan olmayıp mincihetin ecânibden bulunmasına mebnî tevliyet-i mezkûreye müdâhaleye hiçbir hakk-ı şer'î ve kânûnisi olmadığı hâlde zikrolunan tevliyet cihetinin meşrûtiyet vechile uhdeme tevcihine fuzûlî müdâhale eder olmağla müdâhalesinin men'îyle tevliyet-i mezkûrenin birâderim müteveffâ-yı mûmâ-ileyh Tevfik Bey'in mahlûlünden ber-mûceb-i şart-ı vâkıf ve amel-i kadîm uhdeme tevcihî matlûbumdur deyû müdde'âsına mutâbık bir kıt'a vakfiye ibrâz ile ba'de'd-da'vâ müdde'â-aleyh mûmâ-ileyh Âkif Ağa'nın husûs-ı mezkûr hakkında muhâkeme ve muhâsamaya vekil-i müseccel-i şer'îsi Şaban Şevki Efendi dahi cevâbında müdde'î-i mûmâ-ileyh Kenan Bey'in vakfiye deyû ibrâz eylediği varaka tarih-i tanzîminden beri isti'mal ve ihticâc edilmeyerek metrûk bir hâlde kalmış ve şimdiye kadar mûcebince amel ve hükm edilmediği gibi tezvîr ve tasnî'den dahi gayr-i sâlimdir.⁷⁴

72 Zira bu tarihe kadar vakfın Barbaros'un koyduğu şartlara göre yönetildiğini, yukarıda verilen somut belge örnekleri ortaya koymaktadır.

73 EHM ŞS, 310, s. 44/3 (7 B 1219/12 Ekim 1804); EHM ŞS, 47/1 (4 Ş 1219/7 Kasım 1804).

74 EHM ŞS, 792, s. 176-177 (6 Ca 1336/18 Şubat 1918). Şecere de içeren bu davanın ayrıntılı tutanakları için bk. BOA, EV.d, 31787, s. 41-48 (6 Ca 1336/18 Şubat 1918).

Dava sırasında vakfın mütevellisi olan Yusuf Kenan Bey'in iddiasına göre, davacı Âkif Ağa utekâ torunlarından olsa da batn-ı evvel değildir. Bundan dolayı da tevliyet hakkı kendisinde kalmalıdır. Batnın dikkate alınmaması gerektiğini söyleyen Âkif Ağa'ya göre ise, öyle olsa bile batında Yusuf Kenan Bey ile eşit olduklarını, ayrıca da "aslah ve erşed", "musallî-i âbide ve zühd-i verâ' sâhibi" olması dolayısıyla mütevelliliği hak eden kendisidir. Vâkîfın şartları olarak ileri sürdüğü bu maddelerden sonra, "varaka" (kâğıt parçası) olarak tanımladığı vakfiyenin güvenirilir olmadığını ifşa etmektedir.

Âkif Ağa'ya göre, Barbaros'a atfedilmesi genel itibarıyla doğru olsa bile bu metnin 372 yıl boyunca yani 941/1534'ten 1313/1895'e kadar vakıf defterine kaydedilmesinden özellikle kaçınıldığı, mevcut vakfiyede belirtilen şartlar arasında çelişkiler bulunduğu, metne vakfiye dili ile uyumlu olmayan ilâveler yapıldığı, bu ilâve ve ifadelerin biçimlerinden de Barbaros'a ait gerçek metnin tahrîf edildiğinin anlaşılabildiğini söylemiştir. Bundan dolayı da karşı tarafın "vakfiye" dediği şeyin aslında bir kâğıt parçası (varaka) olduğu ve delil sayılamayacağını zira, utekâ torunları arasında meydana gelen anlaşmazlıklarda da vakfiyeye değil, şahitlere müracaat edildiğini, daha önceki bir davada ispatlamış olduğunu vurgulamıştır:

"mezkûr varakanın vâkîf-ı müşârün-ileyhe isnâdı esâs i'tibârıyla câiz olsa bile üç yüz yetmiş iki sene kadar [941+372=1313] bir müddette kuyûd-ı vakfiyeye kaydedilmeyerek elden ele tedavülü hasebiyle vâkîf-ı merhûmun ifâdâtı tahrîf edilmiş olması tarz-ı tahrîriyle zabt ve rabt ve hâvi olduğu şerâit ve fıkraları beyninde tezâd ve haşviyyât ile tezâhür eder mezkûr varakanın bin üç yüz on üç tarihinde kuyûd-ı vakfiyeye li-eclî'l-ihcâc olmayıp sıyâneten li'l-vakf kayd edilmiş olduğu ve bu âna kadar beyne'l-evlâd vukû' bulan münâza'ât te'amül-i kadîm üzere beyyine-i şahsiye ile halledilip mezkûr varakaya istinâd ile hall-i mesele edilmemiş olması Mahkeme-i Teftiş'in yedimde olub huzûr-ı şer'a ibrâz eylediğim üç yüz on dokuz senesi Cemâziyelâhîrinin yirmi sekizinci günü tarihli bir kıt'a sübût-ı i'lâmile sabit olduğu ... varaka-i mübrezenin ba'zı fıkraları vâkîfın şartı olmak üzere kabul edilse dahi ber-vech-i meşrûh tezvîr ve tasnî'den sâlim olmamağla şimdiye kadar ihticâc edilmediği gibi bu da'vâda dahi ihticâc edilemez"⁷⁵

1895 yılına kadar gelen süreçte hiçbir yerde bir kopyası veya kaydı bulunmayan vakfiyenin, artık vakfın Barbaros'un torunlarının elinden çıkıp Paşa'nın

75 EHM ŞS, 792, s. 177 (6 Ca 1336/18 Şubat 1918).

utekâsının soyundan gelenlerin kontrolüne girmiş olduğu bir dönemde bu “vakfiye”nin vakıf defterine kaydedilmesi, bir delil oluşturmaktan ziyade vakfı, olduğu haliyle koruma ya da elde tutma (sıyâneten li'l-vakf) amacına matuftu. Zira, “vakfiye”nin genel olarak “ihticâca sâlih” bir belge olmadığı (delil kabul edilemeyeceği) ve nizâların “te‘âmül-i kadîm” (gelenek) üzere şahitliklerle çözüme kavuşturulduğu utekâ torunları arasındaki davalarda dile getirilmişti.⁷⁶

Utekâdan olması bakımından Âkif Ağa’nın mahkeme kayıtlarına geçirilen bu ikrarı, vakfiye hakkında utekâ torunlarının kendi aralarında vakfın geçirdiği evrelerle ilgili bazı sırlara vâkıf oldukları ve bütün torunların belki de vakıftan faydalanmak üzere sıralarını bekliyor olmaları nedeniyle bu sırları ifşa noktasında fazla cömert davranmadıkları⁷⁷ düşüncesini ihsas eder. Öyle ki, Âkif Ağa’nın vekili, ileri sürdüğü iddiasını, vakfiyenin delil teşkil edemeyecek kadar tahrif edilmiş, bozuk, noksan ve güvenilmez olduğunu belli bir seviyede ikrar ve ifşa içeren ve vakıf bünyesindeki gariplikleri özetleyen şu vurguyla tamamlar:

“mübrez vakfiye-i mezkûr teşevvüş ve i’vicâdan gayr-ı sâlim ve mündericâtı noksân ve halelden gayr-ı hâlî olduğu”⁷⁸

Getirdiği şahitlerin beyanları sonucunda Yusuf Kenan Bey’in kazandığı bu davada Âkif Ağa tarafının iddiası ve ileri sürdüğü argümanlar, vakıf etrafında örülen kurgusal hikâyenin gerçeklik yönünü bir ölçüde aydınlatır mahiyettedir. Bu dava kaydından anlaşıldığına göre, mahkemeler vakfı ellerinde tutanlar tarafından ibraz edilen “varaka” dışında somut bir delile sahip değillerdi. Diğer taraftan, bu “vakfiye” zaten bir delil olarak itibar görmediği gibi davalar tarafların getirdikleri şahitlerin beyanına göre şekilleniyordu. Zira, resmi cenahta vakfiyenin herhangi başka bir suret ya da kaydının bulunmaması, utekâ torunları nezdinde istenildiği gibi doldurulabilecek bir boşluğu işaret ederken bu noktaya da şahitlerin beyanları yetişiyordu.

76 Çok önemli olan bu ayrıntıya, şu iki dava kaydında dikkat çekilmektedir. Bk. EHM ŞS, 792, s. 177 (6 Ca 1336/18 Şubat 1918); EHM ŞS, 801, 55-67 (2 M 1341/26 Ağustos 1922).

77 Meselâ, vakfın Barbaros’tan sonra el-Hâc Hüsrev ve onun nesline şart edilmiş gibi gösterilmiş olması, vakfiyedeki en önemli tahrifatı teşkil etmekteyse de bu durum hiçbir şekilde dile getirilmemiştir.

78 EHM ŞS, 792, s. 177 (6 Ca 1336/18 Şubat 1918).

Vakfiye-II: 954/1548 Tarihli Vakfiye⁷⁹

Barbaros Hayreddin Paşa'nın ikinci vakfiyesi, hastalığı sırasında tayin ettiği vasiyetine dayanmaktadır. Vasiyetnameye göre Barbaros, Beşiktaş'taki medresesinin gelirlerinin sağlandığı gayrimenkul sayısını arttırmış, zaviyesinin şartlarını tayin etmiş ve bir zaviye de Midilli'de kurulmasını istemiştir. Bu amaçla mevcut vakfına yeni mal ve mülkler ekleyerek zeyl vakfiyesini kayıt altına almıştır.

Söz konusu vasiyetname, Paşa'nın vefatından (6 Cemaziyelevvel 953/5 Temmuz 1546) yaklaşık iki yıl sonra (Evail-i Zilhicce 954/13-22 Ocak 1548) Arapça olarak vakfiyeye dönüştürülmüş, kayıt ve tescili İstanbul kadısı Mehmed b. Abdülevvel tarafından yapılmıştır. Cezayir defterdar kethüdası Sinan Ağa b. Abdülmennan, Şücaaddin Bey b. Durmuş, Cezayir defter emini Mehmed Şah Çelebi b. Zeynelabidin, vekil Yahya Kethüdâ b. Abdurrahman, Hayreddin Paşa'nın oğlu Hızır Hasan Paşa, vakfiyeden öğrendiğimize göre Beşiktaş'taki medresede müderis ve aynı zamanda vasiyetnameyi tenfize vekil olan Pîrî b. Şeyh Ahmed Efendi ile mahkemede hazır bulunmuşlardır.

Vakfiyede kayıtlı malların dökümü şöyledir: 1 çifte hamam ve önünde bulunan dükkânlar, 16 menzil, 18 oda, 65 odalı han, 2 değirmen, 1 bahçe, 1 bağ ve bahçe, 1 başçı dükkânı, 1 zaviye binası, 30.000 altın dinar ve 21 kitap.

Hayreddin Paşa, vakfının bu ikinci ayağını iki kısma ayırmaktadır. Birinci kısmı akârlar (gayrimenkuller), kitaplar ve nakit para (9.000 altın dinar) teşkil etmekteyken, ikinci kısmı nakit para (21.000 altın dinar) oluşturmaktadır. Vasiyet gereği bu paralarla belirlenen bazı gayrimenkuller satın alınarak vakfa dahil edilmiştir.

Paşa'nın şartlarına göre, birinci kısımda yer alan 9.000 dinara ilâveten ikinci kısımdaki 21.000 dinarın 15.000'i ile yeni gayrimenkuller satın alınacaktır. Şu halde gayrimenkul alımı için ikinci vakfiyede tayin edilen meblağ toplamda 24.000 dinarı bulmaktadır. Paşa'nın bu vasiyeti gereği 15.000 altın dinar ile satın alınan akârlar ayrı bir grup halinde vakfiyeye kaydedilmiştir. Klasik bir para vakfı olarak ayırdığı 6.000 dinar ise, hiçbir şekilde gayrimenkul satın alınması amacıyla kullanılmayacak, istiğlal (faizli kredi) usulüyle işletilerek bunun üzerinden vakfa gelir sağlanacaktır.

79 BOA, EV.VKF. 6/47. Arapça olan vakfiyeyi özenle Türkçe'ye çeviren Doç. Dr. Ali Benli'ye teşekkür ederim.

Bir Bilmece: Midilli’de Medrese Var mı?

Vakfın Midilli’de bir medresesinin olup olmadığı sorusu, baştan aşağı giriftliklerle dolu olan Barbaros Vakfı’nın çözümü zor, ayrı bir meselesidir. Zira, mevcut bilgiler medresenin varlığı veya yokluğu hakkında berrak bir tablo çizmemektedir. Medresenin varlığına dair değerlendirmeler baskın görünmekle birlikte bunların daha çok yanlış bilgi temelinde tahmin ve yorumla güçlendirilmiş yanılsamalar olduğu en baştan söylenebilir.

Midilli’deki Osmanlı vakıflarını inceleyen bir tez çalışmasında birçok vakfa ait yapılar tespit edilmiş olup burada Barbaros’a ait bir medrese bulunduğu da dile getirilmektedir.⁸⁰ Ancak, muhtelif çalışmalarında bunu müteaddit defa tekrarlamış olan M. Kiel’e⁸¹ dayandırılan söz konusu tezdeki bu bilginin esası yoktur. Zira, Midilli’deki “imaret ve medrese” üzerine yayınladığı bir çalışmasında M. Kiel, özellikle iki kaynağa dayanmaktadır.⁸² Bunlardan biri Topkapı Sarayı Arşivi’nden 1550 tarihli bir masraf defteri,⁸³ diğeri ise Nevizade Atâyî’dir.⁸⁴ Söz konusu masraf defteri Barbaros’un Midilli’deki imaretinin giderleri ile ilgili olup medreseye dair bir kayıt içermezken, Atâyî de Beşiktaş’taki medrese hakkında edindiği bilgileri sanki Midilli’ye aitmiş gibi vermekte, Müderris Pîrî Efendi’yi⁸⁵ de her nasılsa Pîrî

80 İbrahim Oğuz, “Midilli’de Osmanlı Vakıfları” (Doktora Tezi), Mersin Üniversitesi, 2014, s. 86.

81 M. Kiel, Atâyî’den aldığı bu bilgiyi muhtelif çalışmalarında dile getirmektedir. Kiel’in bu bilgiyi ayrıca destekler mahiyette kullandığı diğer ikincil kaynaklar da Atâyî’ye dayanmaktadır. Machiel Kiel, “The Island of Lesbos-Midilli Under the Ottomans, 1462-1912, Remarks on its Population, Economy and Islamic Monuments”, II. *National Aegean Islands Symposium*, ed. İdris Bostan ve Sertaç Hami Başeren (İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, 2004), s. 55; Kiel, “The Medrese and Imaret of Barbarossa”; Machiel Kiel, “Midilli”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXX, 2005, s. 12.

82 Kiel, “The Medrese and Imaret of Barbarossa”, s. 169, dn. 12; 172.

83 TSMA.d. no. 1889.

84 Nev’izâde Atâyî, *Haddâ’ikü’l-Hakâ’ik fî Tekmiletî’ş-Şakâ’ik: Nev’izade Atayı’nın Şakâ’ik Zeyli*, haz. Suat Donuk, c. 1 (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2017), s. 363.

85 Pîrî Efendi’ye dair şu kayıt dikkate değer bir öneme sahiptir: “Merhûm ve mağfûrunleh Hayreddin Paşa’nın türbe-i şerifine sâbikâ türbedâr olup vefât eden Ahmed b. Hasan eytâ[m]-ı sığârına müteveffâ-yı mezkûrun zevcesi Şahhuban bt. Mehmed kibel-i şer’den vâsi nasb olundukdan sonra merhûm Hayreddin Paşa [medresesi] müderrisi mefâhiru’l-ulemâ ve’l-fudalâdan **Pîrî Efendi b. Ahmed** âdemi Hürrem Bey b. Abdullah mahzarında...” M. Âkif Aydın ve Coşkun Yılmaz, ed., *İstanbul Kadı Sicilleri: Beşiktaş Mahkemesi 2 Numaralı Sicil* (H. 966-968 / M. 1558-1561), haz. Yılmaz Karaca ve Sinan Satar (İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 2019), v. 26/2, s. 134-135 (11 C 967/9 Mart 1560).

Reis zannetmektedir. Atâyî'nin karıştırdığı gerçek müderris olan Pîrî Efendi ise Beşiktaş'taki medresede vazifelidir. Diğer taraftan, baba adı ve doğum yeri bilgilerinin uyuşmazlığına aldırmaksızın Pîrî Reis'e düzdüğü övgüler arasında amcası Kemâl Reis'e de göndermede bulunmayı ihmal etmemesine bakılırsa Atâyî verdiği bilginin doğruluğundan emindir:

“Merhûm-ı merķûm âşinâ-yı deryâ-yı ‘ulûm, pîr-i rûşen-zamîr, ehl-i Kemâl Re’îs, erbâb-ı isti’dâd ü istihâl, müstaķîm ü şâlih, sa’âdet-mend-i müflih idi.”⁸⁶

Oysa ki, ne Pîrî Reis bir müderristir ne de Midilli’de bir medrese mevcuttur. Kiel’i yanılta da Atâyî’nin bu naklidir.⁸⁷ Gerçekte Barbaros’un hocası olan Pîrî Efendi, Beşiktaş’taki medreseye müderris, vakfın nâzırı ve vasiyetin tenfizinde vasi olarak tayin edilen önemli bir isimdir.

وطلب الشهادة الصريحة المرعية الصادرين عن حافظ هذا الكتاب مولانا پيري بن شيخ أحمد الثابت كونه وصيًا مختارًا لتنفيذ وصاياه بما هو طريق الثبوت شرعا عن قبل المرحوم خير الدين پاشا المرسوم بأن المرحوم المرقوم.⁸⁸ ... وشرط الواقف المبرور -تقبل الله حسناته في يوم النشور- أن يكون التدريس بالمدرسة المرسومة والنظارة على الأوقاف المرقومة لمن كان مدرّسا الآن في مدرسة الواقف المسفور وهو مولانا پيري بن شيخ أحمد المنظور بعناية الخالق الصمد.⁸⁹

merhûm Hayreddin Paşa tarafından vasiyetini tenfize vasiyy-i muhtâr olduğu şer’an sâbit olan Mevlana Pîrî b. Şeyh Ahmed Efendi’den şahitlik talep edilmiştir. ... Vâkıf [Beşiktaş’taki] medresenin tedris işleri ile vakfın nezâretini, burada hâlen müderris olan Mevlânâ Pîrî b. Şeyh Ahmed’e şart koştur.

Diğer taraftan, Barbaros Vakfı’nın Midilli’de medresesinin bulunduğuna dair ne Vakfiye-I’de ne de Vakfiye-II’de herhangi bir bilgi yoktur. Vakfiye-II ile bahsi geçen masraf defteri ise, Midilli’de sadece imaret ve zaviyenin varlığına delâlet etmektedir. Bundan dolayıdır ki M. Kiel, Midilli’deki yapıyı tanımlamadaki

86 Yayınlanmış metinde bazı terkip hataları vardır. Yukarıdaki cümle düzeltilerek alıntılanmıştır. Karşılaştırma için bk. “Merhûm-ı merķûm âşinâ-yı deryâ-yı ‘ulûm, pîr-i rûşen-zamîr-i ehl-i kemâl, re’îs-i erbâb-ı isti’dâd ü istihâl, müstaķîm ü şâlih, sa’âdetmend-i müflih idi.” Atâyî, *Haddâ’iku’l-Hakâ’ik*, s. 363.

87 Bu bilgi şu yayında da aynıyla alıntılanmıştır. Cahid Baltacı, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, 2. bs., c. 1 (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2005), s. 273.

88 BOA, EV.VKF 06/47, v. 3^a.

89 Bk. BOA, EV.VKF 06/47, v. 18^{a-b}.

belirsiz durumun bir neticesi olarak, buranın “medrese-imâret-hankâh” şeklinde çok fonksiyonlu özelliğe sahip bir yapı olduğu şeklinde bir yorumda bulunmaktadır.⁹⁰

Vakfiyeler ve bahsi geçen kaynaklardaki mevcut durum, meseleyi çözüme yaklaştırıyor gibi görünse de 1626, 1636, 1638 ve 1647 tarihli Rumeli Kazaskerliği Ruznamçeleri’ndeki “Midilli Hayreddin Paşa Medresesi”ne yapılan müderris tayinlerine ait kayıtlar bu problemi daha da giriftleştirirken⁹¹ vakfın 1043/1633-34 tarihli muhasebe kaydındaysa Midilli’de medrese bulunduğuna dair bir bilgiye rastlanmaz.⁹²

Bu kayıtlar karşısında bir bilmeceye dönüşen medresenin var olup olmadığı sorusuna hangi cevabın daha makul ve makbul düşeceğinin belirlenmesi zordur. Ancak, somut verilerin gösterdiği istikamette ilerlendiğinde Midilli’deki yapının bir medrese olmamakla birlikte kısmen bu işlevi de gören zaviyeden başka bir şey olmadığı sonucuna varılabilir. Vakfiye-II’de zaviye şeyhinin vasıfları arasında talebeleri eğitmek gibi bir görevinin bulunduğunun da belirtilmesi, burayı tanımlama bağlamındaki karmaşaya hizmet edecek niteliktedir:

وشرط أيضا الواقف المرحوم -تقبل حسناته الملك الحي والقيوم- أن ينصب في الزاوية المرقومة في صدر الكتاب شيخ تقي فاضل متشرع ونقي عالم متورع قادر على مطالعة كتب التفسير والأحاديث والنصائح يأمر بالمعروف وينهى عن الفحشاء والقبايح ويربّي الطالبين الصالحين ويرشد السالكين الراغبين ويعظ في كل يوم من الجمعات في جامع حصن مدّلي المزبور ويدفع إليه كل.⁹³

zâviyede şeyh olacak kişinin takva ve fazilet sahibi olması; tefsir, hadis ve vaaz kitaplarını okuyup anlayabilecek ilme sahip olmasının yanı sıra, iyiliği emredip kötülükten sakındıracak, talebeleri eğitecek, dervişleri irşad edecek, her Cuma günü de Midilli Kalesi Camii’nde halka vaaz edecektir.

90 Kiel, “The Medrese and Imaret of Barbarossa”, s. 172.

91 Bilgin Aydın ve Rifat Günelan, *Yunanistan Medreseleri* (İstanbul: Ketebe, 2023), s. 337-38’den naklen Rumeli Kazaskerliği Ruznamçeleri (RKR), no. 2, v. 54^b; no. 18, v. 15^b-16^a, 17^b; no. 26, v. 31^a; Nuruosmaniye Kütüphanesi Ruznamçe (NOR) no. 5193-6, v. 31^a.

92 Söz konusu muhasebe kaydında gelirlerden sonra İstanbul ve Midilli ayrı ayrı tutulmuştur. İstanbul başlığı altında “Müderris Efendi” kaydı yer almasına karşılık “Cüzhân-ı Midillü” başlığı altında zaviye şeyhi, sufîyân, bevâb, imam, tekkenişine verilen ücretler yazılıdır. M. Âkif Aydın ve Coşkun Yılmaz, ed., *İstanbul Kadı Sicilleri Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil (H. 1042-1044 / M. 1632-1635)*, haz. Abdullah Sivridağ (İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 2019), vr. 74^a, s. 227 (Evâhir-i Z 1043/26 Haziran 1634).

93 BOA, EV.VKF 06/47, v. 23^a.

Bu somut göstergelerden, Barbaros'un Midilli'de, Beşiktaş'taki gibi belirli müfredata tabi bir medrese değil, buna yakın bir işleve sahip olan zaviye kurmuş olduğu sonucu çıkmaktadır. Öte yandan, tedrisat da yapıldığı için buraya tayin edilen kişilerin fiilen müderrislik yapmaları çok tabii bir durumdu. Zaviye şeyhi için vakfiyede belirtilen vasıflar da herhangi bir müderriste zaten bulunabilirdi. Bu nedenle, Midilli'deki yapıyı müstakil medrese gibi değil, zaviye olarak kabul etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Sonuç Öncesi: Genel Değerlendirme

Barbaros Hayreddin Paşa'nın günümüze ulaşan biri Türkçe, diğeri Arapça iki vakfiyesi vardır. Bu çalışmada Türkçe olan "Vakfiye-I", Arapça olan ise "Vakfiye-II" şeklinde kodlanmak suretiyle tanımlanmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 571 no'lu defterde kayıtlı bulunan Vakfiye I, Paşa'nın hayat-tayken 12 Rebiülevvel 941/21 Eylül 1534 tarihinde⁹⁴ tescil ettirdiği vakıflarını kapsadığı kabul edilmektedir. Ancak elimizdeki vakfiye, orijinal olmayıp 1895 yılında çıkarılan irade gereği oluşturulan bir nüshadır. Arşivlerimizde henüz tesadüf edilemeyen orijinal nüshanın varlığı konusunda da herhangi bir bilgi yoktur.⁹⁵ Vakfiye-II ise, zeyl vakfiye olup Paşa'nın vefatından sonra Evâil-i Zilhicce 954/13-22 Ocak 1548 tarihinde vasiyetine istinaden tertip ve tescil olunmuş Arapça bir metindir.⁹⁶

Barbaros Hayreddin Paşa'nın sağlığında faaliyete geçirdiği vakfının ilk kısmı ancak Beşiktaş'taki sahilsaray, medrese, türbe, kitaplar ve para ile sınırlı kalmışken vasiyetine istinaden düzenlenen ikinci vakfiyesi ise yeni gayrimenkulleri, Beşiktaş'taki medrese ve imarete yapılan ilâveleri ve Midilli'deki vakıflarını kapsamaktadır.⁹⁷

Barbaros Vakfı'nı iki vakfiyeden sadece biri çerçevesinde kabul etmek eksiklik oluşturmakla birlikte Vakfiye-I önemli içerik sorunları ile maluldür. Bilinen ve

94 Ağustos 1534'te İstanbul'dan ayrılan Barbaros, bu sıralarda Tunus'un fethini gerçekleştirmiştir. Bk. Muzaffer Arıkan, "Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler IV: II. İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaros Hayrettin Paşa", OTAM, 5 (1994), s. 503-9.

95 VGMA, Defter no: 571, s. 183-190.

96 BOA, EV.VKF 06/47.

97 Vakfa ileriki dönemde bir de mescit eklendiği anlaşılmaktadır. "Kapudân-ı esbak merhûm Gâzi Barbaros Hayreddin Paşa'nın mescid-i şerifiyle türbe-i münife ve medresesi vakfının...". Bk. VGMA, Defter no: 571, s. 183 ve EHM ŞS, 792, s. 176 (6 Ca 1336/18 Şubat 1918).

farklı yönleriyle literatürde değinilmiş olan bu vakfiyeye ilk defa 1908 yılında Ali Şükrü tarafından dikkat çekilmiş, Paşa'nın türbesi ve haziresinin vaziyetinin de ele alındığı makalesinde değerlendirilmiştir. Vakfiye daha sonra 1945'te E. Yakıtıl ve 1952'de B. Köprülü tarafından da kullanılmıştır. Yakıtıl'ın çalışması müstakillen Barbaros Vakıfları üzerine olup vakfiyeyi tanıtmakta ve incelemektedir.⁹⁸ Bülent Köprülü ise, vakıf hukukunda icâreteyn uygulamasının ilk tarihini tespit amacıyla Vakıflar Arşivi'nde yaptığı çalışma sırasında vakfiyeyi incelemiş ve tıpkıbasım olarak da yayımlamıştır.⁹⁹ Odakları farklı farklı olsa da zikri geçen çalışmalar, Vakfiye-I'e temas eden ilk yayınlar olmaları bakımından ayrıca dikkate değerdirler. Vakfiye-II olarak kodladığım Osmanlı Arşivi'ndeki vakfiye ise içeriği, önemi ve farkına dair herhangi bir tespit içermeyen birkaç çalışmada sadece küçük değinmelere konu olmuştur.¹⁰⁰

Barbaros Hayreddin Paşa Vakfı'nın iki aşamada kurulduğu açıktır. Buna göre, Paşa'nın bir vakıf kurma niyetini fiilen ve resmen ortaya koyduğu Vakfiye-I'i ilk teşebbüs; vefatı öncesi hastalığı sırasında kaydettirdiği vasiyetine dayanan Vakfiye-II'yi ise ikinci ve son teşebbüs olarak tanımlamak doğru olacaktır. Bu bilgi, Vakfiye II'de şöyle ifade edilir:

وهذه الأوقاف التي وقفها الواقف المرحوم الواصل إلى رحمة ربّه الحي القيوم قسماً وقفه المزبور حال حياته وكمال نفاذ تصرّفاته وسلّمه إلى من جعله متولّياً ولرحمة ربّه متميّناً وهو شعبان بن حسن تسليماً صحيحاً عارياً عن الموانع بجملتها وتسلمه منه تسليماً جامعاً للشرائط برمتها، وقسم آخر وقفه وأوصاه المزبور يرجي له أن يرحمه ربّه الغفور حال مرضه وحين وصيّته بأن يفرز من ثلث ماله¹⁰¹

“Merhum Hayreddin Paşa'nın vakfı iki kısımdır: Birinci kısmını hâl-i hayatında ve kemâl-i sıhhatindeyken vakfetmiş ve mütevellî olarak tayin ettiği Şaban b. Hasan'a teslim etmiştir. O da bütün şartları kabul ederek vakfı teslim almıştır. İkinci kısmını ise, Allah'ın rahmetini umarak hastalığı sırasında malının üçte birinden vasiyet ederek gerçekleştirmiştir.”

98 Ali Şükrü Bey, “Gazi Barbaros Hayreddin'in Türbesi ve Evkafı”, *Donanma Mecmuası*, 4 (1326), s. 290-95; Yakıtıl, “Büyük Amiral Hayrettin Barbaros'un Vakfiyenamesi”.

99 Bülent Köprülü, “Evvelki Hukukumuzda Vakıf Nev'iyetleri ve İcareteynli Vakıflar”, *İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası*, XVIII/1-2 (1952), s. 215-57.

100 Sinan Çuluk, “Osmanlıların Unuttuğu Büyük Türk Denizcisi: Barbaros Hayreddin”, *#tarih*, 55 (2018), s. 30-41; Nalan Dönmez Yakarçelik, “Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi ve Haziresi”, *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, 19 (2020), s. 148-65.

101 BOA, EV.VKF 06/47, v. 5^b.

Bir ilâm kaydında da Paşa'nın vakfını hayattayken tamamlayamadığı şu şekilde dile getirilir:

“Ma‘rûz-ı huzûr-ı lâmi‘ü’ n-nûr-ı hüsvâneleri kılınan defterde tasrîh ve beyân olunduğu üzere Beşiktaş’da vâki‘ Hayreddin Paşa Vakfı’nın **dokuz yüz elli dört senesi târihiyle müverraha olan vakfiyesinde** müsarrâh olduğu üzere vâkîf-ı müşârûn-ileyh vakf-ı mezbûru tertîb ve tekmîl müyesser olmayıp”¹⁰²

1165/1751 tarihli bu belgede, 954/1548 tarihli vakfiyeye (Vakfiye-II) atıf yapılmış olması dikkat çekicidir. Zira, vakfın utekânın kontrolüne girdiği 1800’lü yıllar itibariyle Vakfiye-II fiilen tedavülünden kalkacak ve bir daha da hatırlanmayacaktır. Bunun öncesinde vakıf lehtarlarının Vakfiye-II’den ve dolayısıyla oradaki şartlardan haberdar oldukları anlaşılmakta olup Vakfiye-I’de yapılan tahrifat daha da netlik kazanmaktadır.

Vakfiye-II’de belirtildiği üzere Barbaros, iki aşamalı vakfını ilk kurduğu sırada mütevellî olarak kendisini, tescil mütevellisi olarak da Şaban b. Hasan’ı tayin etmiştir.¹⁰³ Ne var ki, Vakfiye-II’nin gösterdiği üzere orijinal Vakfiye-I’de yazılı olduğu anlaşılan bu isim, günümüze gelen 1895 tarihli surette yoktur. Bu da Paşa’nın sağlığında düzenleneni vakfiye ile elimizde bulunan Vakfiye-I’in içerik itibariyle uyuşmadığını belgeleyen bir başka göstergedir.

Vakfın zaman içerisinde kasdi olarak ya da başka türlü yollarla zarara uğradığı da bir başka gerçekliktir. Kimi belgelerde açık olarak ifade edilen bu kayıplardan bir tanesi Barbaros’un kendi sahilhânesinin hariciyesinde utekâsına vakfettiği evlerin, 1856’da tamamlanan Dolmabahçe Sarayı’na¹⁰⁴ dahil edilmesiyle yaşanmıştır. Bu evlerin arsalarına bedel olmak üzere ve utekânın tasarrufu için Ahırkapı’da 15 hâne yaptırılmış ve Barbaros Vakfı’na verilmiştir.¹⁰⁵

102 BOA, Cevdet Evkaf (C.EV), 23/1138. Belgenin üzerindeki tarih kaydı yırtılmıştır. Ancak içerikte geçen bilgi ve yazı türüne bakılınca 1165/1751 olmalıdır.

103 Bilindiği üzere, özellikle aile vakıflarının kurucuları büyük çoğunlukla kendilerini mütevellî olarak tayin ederlerdi. Ancak, vakfın bürokratik ve hukuki olarak geçerli olabilmesi için teslim-tesellüm muamelesinin yapılması gerekir ve bunun için de mahkemede bir tescil mütevellisine ihtiyaç duyulurdu. Tescil mütevellisi sadece muamelenin gerçekleşebilmesi için şekil bakımından hukukî bir muhatap olarak rol alırdı.

104 Barbaros Vakfı ile yapılan istibdale dair herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte Dolmabahçe Sarayı’nın inşaa süreci ile ilgili kapsamlı bir çalışma için bk. Tuncay Cengiz Göncü, *Dolmabahçe Sarayı İnşaa Süreci, Mekân ve Teşkilatı* (İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2019).

105 BOA, EV, 28926, v. 1-9 (25 M 1315-14 S 1315/15 Temmuz 1897). Bu yer, Sarayın Beşiktaş tarafındaki en uç birimler olan Saray Koleksiyonları Müzesi ve Saray Deposu’nun

Sonuç

Osmanlıda zürri vakıflar (aile vakıfları), şartları ve kuruluş gayeleri itibariyle birbirinden farklılık arzederlerdi. Bu vakıflardaki genel eğilim, vâkıfın kendisini mütevellî olarak belirlemesi ve sonrasında da çocukları ve onların çocukları ile silsile halinde bu döngünün devam etmesi şeklindeydi. Neslin kesilmesi kaydıyla tayin edilen son şart ise genellikle Haremeyn fukarası olmaktadır. Vâkıflar arasında, lehtar ve mutasarrıfların tayininde erkek çocuklarını önceleyen, kızları dışarıda ya da en sonda bırakanlar olabildiği gibi azatlı kölelerine müstakillen vakıf kuranlar da bulunabilmekteydi. Her ne kadar hayırseverlik, diğergâmlık, iyilik gibi erdemli hallerin somutlaştığı kurumlar gibi algılanabilse de vakıfların varlıkları, zamanla lehtarlar arasında ihtilâf ve çekişmelerin nesnesi olabilirken, vakıf mallarını haksız şekilde ve türlü yollarla ele geçirenler de yok değildi.¹⁰⁶

Barbaros Vakfı, İstanbul merkezli, Midilli boyutu da olan tipik zürri vakıflardan biriydi. Mütevazı sayılamayacak ölçekte varlığı bulunan vakıf, bir yönüyle zürri, bir yönüyle de hayrî özelliğe sahipti. Başta kendi neslinin kontrol ve tasarrufunda bulunmasını şart etmiş olmasına karşılık Barbaros'un Beşiktaş'taki medrese, türbe ve imareti ile Midilli'deki imaret ve zaviyesi, cüzhânlar, en'âm-hânlar, imamlar, müezzinler, zaviye şeyh ve dervişlerine yaptığı tayinat, vakfının hayrî yönünün daha güçlü olduğunu gösterir. Nitekim, sahilsarayını kendisi ve neslinin; bu sarayın hariciyesinde yaptırdığı evlerini de utekâsının tasarrufuna bırakmış olması dışında, hayrî amaç taşımayan başka bir şartı bulunmamaktadır.

bulunduğu alan olmalıdır. Paşa'nın yemek çıkarılmak üzere planladığı ve vakfiyesinde yer verdiği Beşiktaş'taki imaretinde uzun bir zamandan beri yemek pişirilmediği gibi, vakfettiği 30.000 dinar ile satın alınan akârdan da bir kısmı tamamen yok olmuştur. Ayrıca, vakfın gelir ve gider dengesini sağlamaya özen gösterdiği, bakiye için mahlulât gözetlediği anlaşılmaktadır: *“ve müddet-i medideden beri imâretinde tabh-ı ta'âm olunmayıp ve vakfiyesinde tasrih eylediği otuz bin dinardan akâra istibdâl olunduktan sonra bir mikdârı bi'l-külliye zâyî olmağla el-yevm nukûd-ı mevkûfeden dokuz yüz yetmiş dokuz gurus mâl-ı merbûhu olup lakin vakf-ı mezbûrun irâd-ı mukarreresi mesârif-i mu'ayyenesine ancak vefâ edip zuhûrât-ı mesârif-i mahlulât vukû'una mevkûfdur”*. Bk. BOA, Cevdet Evkaf (C.EV), 23/1138 (1165/1751). Vakfın henüz utekânın eline geçmeden önceki devreye ait olan bu belgenin ifade ettiği şartlar karşısında vakfın nasıl toparlanabileceğine dair bir keşif yapılmaya çalışılmış ve izelenecek yol hakkında tespitlerde bulunulmak istenmiştir. Aynı belgenin devam eden satırlarındaki ifadeler buna ışık tutmaktadır. Bk. Ek-4.

106 Osmanlı vakıflarında görülen yolsuzluk ve teftişlere dair bk. Kenan Yıldız, “Osmanlıda Vakıf Teftişleri ve Vakıf İdaresinin Merkezileşmesi”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 42 (2019), s. 33-72.

Barbaros Vakfı, iki aşamada ve iki vakfiye ile teşekkül etmiştir. Vakfiyelerden ilki, Paşa'nın sağlığında, ikincisi ise vasiyetine istinaden vefatından iki yıl sonra düzenlenmiştir. Vakfiye-I Beşiktaş'taki sahilsaray, medrese, imaret, türbe ile bunları destekleyecek muhtelif bölgelerdeki gayrimenkulleri içeren ve 1895'te vakıf defterine işlenen bir suret iken; Vakfiye-II, İstanbul ve Galata'da satın alınarak vakfa katılan muhtelif gayrimenkuller ile Vakfiye-I'de kayıtlı varlıkları toplu halde gösteren 1548 tarihli orijinal bir nüshadır. Vakfiyelerin birincisi, bilinen ve literatürde kullanılagelen bir belge ise de ikincisi hakkında dikkate değer bir bilgi mevcut değildir. Vakfiyelerin bu durumuna ters bir şekilde ilk vakfiye tutarsızlıklar ihtiva eden problemlili bir nüsha olup, ikincisi gayet muntazam, tutarlı, kapsamlı ve orijinal bir niteliğe sahiptir.

İki vakfiye arasında her ne kadar benzerlikler mevcutsa da bu, vakfın sahip olduğu menkul ve gayrimenkullere münhasırdır. Ancak, vakfın şartlarına dikkat edildiğinde iki belge arasında ciddi uyumsuzlukların varlığı kendini gösterir. Şöyle ki vakıf, Vakfiye-I'e göre Barbaros'tan sonra doğrudan onun azatlı bir kölesi olan el-Hâc Hüsrev ve onun neslinin tevliyet ve tasarrufuna şart edilmiş görünürken; Vakfiye-II'de Barbaros'un evlâdları ve evlâd-ı evlâdları şeklinde silsile halinde öz çocuk ve torunlarına şart edilmiştir. İki vakfiye arasında kabaca on yıl gibi bir zaman dilimi bulunuyor olmasından hareketle Barbaros'un vakıf şartlarını ilkinde başka, ikincisinde başka türlü belirlediği düşünülebilirse de bu mümkün görünmediği gibi böyle bir şey vaki olsa bile ikincisinin yani sonuncusunun geçerli olması gerektiğine şüphe yoktur. Zira ne ikinci vakfiye olan Vakfiye-II'de ne de 1800'lerin başlarına kadar gelen mahkeme ve muhasebe kayıtlarında böyle bir detay mevcut değildir. Diğer bir ifadeyle, vakıfla ilgili işlemler yaklaşık iki yüz elli yıl boyunca Vakfiye-II'de yazılı olan şartlara göre yürütülmüş, ancak bu dönem sonrasında Vakfiye-I'deki şartların devreye sokulduğu, hatta Vakfiye-II'nin hiçbir şekilde adının bile anılmadığı, örneklerle sabittir. Bu durum, vakfın gerçek şartlarını içeren Vakfiye-II'nin devre dışı bırakıldığını belirlerken, gerçek olan Vakfiye-I'in de tahrifata uğrayarak arşivdeki yerini aldığını ve bundan dolayı da güvenilir bir belge olmadığını ifade eder.

İki vakfiyedeki şartlarda görülen bu uyumsuzluk, basit bir durum olmayıp utekâ soyunu vakfın gerçek ve tek sahibi olarak tayin ederken, Barbaros soyundan gelenlerin tamamen dışarıda kalmasına sebebiyet vermiş ve özellikle 1800'ler itibarıyla Vakfiye-II'nin varlığından haberdar olunmamasının sağladığı bir avantaj olarak mevcut hâl, utekâ nesli tarafından normalleştirilmiştir. Hukuk dışı olan bu arka planın, utekâ nesli arasında bilinen sırlı bir hikâye olduğu, kendi aralarında

gerçekleşen bir dava kaydına belli ölçüde yansımıştır. Söz konusu davada, “tezvîr ve tasnîden gayrisâlim” ve içerdiği vakıf şartlarının uydurulmuş olmasından dolayı Vakfiye-I’in delil olarak kullanılamayacağı, kendisi de utekâ soyundan gelen davacı tarafından dile getirilerek vakfın maruz kaldığı usulsüzlük önemli ölçüde ifşa edilmiştir.

Uteka soyundan gelen ve vakfiyenin çok ciddi sorunlarla malul olduğunu söyleyen davacı yaptığı ifşada, muhtemelen kendi ikbalini düşünerek, belli sınırlar içinde kalmaya özen göstermiş ve uydurma dediği maddelerin hangileri olduğunu belirtmekten kaçınmıştır. Meselâ, vakfın utekâ neslinin tasarrufuna geçmesi vâkıfın neslinin kesilmesi şartına bağlandığı Vakfiye-II’de açıkça belirlenmiş olmasına karşılık, bu kritik şartın tahrif edilmiş olduğuna değinmemiştir.

Vakfiye-I’in üslup ve dil unsurlarının yanı sıra içerdiği şartlar dolayısıyla da 19. yüzyılda tasarlanmış bir metin olduğu açıktır. Nitekim vakfın, Barbaros’tan sonra kendi evlâdı dururken doğrudan azatlı kölesi el-Hâc Hüsrev’e ve onun nesline şart edilmesi, üstelik tasarlanan vakfiye metninde Hüsrev’in adının altı defa zikredilmesi beklenilir bir durum olmamakla birlikte, Vakfiye-II’deki şartlar da böyle bir şeyin gerçekte zaten olmadığını ispatlamaktadır. Buna göre, vakfın el-Hâc Hüsrev’in torunları tarafından 19. yüzyıl itibarıyla ele geçirildiği ifade edilebilir.

Aksi halde, şartlar sayılırken vakfın doğrudan el-Hâc Hüsrev’e ve onun neslinin tasarrufuna geçtiği ifade edilerek normal ve doğal bir geçiş varmış gibi gösterilmesine gerek duyulmaz, Barbaros’un neslinin kesildiği ve dolayısıyla vakfın utekâya geçtiği belirtilirdi. Ancak, tasarlanan vakfiye metninde Barbaros’un neslinden bir bahis açılmaması utekâ soyundan gelenlerin işine yarıyordu. Ve nitekim, mahkeme tutanaklarında da olayın evveliyâtı ve gerçekliğine dair en ufak bir değinme söz konusu olmadı. Bir bakıma Barbaros Vakfı’nın gerçek şartları, uydurulan vakfiye ile keen-lem-yekûn olması istendi ve bunda da başarılı olundu.

Sonuç olarak 1895 yılında istinsah edilerek deftere işlenen Vakfiye-I, iki aşamada kurulmuş Barbaros Vakfı’nın ilk aşamadaki malları doğru yansıtmasına karşılık, vâkıfın şartlarının tahrif edildiği, güvenilir olmayan bir metindir. Orijinal nüshaya ne olduğu bilinemese de, elimizdeki bu suretin kendisinden istinsah edildiği belirtilen 1562 tarihli vakfiye nüshasının varlığı da şüphelidir. Böyle bir doküman var olmuş olsa bile, onda da vakıf şartlarının mevcut nüshadaki gibi olamayacağı kesindir. Zira aksi halde, 1800 yılına kadarki mahkeme kayıtlarında o şartların yansımalarını görmek kaçınılmaz olacaktı. Barbaros’un vasiyeti üzerine 1548 yılında düzenlenmiş olan Vakfiye-II ise, diğer arşiv belgeleri ve sicil kayıtları ile örtüşen, hiçbir şüpheli nokta barındırmayan orijinal ve güvenilir bir belgedir.

Barbaros Vakfıesi Barbaros Vakfıyesine Karşı: Uydurulmuş ve Gerçek İki Vakfıye Üzerine Belgesel Bir İnceleme

Öz ■ Barbaros Hayreddin Paşa Osmanlı denizcilik tarihinin en önemli aktörlerinden biridir. Paşa'nın Akdeniz'deki şöhreti askeri alanda hak edilmiş ve güçlü konumu dolayısıyladır. Beşiktaş'ta kurmuş olduğu vakfa dair bilgilerse, korsanlık geçmişı ve deniz savaşlarındaki kahraman profili dışında Barbaros'un farklı bir yönüne dair önemli ayrıntılar barındırır. Paşa'ya atfedilen 1534 tarihli ve günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kayıtlı bir vakfıye vardır. Ancak, Barbaros Vakfı'nı bütünüyle yansıtmadığı açık olan bu vakfıyenin örttüğü bir gerçeklik de söz konusudur. Şöyle ki, bu vakfıyenin neden olduğu bir sonuç olarak vakfın kuruluşu, fonksiyonları, kapsamı gibi konular anlaşılmak şöyle dursun tam bir bilmece hâlesi ile örüldür. Diğer taraftan, Osmanlı Arşivi'nde Paşa'nın vefatından iki yıl sonrasına ait ikinci bir vakfıyesi bulunmaktadır. İlk vakfıye sadece İstanbul'daki vakıf ve akârları kapsamaktayken, üzerinde şimdiye kadar herhangi bir inceleme bulunmayan 1548 tarihli bu ikinci vakfıye, birinciye belli ölçüde takviye etmesinin yanı sıra vakfın Midilli boyutunu da yansıtan zeyl vakfıyedir. Dolayısıyla bu ikinci vakfıyenin Barbaros Vakfı'na dair literatürde eksik kalan parçaları tamamlayan ve ilk fakat kritik düzeyde tahrif edilmiş vakfıyenin örttüğü noktaları açığa çıkaran bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Daha ötesi, verdiği yeni bilgilerin yanı sıra, ilk vakfıyenin aslına uygunluk derecesini de oldukça zayıf gösterecek deliller sunmaktadır. Bu çalışma, Barbaros Hayreddin Paşa Vakfı'nın bütüncül bir resmini ortaya koymayı ve bunu yaparken de şimdiye kadar farke dilmemiş ya da dikkate alınmamış olan ikinci vakfıyeyi literatüre kazandırmayı amaçlamaktadır. Paşa'nın hayatı hakkında kısa bir değerlendirme yapıldıktan sonra, mevcut vakfıyeler birlikte ele alınarak vakfın özgün yapısı tespit edilmeye çalışılacak ve birinci vakfıye, aslına uygunluk yönünden kritik edilecektir. Çalışmanın sonunda her iki vakfıyenin içeriği metin ve tabloya dönüştürülerek ek olarak verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Barbaros Hayreddin Paşa Vakfı, Vakfıye, Sahte Vakfıye, Diplomatik, Evrakta Sahtecilik.

EKLER

EK-1: Vakfiye-I (VGM, no. 571, v. 183-190)

Vakfiye'deki mal ve mülkler, asli düzenine uygun şekilde verilmiş olup gayrimenkuller, para ve kitaplar şeklinde üç grup halinde listelenmiştir. Akabinde tasarruf ve tevliyet şartları verilmiştir.

Gayrimenkuller

Paşa'nın vakfa dönüştürdüğü emlakı 1 çifte hamam, 1 fırın ve değirmen, 31 menzil, 3 yahudihane ve 12 kıptiler odasından oluşmaktadır.

Türü	Özellikleri	Sınırları	Yeri	Varak no
Hamam	Çifte. Paşa, hamamın ismini çifte çinili hamam koyduğunu belirtmektedir.	Sipahiler ağası Hasan Ağa'nın mülk menzili, sâbikan sadrazam kethüdâsı Ali Ağa vereselerinin menzili, Külhan sükunda hazinedar Mehmed Efendi menzili ve iki tarafı tarîk-i âm ile mahdûd	İstanbul Zeyrek yokuşunun üst tarafında	184
Fırın ve değirmen		el-Hâc Ali menzili, ba'zan el-Hâc Hasan değirmeni, Râbia Hanım'ın mülk menzili, tarîk-i hâs ve tarîk-i âm ile mahdud	İstanbul Zeyrek yokuşunun alt tarafında	184
6 Menzil	Büyût-ı adîdeyi muhtevi	Sâbık silahdar ağası el-Hâc Hüseyin Ağa'nın menzili, ba'zan Emine Hanım menzili, Musa Çavuş menzili, ba'zan dellâl Süleyman Çelebi menzili ve tarîk-i âm ile mahdûd	İstanbul Kapân-ı Dakîk İbn Meddâs m.	184
3 Menzil	Büyût-ı adîdeyi muhtevi	kilise bahçesi, kuyumcu Dimitraki menzili, sarraf Bogos nâm zimmi menzili, ba'zan Zafire nasrâniye menzili, ba'zan Todor menzili ve tarîk-i âm ile mahdud	İstanbul Balatkapısı Parmakkapı Ohri m.	184
Menzil	dâhiliyyesinde 8 fevkânî oda, 3 sofa, bir köşk, tahtânî 5 oda, 3 sofa, matbah, sarınc, kiler, su kuyusu, kenef, meyve bahçesi; hâriciyyede 6 oda, 3 sofa, altında mahzen, köşk, kahve odası, ahır, bahçe, su kuyusu ve sokak kapısını müştemil	sâbikan çavuşbaşı müteveffâ Mehmed Ağa vereselerinin menzili, Sandal Bedestenî'nde mütevellî el-Hâc Hasan menzili, ba'zan el-Hâc Ali menzili ve tarîk-i âm ile mahdûd	İstanbul Karağümruk	184

BARBAROS VAKFİYESİ BARBAROS VAKFİYESİNE KARŞI

Kiptiler odası	Birbirine muttasıl, tek katlı 12 kiptiler odası.	Kapıcı Ahmed Çelebi menzili, ba'zan Yusuf Beşe menzili, Meryem Hâtun menzili, Kenan Ağa bostanı ve tarîk-i âm ile mahdûd	İstanbul Ayvan-saray kapısı	184
Yahudihâne	Büyût-ı adideyi muh-tevi	İki tarafı mısır tüccarlarının sakin oldukları dükkânlar, iki tarafı kârgir mahzenler ve tarîk-i âm ile mahdûd	İstanbul Balıkpa-zarı Halil Paşa m.	184-185
Menzil	Dahiliyyede 6 bâb oda, 3 sofa, tahtânî 2 oda, sofa, kahve oda-sı, sarnîç ve matbah; hâriciyyede fevkânî 3 oda, 2 sofa, tahtında kahve odası, su kuyusu, ahır, bahçe ve büyü-t-ı adideyi müştamil.	Bostancı Mehmed Ağa odaları, Kapıcıbaşı Hasan Ağa menzili, Sâbık bostancı kethüdası el-Hâc İsmail Ağa menzili, tarîk-i âm ile mahdud	Mahmud Paşa Boyacılar Sûku	185
6 Menzil		Aşçıbaşı müteveffa el-Hac Ahmed Ağa, cebeciler kâtibi Mehmed Efendi, surre emini merhum el-Hâc Hasan Ağa ve tarîk-i âm ile mahdud	Kadırga Limanı Altıocak Sûku	185
2 Yahudihâne	Birbirine muttasıl	Mehmed Bey menzili ve bahçesi, el-Hâc Mehmed menzili, Emine Hâtun menzili ve tarîk-i âm ile mahdud	Balat Kesmekaya	185
8 Menzil ¹⁰⁷	Birbirine muttasıl	Mîrî arsa-i hâliye, cidâr-ı hısn, tarîk-i hâs, tarîk-i âm ile mahdud	Galata Kürkçü-kapısı (cidâr-ı hısn)	185
Menzil	Büyût-ı adideyi muhtevi	Nikola menzili, Tercüman Yanako menzili, Bezirgân Petrova menzili ve bahçesi, tarîk-i âm ile mahdud	Galata Yanıkkapı	185
Menzil		Caniko menzili, kilise bahçesi, tarîk-i âm ve tarîk-i hâs ile mahdud	Galata Yanıkkapı	185
Menzil	Paşa'nın oturduğu, sahilde bulunan, dahili-yeli ve hariciyeli kebir menzil / sahilsaray (evvelâ kendi evlâdına şart edilen	Medrese kurbunda	Beşiktaş	185
Menzil	Büyût-ı adideyi muh-tevi kebir menzil (utekâya şart edilen evler)	Leb-i derya, Beşiktaş Deresi, tarîk-i hâs ve tarîk-i âm ile mahdud	Beşiktaş Deresi'nde	185

107 Bu menzil veya menziller ileriki yıllarda icâreteyn ile kiralanmıştır. Bk. M. Âkif Aydın ve Coşkun Yılmaz, ed., *İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697)*, haz. Ali Coşkun ve öte. (İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 2019), s. 326, hk. 232, vr. 73^b/2 (29 L 1107/31 Mayıs 1696).

Nakit Para

Vakfedilen para, her kuruş 120 akçe olmak üzere toplam 25.000 kuruştan ibarettir.

Kitaplar

Paşa'nın, Darülhadis odasında korunmak üzere vakfettiği kitap sayısının 20 cilt olduğu, vakfiyenin muhtelif yerlerinde belirtilmektedir. Buna karşılık listede 22 cilt kitap kaydedilmiştir. Kitap isimlerinin yazımında, vakfiyenin genelinde olduğu gibi, kâtibin pek fazla hassasiyet göstermediği ve imlâ yanlışlarının bulunduğu görülmektedir. Diğer taraftan kitap isimlerinde de hataların olma ihtimali vardır. Bu nedenle, hangi eser olduğundan emin olunanlar belirtilmiş, diğerlerine ise açıklayıcı bir bilgi eklenememiştir.

Medresede Darülhadis odasında muhafaza olunacak kitaplar (185-186)		
Kitap	Ciltleri/ Sayısı	Konusu
<i>Hüsn-i Hat</i>	1	Hat
<i>Kelâm-ı Kadim</i>	1	Kur'an-ı Kerim
<i>Buhârî-i Şerif</i>	1	Hadis
Tefsîr-i Beyzâvî [Beyzâvî]	1	Tefsir
Tefsîr-i Kadı [Beyzâvî]	1	Tefsir
<i>Mesâbih-i Şerif</i> [Ferrâ el-Begâvî]	1	Hadis
<i>Mişkât-ı Envâr</i> [İmam Gazali]	1	Hadis
<i>Menâr Şerhi</i>	1	Fıkıh
<i>Kitâb-ı Enver / Kitâbü'n-Nûr?</i>	1	
<i>Kenz Şerhi İsâ</i>	1	Fıkıh
<i>Mülteka'l-Ebhur</i> [İbrahim Halebî]	1	Fıkıh
<i>Şîr'a Şerhi</i>	1	
<i>Dürrer</i> [Molla Hüsrev]	1	Fıkıh
<i>Lugat-i Mirkât</i> [Ebû Abdullah Hüseyin Netanzî]	1	Dil
<i>Hülâsatü'l-Fetâvâ</i> [Tâhir b. Ahmed el-Buhârî]	1	Fıkıh
<i>İbrahim Halebî</i> ¹⁰⁸ [<i>Mülteka'l-Ebhur</i>]	1	
<i>Ali Kadı</i>	1	Fıkıh
<i>Ferâiz</i>	1	Fıkıh
<i>Sadrü's-Şeria</i>	1	Fıkıh-Kelâm
<i>Kâfiye ve Şâfiye</i> [İbnü'l-Hâcib]	1	Sarf-Nahiv
<i>Müşkilât</i>	1	
<i>Molla Câmi</i>	1	

108 Orijinal metinde yanlışlıkla "Çelebi" yazılmıştır.

Görevler, Görevliler ve Ödenecek Ücretler

Vazife-horân	Açıklama	Günlük Ücret (akçe)
Müderriş	Darülhadis odasında tefsir okutacak	50
Talebe	Medresenin 12 hücrelerinde kalan talebeler haftada ikişer gün müderrişin dersine katılacaklar ve her birine	5
Hâfız-ı kütüb	21 cilt kitaptan sorumlu olacak	1
Âbkeş	Medrese şadırvanı için su çekecek	2
Bevvâb	Tuvaletleri temizleyecek, her gece burada kandil yakacak, medrese kapısını sabah açıp akşam kapatacak. Kendisine ayrıca 1 vakiyye zeytinyağı verilecek	2
Kâtib	Vakıf binalarını tek tek kaydedecek	4
Câbi	Kira gelirlerini toplayacak	6
Mutemed	Vakıf binaların inşa ve tamirlerinin takibinden sorumlu olacak	3
İmam	Tekerlek Mustafa Efendi Camii imamına	2
Müezzin	Tekerlek Mustafa Efendi Camii müezzinine	2
Aşçı	Aşhânde Cuma ve Pazartesi geceleri medrese talebeleri için pilav ve zerde pişirecek 2 aşçının her birine	4
Türbedâr	Paşa'nın türbesinde baş ve ayak ucunda her gece birer kandil yakacak. Kendisine ayrıca 2 vakiyye zeytinyağı verilecek	2
Mütevelli	Öncelikle kendisi; vefatı sonrasında ise azatlı kölesi el-Hâc Hüsrev ve onun evlâdı	20
Nâzır	Vakfın ilk nâzırı Hayreddin Paşa olacak. Sonrasında ise İstanbul kadısı hasbî nâzır olarak görev yapacak. Kadı, vakıf muhasebesini her yıl mürtezikalılarla birlikte görecektir. Muhasebe harcı olarak 600 akçe ödenecek.	5 ¹⁰⁹

Vakfiye-I'deki Şartlar

Paşa'nın ilk şartı, kendi vefatı ve defni ile ilgilidir. Buna göre, Deve Meydanı'nda yeni yaptırdığı türbe, cesedinin gömüleceği yer olacaktır. Her gece iki kandil yakılacak olan türbenin dört bir tarafına da Paşa'nın azatlı köleleri (utekâsı) ve onların nesillerinden gelen çocukları defnolunacaktır.

Medrese civarında yaptırdığı aşhâneye vefatı sonrasında iki aşçı tayin olunacak, talebeler için Cuma ve Pazartesi geceleri zerde, pilav pişirilecektir.

Bu şartlar çerçevesinde emlâk ve nukûdunu vakfeden Hayreddin Paşa, hayatta oldukça kendisi mütevelli ve nâzır olacak, vefatı sonrasında ise tevliyeti, azatlı kölesi Hacı Hüsrev b. Abdullah deruhde edecek, İstanbul kadısı hasbî nâzır olacak, Paşa'nın oturduğu evin tasarruf hakkı da Hüsrev'e geçecektir.¹¹⁰

109 1043/1633-1634 tarihli muhasebe tutanağında nâzıra bu şarta istinaden yıllık 1800 akçe ödenmiştir. Aydın ve Yılmaz, *Evkaf Muhasebeciliği* 1, v. 74^a, s. 228.

110 Paşa'nın vakfını kurarken beyan ettiği tevliyet ve tasarruf hakkı şartları ile buradaki bilgilerin çeliştiği yukarıda ifade edilmiştir.

Vakfedilen menziller, fırın ve değirmen kiraya verilecek. Kira gelirleri, vakfettiği 25.000 kuruşa ilâve olunacak. Nakit paranın tamamı %10 faizle, rehin alınarak veya kefil gösterilerek işletilecektir.

Kira usulü vakfiyede şöyle geçmektedir:

“vakf eylediğim çifte hamamı ve fırın ve değirmeni ve menâzilûn-ı mezbûrûnu ecr-i misilleriyle mü’eccelelerin ta’yîn edip mu’accele-i misilleriyle âhara icâreteyn ile vech-i şer’îsi üzere icâr edip mu’accelelerin ahz ve kabz edip ...”.

Paşa’nın azatlı kölesi olup mütevellî tayin ettiği el-Hac Hüsrev büyük menzilin yarısını tasarruf edecek, diğer yarısı ise boş kalacak. Bu menzilin bahçesinde kadimden beri bulunan kârgir su kuyusu da öylece bırakılacak. İşletilen vakıf parasının faizi ile yeni evler yapacak ve bu evlerde uteka ile onların erkek çocuk ve torunlarından en büyük, en olgun ve en salih olanı oturacak. Erkek çocuklar varken kızlar bu hakka sahip olmayacak. Utekanın nesli tamamen kesilince bu evler kiraya verilecek. Kira gelirleri para vakfına katılacak ve bu para %10 faiz ile işletilecek.

Hüsrev’in vefatından sonra onun erkek çocuklarından en büyük, en salih ve en olgunu mütevellî olacak ve mütevellî her kim olursa bu büyük evde (Barbaros’un evi) sakin olacak. Erkek çocukların nesli kesildikten sonra tevliyet kız çocuklarının en salih, en olgun ve en büyüğüne ait olacaktır. Bütün bunların nesilleri kesildikten sonra ise medrese civarında oturan salih ve müstakim bir kimse mütevellî tayin olunacak.

Utekalarının erkek çocuklarından olsa dahi en salih olmayan mütevellî olmayacak ve mütevellî olmayan tevliyete karışamayacak.

Medrese dahilindeki hücreler, şadırvan, su kuyusu ve tuvaletlerin tamamındaki tamirat vakıf gelirleri ile karşılanacak ve 3000 akçeden fazla tutan tamirat için keşif yapılacak. Mutemed tayin olunan kişi tamirat sırasında bu görevini yapacak ve her gün için 40 akçe alacak. Eğer herhangi bir şekilde yolsuzluk yaparsa mütevellî tarafından azlolunup yerine başkası tayin olunacak. Vakıfta görevli bulunanlardan görevini ihmal eden olursa önce mütevellî tarafından uyarılacak, uyarıyı dikkate almaması halinde ciheti başkasına verilecek.

Mütevellinin muhasebesi her yıl mürtezika, uteka, utekaların çocukları olduğu halde nazır huzurunda görülecek. Yıllık tamirat ve diğer masraflar çıkarıldıktan sonra elde kalan fazla paranın yarısı ile akar satın alınacak, diğer yarısı ise vazife sahiplerinin ücretlerine eklenecek ayrıca, talebelere yemek verilecek.

Preveze Deniz Savaşı'nda sol kanat kumandanı olan Salih Paşa'nın tescil mütevellisi olduğu vakfiyenin şahitlerine bakıldığında eski Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, müderrisler, şeyhler, hünkâr imamı, sadrazam imamı, baş hâfız ve Barbaros'un imamı, Barbaros'un cizyedarı, çukadar, deniz kaptanları, ağalar gibi önde gelen isimlerin yer aldığı görülmektedir.

Vakfiyenin gerçek ve sahih olduğu, dönemin Rumeli Kazaskeri olan Abdurrahim b. Mehmed'in ve vakfın mülk mallardan ayrılarak teşkil edilmiş olması dolayısıyla da İstanbul Askerî Kassâmı Mehmed Emin'in onay ifadeleri belgenin sonunda yer almaktadır.

EK-2: BOA, EV.VKF 06/47

Vakfın içeriği gayrimenkuller, kitaplar ve 24.000 altın dinar ile satın alınıp vakfa dahil edilen diğer gayrimenkuller başlıkları altında üç grup halinde verilmiştir.

Gayrimenkuller

Birinci grupta yer alan gayrimenkuller 1 imaret binası, 1 medrese binası, 1 zaviye binası, 1 çifte hamam ve dükkânlar, 3 menzil, 2 değirmen, 1 bağ ve bahçe, 1 bahçe ve 18 odadan oluşmaktadır. Bunlar Barbaros'un mülkiyetinde olup vakfettiği yerlerden oluşmaktadır.

“Paşa’nın kendi mülkü olup vakfettiği yerler” (5^{a-b})					
Gayrimenkul türü	Özellikleri	Sınırları	Yeri	Kimden alındığı	Varak no
İmâret	Mutfak, anbar, menzil, su kuyusu ve ahırdan müteşekkil		Galata Beşiktaş		7 ^a
Medrese		Malûmü'l-hudûd	Galata Beşiktaş		7 ^a
Zaviye	menzil, mutfak ve anbardan müteşekkil	Malûmü'l-hudûd	Midilli		7 ^b -8 ^a
Çifte hamam ve dükkânlar		tarîk-i âm, Ali Çelebi b. Hamza mülkü, İbnü'l-Harac vakfı ve Kara Bâli Mescidi imamına vakfedilen ev ile mahdûd	İstanbul Müftü Ali Cemali m.		8 ^{a-b}
Menzil	İki katlı, 4 odalı	Malûmü'l-hudûd	İstanbul Müftü Ali Cemali m.		8 ^b
18 oda		Mahmud Paşa Vakfı, Ali Paşa Vakfı, Defterdar Mahmud Çelebi mülkü ve tarîk-i hâs ile mahdûd	Mahmudpaşa m.		8 ^b
Değirmen	At ile döndürülen	Todora mülkü, vakuf, tarîk-i hâs ve tarîk-i âm ile mahdûd	Galata Leonardo m.		8 ^b -9 ^a
Değirmen	At ile döndürülen	tarîk-i âm, Bali mülkü ve Yusuf mülkü ile mahdûd	Galata Agapi m.		9 ^a

BARBAROS VAKFİYESİ BARBAROS VAKFİYESİNE KARŞI

Menzil	6 odalı, bahçeli, su kuyusu ve kenefe sahip	Yağmur mülkü, Ali b. Karagöz ve tarik-i âm ile mahdûd	İstanbul Mesih Paşa m.		9 ^b
Menzil		tarik-i âm, tarik-i hâs, Bezci Hacı Bekir mülkü ve Cevizci Murad varisleri mülküyle mahdûd	İstanbul Subaşı Süleyman m.	Hacı Hayreddin b. Abdullah'tan	9 ^b
Bahçe	İçerisinde bağ ve tek katlı ev mevcut	Yol ve Ali Çavuş mülkü ile mahdud	İstanbul Karabaş m. Yeni Bahçe yakınında		9 ^b -10 ^a
Bağ ve bahçe	Meyveli ve meyvesiz ağaçlar ve evlere sahip	tarik-i âm, Baba Komanlu mülkü, Yani Kozma mülkü, Yakub Bey değirmeni, Yusuf b. Murad mülkü, tarik-i âm ile mahdûd	Midilli Kelmiye karyesi		10 ^{a-b}

Vakfedilen 24.000 Altın Dinar ile Satın Alınan Gayrimenkuller

Paşa, yeni emlak satın alınması için para vakfının dışında 24.000 altın dinar vasiyet etmiştir. Bu paranın 15.000'i daha önce mütevelliyeye verilmiş olup yeni akârlar satın alınmıştır. Barbaros, hastalığı sırasında 9.000 altın dinar da ayrıca tayin ederek yeni emlak satın alınmasını vasiyet etmiştir. Buna istinaden ve mevcut emlakke ilâveten satın alınarak vakfa katılan akârlar, 13 menzil, 1 han ve 1 başçı dükkânından oluşmaktadır.

“Vakfedilen dinarlarla [15.000] satın alınan akarât grubu” (12 ^a)					
Gayri-menkul türü	Özellikleri	Sınırları	Yeri	Kimden alındığı	Varak no
Menzil	4 mahzen, su kuyusu, 2 fırın, 3 değirmen ve serdâb denilen yer altı odasına sahip iki katlı, 14 odalı	Avraham b. Davud, İshak b. Babalu, Yahudi Meşrek bt. Horbe mülkleri ve tarik-i âm ile mahdûd	İstanbul Hobyar m.	-	12 ^a
Menzil	mahzen, kenef, su kuyusu, atla dönen değirmene sahip iki katlı, 8 odalı	Yahudi Tutıyac b. Şabatay mülkü, iki taraftan tarik-i hâs ve tarik-i âm, diğer taraftan Hasan Çelebi b. Abdülhay mülkü ile mahdûd	İstanbul m.	-	12 ^{a-b}

Menzil	3 mahzen, bir serdâb, sarnıç denilen deposu, su kuyusu, iki kenefe sahip iki katlı, 6 odalı	tarık-i âm, Mahmud Çelebi Vakfı, Yahudi sinagogu, Şabatay Yahudi mülkü ile mahdûd	İstanbul Acemoğlu olarak bilinen Halil Paşa mahallesinde	-	12 ^b -13 ^a
Menzil	fırın, sukuyusu, bir serdâba sahip iki katlı, 3 odalı	iki taraftan Oşay b. Salomon mülkü, iki taraftan ise tarık-i âm ile mahdûd	İstanbul Halil Paşa mahallesinde Um-mâl Zindanı'na yakın bir yerde	-	13 ^a
Han	iki ahır, su kuyusu, dükkân, iki kenefe sahip, iki katlı, 65 odalı	üç taraftan tarık-i âm ve Hoca Dursun Vakfı ve Samanviran (vakfı?) ile mahdûd	İstanbul Tahtakale Sarı Demirci mahallesinde	-	13 ^{a-b}
Menzil	ekmek fırını, değirmen, su kuyusu, bahçe, fırıncı aletleri, anbar ve tekne sandıklara sahip, iki katlı	Bayezid b. Şirmerd mülkü, Fatıma bt. Abdullah mülkü ve tarık-i âm ile mahdûd	İstanbul	-	13 ^b -14 ^a
Başçı dükkânı (ser-hâne)	Kelle pişirilen dükkân	iki taraftan İsmail b. İbrahim mülkü, Acem Ali Vakfı ve tarık-i âm ile mahdûd	İstanbul Ali Paşa m.	-	14 ^a
Menzil	Büyük küçük iki katlı hanelerden oluşmakta	kale duvarı, emiri mahzen, Piri Bey Vakfı ve tarık-i âm ile mahdûd	Galata'da Cami-i Kebir m.	-	14 ^a -14 ^b
Menzil	dört depo, su kuyusu ve kenefe sahip iki katlı 8 büyüttan (ev) müteşekkil	Nikola verese-si, Nigâr mülkü ve tarık-i âm ile mahdûd	Galata Karaköy Saint Benoit Kilisesi yakınında	-	14 ^b
Menzil	fırın, su kuyusu, müteaddid kenef, çok sayıda mahzen, 6 değirmene sahip 16 odalı, iki katlı	tarık-i âm, tarık-i hâs, zaviye ve Bayram b. Şaban mülkü ile mahdûd	İstanbul (Aynü'l-Yâbis) Kuruçeşme m. Zeyrek eşiğinde	İşmuil b. Kalob ve Sultane bt. Mosi	14 ^b -15 ^a
Menzil	susam yağı fırını, bir su kuyusu, bir bahçe ve keneflere sahip 9 odalı iki katlı	Fatıma Hatun Vakfı, Güreşçiler Zaviyesi, mezkur vâkıfın [Hayreddin Paşa] vakfı ve tarık-i hâs ile mahdûd	İstanbul Kuruçeşme m.	Mevlânâ Şeref b. Mahmud	15 ^a
Menzil	değirmen, su kuyusu ve kenefe sahip, 3 odalı, iki katlı	iki taraftan Hayreddin Paşa Vakfı, tarık-i hâs ve Yahudi İliya mülkü ile mahdûd	İstanbul Hızır Bey m. Arabacılar Meydanı civarında	Saraya bağlı büyükbaş hayvan satıcısı (accâl-i sultânî) olan Murad b. Abdullah	15 ^{a-b}

BARBAROS VAKFİYESİ BARBAROS VAKFİYESİNE KARŞI

Menzil	2 oda, 1 muhavvata (avlu), ahır, su kuyusu, 2 kenef, meyve ağaçlı bahçeye sahip, büyü-tür-ü adideyi muhtevi	Murad b. Abdullah mülkü ve üç taraf-tan tarık-i âm ile mahdûd	İstanbul Hacı Ali m.	Hoca Abdi b. Mürsel	15 ^b
Menzil	iki sofa, birden fazla kenef, bir muhavvata, bir ahır ve bir su kuyusuna sahip küçük büyük birden fazla odalı	Hüsrev b. Abdullah, Ali Çelebi b. Abdul-lah mülkü, Ali Ağa b. Abdullah, İskender b. Abdullah el-Hayyât el-Emîrî ve Hasan Bâli b. Hayreddin ve Zühre Hatun bt. Abdullah mülkü, tarık-i âm ile mahdûd	İstanbul Ali Ağa m. Kadırga Limanı civarında	Mehmed Çelebi b. Hüseyin Bey	16 ^a
Menzil	4 mahzen, müşterek su kuyusu, fırın, avlu, 5 kenefe sahip, altı üstlü büyük ve küçük evlerden müteşkil	Vezir İbrahim Paşa Vakfı, Duka Sofya-toz Vakfı, Saint Pietro Kilisesi duvarı ve tarık-i âm ile mahdûd	Galata Lonca yakınında Pietro Kilisesi m.	-	16 ^{a-b}

Nakit Para

Paşa, vasiyet ettiği 21.000 altın dinarın 6.000'inin ayrılmasını ve bunun istiglal yoluyla işletilmesini şart koşarak vakfetmiştir.

Kitaplar

Paşa'nın Beşiktaş'ta yaptırdığı medresesinde Darülhadis odasına konulmak üzere ilk vakfettiği 20 kitaba ilâveten ikinci vakfiyesinde de 21 kitabı aynı şartlarla vakfetmiştir.

Medresede Darülhadis odasında muhafaza olunacak kitaplar (v. 11 ^a -11 ^b)		
Kitap	Ciltleri	Konusu
<i>Buhârî</i>	Tam	Hadis
<i>Buhârî</i>	7 cilt (noksan)	Hadis
<i>Matlau'n-Neyyireyn</i>	Tam	Fıkıh
<i>Buhârî şerhi</i> [Şemseddin Kirmanî]	Tam	Hadis
<i>Şerhu'l-Meşârik</i> [Hayreddin Hızır el-Atûfî]	Tam	Hadis
<i>Bezzâzî</i> [el-Fetâvâ'l-Bezzâziyye]	Tam	Fıkıh
<i>Şerhu'l-Kenz</i> [Tebyinü'l-Hakâik] (Zeylâi)	3 cilt (Tam)	Fıkıh
<i>Şerhu'l-Muhtâr el-İhtiyâr</i> [Mevsûlî]	Tam	Fıkıh
<i>Şerhu'l-Mecma'</i> [u'l-bahreyn] (İbn Melek)	Tam	Fıkıh
<i>Uyûnü'l-Mezâhib</i> [el-Kâkî]	Tam	Fıkıh

(<i>fürû-ı fıkıhla ilgili diğer bir cild kitâb</i>)		Fıkıh
<i>Şerhu'l-Miftâh</i> [Teftâzânî]	Tam	Belâgat
<i>Şerhu'l-Miftâh</i> (İmâdüddîn el-Kâşî)	Tam	Belâgat
<i>el-Mutavvel</i> [Teftâzânî]	Tam	Belâgat
<i>Hâşiyetü'l-Mutavvel</i> (Cürcânî)		Belâgat
<i>Şerhu'l-Mevâkıf</i> [Adüdüddîn el-Îcî]	Tam	Kelâm
[<i>Hâşîye alâ</i>] <i>Şerhi'l-Mevâkıf</i> (Hasan Çelebi)	Tam	Kelâm
<i>Hâşiyetü'l-Celâl alâ Şerh-i Ali el-Kûşî</i> [Devvânî]	Tam	Kelâm
<i>Şerhu Tezkire fi İlmi'l-be'ye</i> [Cürcânî]	Tam	Astronomi
<i>Muhtârü's-Sihâh</i> [Râzî]	Tam	Arap Dili
<i>Hâşîye-i Muhâkemât</i>		Tefsir?

Görevler, Görevliler ve Ödenecek Ücretler

Vazife-horân	Açıklama	Günlük Ücret (dirhem)
[BEŞİKTAŞ]		
Mütevelli	Önce kendi çocuk ve torunları, sonrasında azadlı köleleri ve onların çocuk ve torunları sırasıyla nesilleri kesilene kadar devam ettirecekler.	20
Nazır	Medrese'de müderrislik yapan Mevlânâ Piri b. Şeyh Ahmed	5
Vakıf kâtibi		4
Cabi	Gelirleri toplayacak.	4
Müderris	Medrese talebelerine ulûm-ı şer'îyye ve fûnûn-ı akliyye dersleri verecek.	50
Talebe	13 medrese talebesi mevcut	2
Medrese bevvâbı	Medrese kapıcısı olacak.	2
Medrese imamı	Eğer, Mısırlı Şihabeddin Efendi ise ona 5 dirhem	3 dinar
Medrese müezzini		3 dinar
10 Cüz-hân ve En'am-hân	10 kişi olacak bu grup vâkıfın türbesinde sabah namazından sonra toplanarak tecvitle Kur'an okuyacaklar. Ayrıca kurrâdan biri mütevelli ve nazır tarafından türbe "bekçi"si tayin edilecek, o da sabah akşam türbe ile ilgilenecektir.	660
Noktacı	Kurrânın vazifesini yapıp yapmadığını takip edecek	1,5
Arap Mahallesi mescidi imamı	Beşiktaş'ta	2
Arap Mahallesi mescidi müezzini	Beşiktaş'ta	1
İmaret şeyhi	Günde iki defa yemek ve suyu kontrol edecek	4
Hâfız-ı anbâr	İmaret anbarını gözetecek	2
Vekil-i harç	Harcama yetkisine sahiptir	3
Kâtip	Kilerin gelir giderlerini kaydedecek	3
Nakib	imaret şeyhinin yardımcısı olan bu kişi yemek dağıtacak ve buğday öğütme işini yapacak	3

BARBAROS VAKFİYESİ BARBAROS VAKFİYESİNE KARŞI

Aşçı	İşinde usta 2 aşçı nöbetleşe çalışacak	3
Bevvâb	İmâretin kapısına bakacak	2
Türbedâr	Daima türbede bulunur	3
Kandilci	Medresede geceleri kandillerden sorumludur	1
Hâfız-ı kütüb	Kitapların sorumluluğu ona aittir. Kaybolan kitaplar kendisinden tazmin edilir	1
Habbâz	Ekmek pişirecek	3
Habbâz	Ekmek pişirecek	2
Ferrâş	Medrese ve imârette çalışacak	2
[Hizmetli]	Pirinç ayıklayacak, imâretin deposuna su koyacak	2
[Hizmetli]	Bulaşıkları yıkayıp odunları hazırlayacak	1
Meremmetçi	Medrese ve imaretin tamirat ve su yollarından sorumlu	2
Meremmetçi	Vakfın medrese ve imaret dışındaki yapılarının tamiratından sorumlu	3
Et taşıyıcısı		1,5
Su yolcu	İki hamama giden su yolundan sorumlu	2
Mutemed	Vakıf binaların inşa ve tamirlerinin takibinden sorumlu olacak	2
[MİDİLLİ]		
Şeyh	Zaviyede görevlendirilecek, tefsir, hadis ve vaaz kitaplarını okuyabilecek seviyede olacak; emr bi'l-maruf nehy ani'l-münker yapacak, dervişleri irşad edecek, her Cuma günü Midilli Kalesi Camii'nde halka vaaz edecek	7 (Vakfın mali durumu müsaitse 10 dirhem verilebilir)
Zaviyedeki 10 derviş ve âlim	Her birine yarımşar dirhem	5
[Hizmetli]	Midilli'deki imârette mevcut yiyecek ve içecekleri kontrol edecek görevli	3
Kâtip	Vakfın bütün gelir ve giderlerini kayıt altına alır. Vakfın mali durumu müsait olursa nazır ve mütevellinin uygun görüşü ile ücreti artırılabilir.	3
Hâfız-ı anbar	İmaret anbarını gözetecek	2
[Hizmetli]	İmâret şeyhinin kontrolünde fukara, alim ve salih misafirlere yemek dağıtacak	2
Bevvâb-Ferrâş	Zaviyeyi süpürecek, mutfak ve imâret kapısına bakacak	2
[Hizmetli]	İhtiyaç olan suyu, geceleri imâretin deposuna getirip koyacak	3
Meremmetçi	İmaret ve zaviyenin tamir ve termimine bakacak	1
Habbâz	İşinde usta olacak	2
Aşçı	İşinde usta 2 kişi olacak ve nöbetleşe çalışacaklar	3
Baba Teslim el-A'mâ	Midilli Kalesi'nde sakin olan Amâ Baba Teslim isimli kişiye, hayatının sonuna kadar para verilecek. Vefatı sonrası bu para vakıfta kalacak	2

Vakfiye-II'deki Şartlar

Vakfın tevliyeti Paşa'nın erkek çocuk ve torunlarının en salih, en büyük ve en dindar olanına ait olacaktır. Nesli kesilmesi halinde bu görev azatlı kölelerine ve onların nesillerinden en lâıfına ait olacaktır. Onların nesli kesildikten sonra ise, İstanbul kadısı bu göreve, belirtilen vasıflara sahip, uygun gördüğü kimseyi tayin eder. Paşa'nın medresesinde müderrislik görevinde bulunan Pîrî b. Şeyh Ahmed, ders vermek dışında vakfın nâzırlığını da üstlenecektir. Kendi dilemesi dışında bu görevlerinden alınamaz ve kimse kendisine karışamaz. Ancak, dilerse görevini kendi arzusu ile bırakabilir.

Mütevelli ve nazır, her türlü gelir gideri kontrol edecekler, iki imaretle ilgile-necekler, burada verilecek yemeklerin miktarını tayin edecekler, vakıf binalarının yapımı ve onarımı, vazifelerin tayinine bakacaklar. Vakfın gelirleri de öncelikle binaların bakım ve onarımına haracanacak.

Faizle işletilecek para için yıllık olarak her 10 dinarda 1 dinar kâr öngörül-müştür. Para vakfının muamelesi zengin ve mukîm kimselerle yapılacak, seyyidler, kadınlar ve malını değerlendirmeyi bilmeyenlerle yapılmayacaktır. Borç isteyen kişiden rehin ve kefil ya da ikisinden biri alınarak kendisine borç verilecektir.

Paşa'nın tayin ettiği ve yukarıda listelenen ödemeler yapıldıktan sonra eğer zevâid/fazla kalırsa bu para, inşa edilecek vakıf binasının tamamlanmasına har-canacaktır. Daha sonra kalan paradan vakfın yıllık ihtiyaçları için 10.000 dirhem ayrılacaktır. Bundan arta kalan paradan, vâkıfın azatlılarından olan Mehmed Ağa b. Abdullah et-Tavâşî'ye günlük 4 dirhem verilecektir. Bundan sonra kalan para da Mekke ve Medine fukarası için eşit olarak tahsis edilecektir.

Beşiktaş ve Midilli'deki iki imarette çalışanların görevden alınmaları ve tayin-leri yetkisi, mütevelli ve nazır marifetiyle İstanbul kadısına bırakılmıştır. Vakıfta çalışan hizmetliler de Paşa'nın azadlı kölelerinden olacaktır.

Beşiktaş'taki İmâret İçin Şartlar

Hayreddin Paşa, Beşiktaş'taki imâretinde pişirilecek yemekler için yıllık ola-rak gerekli malzemelerle ilgili ölçüler koymuş ve bunların kimlere ikram edilece-ğini bildirmiştir. Buna göre, Cuma ve Bayram günlerinde ile Ramazan gecelerinde pişirilecek Zerde, pilav ve ekşi için toplam 145 kile pirinç; her gece yapılacak pilav için günlük 1,5 kile pirinç; Zerde, pilav ve ekşi pişirilmesini, her gün pirinç ve buğdaydan çorba yapıp gelen giden misafirlere ikram edilmesini şart koşmuş ve her gün için kullanılacak malzeme ölçülerini belirlemiştir.

Tayin edilen günlük 1,5 kile (38,5 kg) un ile ekmek pişirilecek ve yemekten önce talebe, hizmetliler ve gelen misafirlere 400 dirhem (1,280 gr) ekmek verilecektir. Talebeye verilenin yarısı kadar ekmek fukaraya verilecektir. Her gün 16 okka (20 kg) et pişirilecek ve talebe, hizmetliler ve gelen giden misafirlere her gün 100'er dirhem (320 gr) verilecektir. Talebeye verilenin yarısı kadar da diğer fukaraya verilecektir. Pilav ve zerde yapımı için yıllık tayin edilen sade yağdan kalan kısmı, gelen giden misafirlere verilecektir. Zerde ve zırbaç için belirlenen ölçüde bal ve safran kullanılacak, kalan bal gelen giden misafirlere verilecektir. Ayrıca, zırbaç için belirlenen ölçülerde nişasta, armut, incir, kırmızı kuru üzüm; Ekşi için de belirlenen ölçülerde siyah kuru üzüm, armut kullanılacaktır. Pestil, maydonoz, nohut, soğan, buğday, tuz, kabak, koruk, yoğurt, mum ve odun tedarik edilecek diğer malzemelerdir. İmarette günlük olarak yarım yük odun kullanılacaktır.

Midilli'deki İmaret İçin Şartlar

Hayreddin Paşa, Midilli'deki zaviyede yapılacak yemekler konusunda da Beşiktaş'ta olduğu gibi birtakım şartlar belirlemiştir. Buna göre, Cuma ve Bayram günleri ile Ramazan gecelerinde zerde ve pilav pişirilmesini şart koşmuş ve yıllık olarak kullanılacak malzeme ölçülerini belirlemiştir. Ayrıca her gün pirinç ve buğdaydan çorba yapılıp gelen giden misafirlere ikram edilmesini şart koşmuş ve kullanılacak malzeme ölçülerini belirlemiştir.

Pilav ve zerde yapımında kullanılmak üzere ölçülerini belirlediği malzemeler arasında sade yağ bulunmaktadır. Ramazan geceleri ve Cuma günleri için ayrı, yıllık olarak ayrı ve yolcular için de ayrı olmak üzere üç ölçü belirtilmiştir. Yıllık kullanılacak bal miktarının önemli bir kısmı Ramazan geceleri, Cuma günleri ve bayramlara tahsis edilmiş, geri kalanı ise gelen gidenlere ikram edilecektir.

Tam yemek alanlara yemek pişmeden önce 400 dirhem (1,280 gr) ekmek verilecek. Huddâma verilenin yarısı kadar zaviye sakinleri ile fukaraya verilecektir. Kalan ekmekler de diğer fukaraya verilecektir. Her gün 25 dirhem et, 50 dirhem tuz kullanılır. Bunlar dışında nohut ve soğan tedarik edilecek malzemelerden olup aylık 110 dirhem de odun kullanılacaktır. Gelen giden misafirlere sadece 1 gün yemek verilir, bunun dışında verilmez. Hasır, mum, kurşun ve diğer mühimmat için de günlük 1 dirhem harcanır.

Zaviyede pişen yemek kepçe ölçüsüyle 55 paya ayrılacak ve belirtilen kimselere verilecek. Her gün yemek alacak kimseler ve payları, vakfiyede şu şekilde belirlenmiştir:

İstihkak sahibi	Hakkı olan pay
Zaviye şeyhi	1
Zaviye sakinleri (10 kişi yarımşar pay)	5
Midilli kadısı	1
Talebeler/suhteler (12 kişi yarımşar pay).	6
Huddâm (12 kişi)	12
Sarı Baba Zâviyesi şeyhi	1
Baba Yusuf Zâviyesi şeyhi	1
Baba Yusuf Zâviyesi gelen gidenleri	2
Baba Teslim el-A'mâ isimli kişi	1
Hâfız'a	1
Midilli Kalesi'ndeki 5 caminin imamları	5
Fukarâ ve miskinlerden 38 kişi	19

Beşiktaş ve Midilli'deki imâretlerde pişirilecek yemekler ve kullanılacak sair malzemeler de şu şekildedir:

Beşiktaş'taki İmârette		Midilli'deki İmârette	
Yemek/Malzeme	Muhteviyatı	Yemek/Malzeme	Muhteviyatı
Zerde	Bal, safran, sade yağ	Zerde	Bal, Pirinç, Sade yağ
Tâne Pirinç [Pilav]	Pirinç, sade yağ	Tâne Pirinç [Pilav]	Pirinç, Sade yağ
Çorba	Pirinç, buğday	Çorba	Pirinç, Buğday
Ekmek	Un	Ekmek	
Et		Et	
Ekşi	Siyah kuru üzüm, armut	Bal	
Zırbaç	Bal, safran, nişasta, armut, incir, kırmızı kuru üzüm	Tuz	
Pestil		Nohut	
Maydonoz		Soğan	
Nohut		Odun	
Soğan			
Tuz			
Kabak			
Koruk			
Yoğurt (Ekşi Süt)			
Mum			
Odun			

EK-3: Barbaros sahilsarayının haricinde bulunan evlerin tasarruf hakkı konusunda Barbaros torunları ile utekâ torunları arasında çıkan anlaşmazlığa dair hüccet

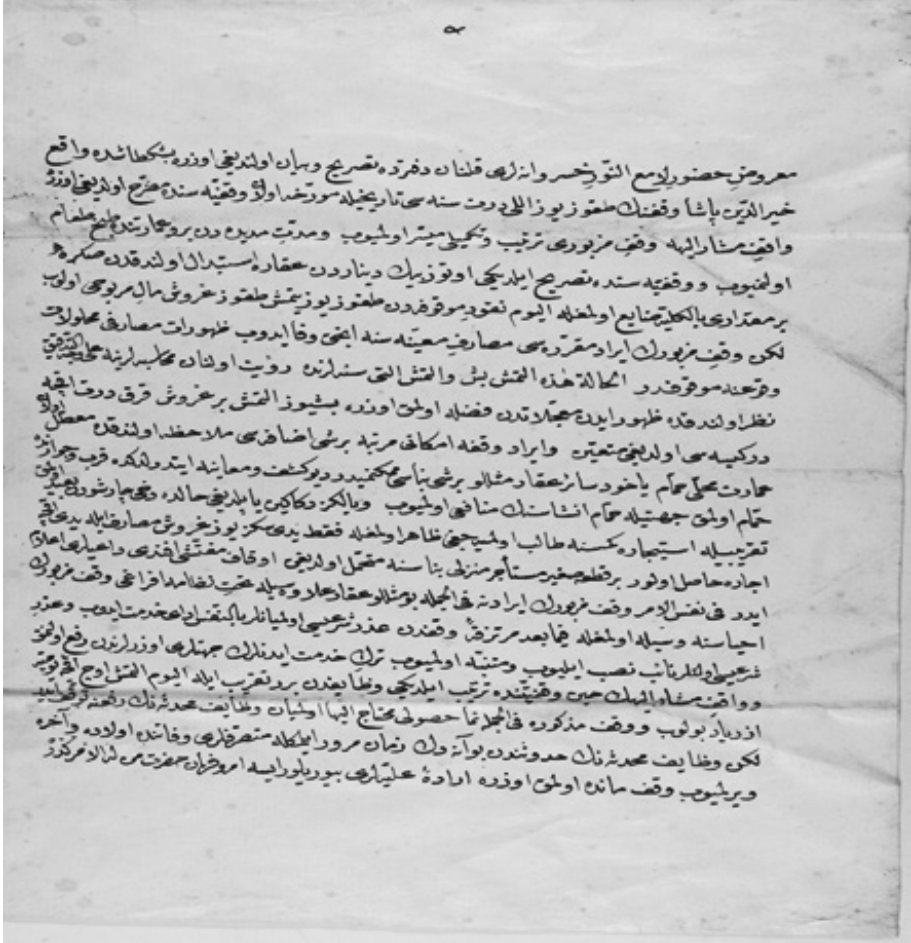
Oldur ki Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-gafûr kapudân Hayreddin Paşa -enârallâhu merkadehûnun- evlâd-ı utekâsından iftihârü'l-kazâ Hüseyin Çelebi b. Kasım ve kıdvetü'l-emâsil Ali Çelebi b. İskender ve Memi Bey b. Mustafa nâm kimesneler meclis-i şer'-i şerîfe merhûm-ı mezbûrun sulbî oğlu Hasan Paşa'nın kızı merhûme Belkis Hâtun'un evlâdı kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim Mahmud Bey ve Ahmed Bey taraflarından husûs-ı âti'z-zikre Nasuh Halîfe b. Abdullah ve Mustafa Çelebi b. Mahmud şehâdetleriyle vekâleti sâbite olan fahrü'l-akrân Receb Bey b. Osman nâm kimesneyi ihzâr ve muvâcehesinde takrîr-i kelâm ve bast-ı merâm kılıp mahmiye-i Galata müzâfâtından Beşiktaş nâm mevzi'de bir tarafı Rıdvan b. Abdullah mülkü ve bir tarafı Sirkeci Bahşâyış vakfı ve bir tarafı vâdiye ve bir tarafı deryâ ve bir tarafı Dîvâne Birâder hamamı ve bir cânibi tarîk-i âm ile mahdûd olup dâhilen ve hâricen nice odaları ve bahçeleri müstemil olup Hayreddin Paşa Sarayı demekle ma'rûf sarayın merhûm-ı mezbûr dâhilinde olan odalarını tevâbî ve levâhıkı ile evlâdına ve evlâd-ı evlâdına ve evlâd-ı evlâdına ve evlâd-ı evlâdına batnen ba'de batnin, karnen ba'de karnin vakf edip ba'de'l-inkirâz utekâsına ve evlâd-ı utekâsına ve evlâd ve evlâd-ı utekâsına batnen ba'de batnin şart edip ba'de'l-inkirâz icâreye verilip mahsûlü merkûm sarayın kurbunda binâ eylediği medrese-i şerîfin mühimmâtına sarf oluna ve yine vâdi tarafında olan odaları önünde bahçesiyle merhûm-ı mezbûr hâl-i hayâtında ve kemâl-i sıhhatinde utekâsına ve evlâd-ı utekâsına ve evlâd-ı evlâd-ı utekâsına vakf ve haps edip ba'de'l-inkirâz merkûm sarayın kurbunda zikr olunan medrese-i şerîfenin mühimmâtına sarf oluna deyû şart edip teslîm-i mütevellî ve tescîl-i şer'î eylemiştir. Hâlen evlâd-ı utekâdan olduğumuz sebepten da'vâ ve taleb ederiz dediklerinde vekîl-i mezbûrdan vâki' hâl suâl olundukda inkâr ile cevâb vericek müdde'ıyyûn-ı mezbûrundan da'vâlarına mutâbık beyyine taleb olundukda meclis-i şer'de huzûru müte'azzir olup hâlâ Medîne-i münevvere sallallâhu alâ sâkinihâ da mütemekkin olan fahrû's-sulehâ Şeyh Ömer b. Abdullah ağzından şehâdet eden Hasan Efendi b. Mehmed el-İmâm ve Hüseyin Bey b. Abdullah ve Mustafa Bey b. Abdullah ve Hamza Bey b. Abdullah ve yine hâssa reislerden olup kezâlik meclis-i kazâda huzûru müte'azzir olup Kara Kadı demekle ma'rûf fahrü'l-emâcid ve'l-ekârim ağzından ve Hamza Bey ağzından şehâdet eden İbrahim Çelebi b. Mahmud el-İmâm ve Hızır Çelebi b. Şaban ve Nebi b. Mustafa el-İmâm nâm kimesneler meclis-i şer'-i şerîfde hâzırûn olup şehâdet-i şer'iyye eylediler ki

şâhid-i aslımız olan mezbûra Şeyh Ömer ve Gâzi Bey ve Hamza Bey bizim katımızda şehâdet-i şer'îyye edip dediler ki merhûm-ı mezbûr ed-dâric ilâ rahmeti Rabbihi'l-gafûr Hayreddin Paşa hâl-i hayâtında zikr olunan sarayının dâhilinde olan odalarını cemî' tevâbî'i ve levâhıkı evlâdına ve evlâd-ı evlâdına batnen ba'de batnin ve neslen ba'de neslin ve ba'de'l-inkırâz utekâsına ve evlâd-ı utekâsına ve evlâd-ı evlâd-ı utekâsına batnen ba'de batnin ve karnen ba'de karnin ba'de'l-inkırâz icâreye verilip ale'l-usûl medrese-i mezbûreye sarf ve harc oluna deyû vakf ve haps edip ve yine saray-ı mezbûrun hâricinde olan odalarını ve önünde olan bahçesini utekâsına ve evlâd-ı utekâsına ve evlâd-ı evlâd-ı utekâsına vakf ve haps edip ve ba'de'l-inkırâz hâkimü'l-vakt ma'rifetiyle icâreye verilip mahsûlü medrese-i mezbûreye sarf oluna deyû şart eyledi. Teslîm-i mütevellî ve tescîl-i şer'î olmuştur. Bi'l-fi'l zikr olunan odalar cemî' tevâbî'i ve levâhıkı ile vech-i meşrûh üzere vakf-ı mezbûr husûsuna şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz deyû şehâdet edip [91^b] ve bizi bu husûs-ı mezbûra işhâd eylediler. Biz mezbûrünün şehâdetine şehâdet ederiz deyû zikr olunan fer'-i şâhidleri şehâdet edip şehâdetleri ba'de ri'âyeti şerâiti'l-kabûl hayyiz-i kabûl oldukdan sonra mücebi ile hükm olunup vâki' hâl talebleriyle ketb ve tahrîr olunup yedlerine def' olundu ki vakt-i hâcetde kâtı'-ı kıl ü kâl ola.

Tahrîren fî evâhiri şehri Zilhicce li sene semân ve tis'îne ve tis'a mi'e.

Galata ŞS, 15, v. 91^a/1 (Evâhir-i Z 998/21 Ekim 1590) / <https://www.kadiscilleri.org/gosterorj.php?blm=glt015&bsm=glt015o355>

EK-4: Barbaros Vakfı'nın yaşadığı ekonomik darlıktan çıkabilmesi için düşünülen formlere dair ilâm

Ma' rûz-ı huzûr-ı lâmi'ü'n-nûr-ı hüsrêvâneleri kılınan defterde tasrîh ve beyân olunduğu üzere Beşiktaş'da vâkı' Hayreddin Paşa Vakfı'nın dokuz yüz elli dört senesi târihiyle müverraha olan vakfiyyesinde müsarrâh olduğu üzere vâkıf-ı müşârün-ileyh vakf-ı mezbûru tertîb ve tekmîl müyesser olmayıp ve müddet-i medîdeden beri imâretinde tabh-ı ta'âm olunmayıp ve vakfiyesinde tasrîh eylediği otuz bin dinardan akâra istibdâl olunduktan sonra bir mikdârı bi'l-külliye zâyî olmağla el-yevm nukûd-ı mevkûfeden dokuz yüz yetmiş dokuz gurus mâl-ı merbûhu olup lakin vakf-ı mezbûrun îrâd-ı mukarreresi mesârif-i mu'ayyenesine ancak vefâ edip

zuhûrât-ı mesârifî mahlûlât vukû'una mevkûfdur el-hâletü hâzihi altmış beş altmış altı senelerinde rû'yet olunan muhâsebelere alâ vecîh't-tedkîk nazar olundukda zuhûr eden mu'accelâtdan fazla olmak üzere beş yüz altmış bir gurus kırk dört akçe der-kîsesi olduğu müte'ayyin ve îrâd-ı vakfa imkânı mertebe bir şey izâfesi mülâhaza olundukda mu'attal olan imâret mahalli hamâm yâhud sâ'ir akâr misillü bir şey binâsı mümkün müdür deyû keşf ve mu'âyene etdirildikde kurâ ve civârında hamâm olmak cihetiyle hamâm inşâsının menâfi'î olmayıp ve yalnız dekâkın yapıldığı hâlde dahi çarşıdan ba'd olmak takrîbiyle istîcâra kimesne tâlib olmayacağı zâhir olmağla fakat yedi sekiz yüz gurus mesârif ile yedi akçe icâre hâsıl olur bir kıt'a sağır müste'cir menzili binâsına mütehammil olduğu evkâf müfettişi efendi dâ'ileri i'lâm eder fi-nefsi'l-emr vakf-ı mezbûrun îrâdına fi'l-cümle bu misillü akâr ilâvesiyle taht-ı nizâma ifrâğı vakf-ı mezbûrun ihdâsına vesîle olmağla fi-mâ ba'd mürtezika-ı vakıfdan özl-i şer'îsi olmayanlar bi'n-nefs edâ-yı hizmet edip ve özl-i şer'îsi olanlar nâib nasb eyleyip ve mütenebbih olmayıp terk-i hizmet edenlerin cihetleri üzerlerinden ref olunmak ve vâkıf-ı müşârün-ileyhin hîn-i vakfiyetinde tertîb eylediği vezâyifden birer takrîb ile el-yevm altmış üç akçe yevmiye izdiyâd bulup ve vakf-ı mezkûra fi'l-cümle nemâ husûlü muhtâcün-ileyhâ olmayan vezâyif-i muhdesenin ref'ine tevakkuf eder lâkin vezâyif-i muhdesenin hudûsundan bu âna dek zamân mürûr eylemekle mutasarrıfları vefâtında evlâda ve âhara verilmeyip vakıf-mânde olmak üzere irâde-i aliyyeleri buyurulur ise emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

BOA Cevdet Evkaf (C.EV), 23/1138 [1165/1751]

Bibliyografya

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

VGMA, No: 571

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

EV.VKF 06/47.

Cevdet Evkaf (C.EV), 23/1138.

Ali Emiri (AE.SOSM.III), 73/5587; (AE.SMMD.IV), 58/6752

Dahiliye Mektubi (DH.MKT), 920/40.

Evkaf Defteri (EV), 28926, 28647, 30443, 31383, 31529, 31713, 31715, 31787, 31816,

Evkâf-ı Haremeyn Muhasebeciliği (EV.HMH), 7379.

Kâmil Kepeci (KK), 1764, 215.

TSMA.d. no. 1889.

Şer'iyye Sicileri (ŞS)

Evkâf-ı Hümayûn Müfettişliği (EHM) ŞS, 201, 218, 219, 233, 259, 310, 381, 388, 456, 463, 470, 792, 801.

Rumeli Kazaskerliği Ruznamçeleri (RKR), 2, 18, 26.

Nuruosmaniye Kütüphanesi Rumeli Kazaskerliği Ruznamçeleri (NOR), 5193-6.

Yayımlanmış Şer'iyye Sicilleri

Aydın, M. Âkif, ve Coşkun Yılmaz (ed.): *İstanbul Kadı Sicilleri: Beşiktaş Mahkemesi 2 Numaralı Sicil* (H. 966-968 / M. 1558-1561), haz. Yılmaz Karaca ve Sinan Satar, İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 2019.

— (ed.): *İstanbul Kadı Sicilleri: Beşiktaş Mahkemesi 63 Numaralı Sicil* (H. 1061-1062 / M. 1651-1652), haz. Nedim Pakırdağ ve Yılmaz Karaca, İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı 2019.

— (ed.): *İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 22 Numaralı Sicil* (H. 1107-1108 / M. 1695-1697), haz. Ali Coşkun ve öte., İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı 2019.

— (ed.): *İstanbul Kadı Sicilleri: Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil* (H. 1042-1044 / M. 1632-1635), haz. Abdullah Sivridağ, İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı 2019.

Diğer Kaynaklar

Akyol, Ercan: “Abdullah Gündoğdu, Hüseyin Güngör Şahin and Dilek Altun. Barbaros Hayreddin Paşa – Gazavâtname ve Zeyli. Ankara: Panama Yayıncılık. 2019. 445 pages. ISBN: 9786057739186”, *Diğer*, 2 (2021), s. 386-89.

Ali Şükrü Bey: “Gazi Barbaros Hayreddin'in Türbesi ve Evkafı”, *Donanma Mecmuası*, 4 (1326), s. 290-95.

Arıkan, Muzaffer: “Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler IV: II. İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaros Hayrettin Paşa”, *OTAM*, 5 (1994), s. 503-9.

Arıkan, Muzaffer, ve Paulino Toledo: *XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı 1995.

- Atâyî, Nev'izâde: *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî'ş-Şakâ'ik: Nev'izade Atayi'nin Şakâ'ik Zeyli*, haz. Suat Donuk, c. I, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu 2017.
- Aydın, Bilgin, ve Rifat Günelan: *Yunanistan Medreseleri*, İstanbul: Ketebe 2023.
- Aydın, Bilgin, ve İshak Keskin: "Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, 31 (2008), s. 197-228.
- Aydın, M. Âkif, ve Coşkun Yılmaz (ed.): *İstanbul Kadı Sicilleri: Beşiktaş Mahkemesi 2 Numaralı Sicil (H. 966-968 / M. 1558-1561)*, haz. Yılmaz Karaca ve Sinan Satar, İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı 2019.
- (ed.): *İstanbul Kadı Sicilleri Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil (H. 1042-1044 / M. 1632-1635)*, haz. Abdullah Sivridağ, İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı 2019.
- (ed.): *İstanbul Kadı Sicilleri: İstanbul Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697)*, haz. Ali Coşkun ve öte., İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı 2019.
- Ayvansarayî Hüseyin Efendi, Ali Sâtî' Efendi, ve Süleyman Besim Efendi: *Hadikatü'l-Cevâmî': (İstanbul Câmileri ve Diğer Dinî-Sivil Mi'mârî Yapılar)*, haz. Ahmed Nezih Galirekin, İstanbul: İşaret Yayınları 2001.
- Baltacı, Cahid: *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, 2. bs., c. I, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı 2005.
- Beyaztaş, Murat: *İslam Hukukuna Göre Vakıflarda Değişim Esasları (Tağyir ve İstibdal)*, Ankara: VGM 2021.
- Bostan, İdris: "Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu (1534)", *Tarih Dergisi*, 38 (2003), s. 61-77.
- : "Kapudan Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXIV, 2001, s. 354-55.
- Çam, Mevlüt, İbrahim Turhan, ve Rıdvan Enes Akçatepe: *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü 2020.
- Çuluk, Sinan: "Osmanlıların Unuttuğu Büyük Türk Denizcisi: Barbaros Hayreddin", *#tarih*, 55 (2018), s. 30-41.
- Devoulx, Albert: *Épigraphie indigène du musée archéologique d'Alger*, ed. A. Jourdan, Alger, 1874.
- Ertuğrul, Özkan: "Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, V, 1992, s. 68.
- Gallotta, Aldo: "Gazavat-ı Hayreddin Paşa", *Belleten*, XLV/180 (1981), s. 473-500.
- : "Hasan Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XVI, 1997, s. 334-35.
- : "Khayr Al-Din (Khidir) Pasha", *The Encyclopaedia of Islam, New Edition*, IV, 1997, s. 1155-58.
- : "Seyyid Murad'ın 'Gazavât-ı Hayreddin Paşa' Adlı Eseri", çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Erdem*, IV/10 (1988), s. 127-63.
- Göncü, Tuncay Cengiz: *Dolmabahçe Sarayı İnşa Süreci, Mekân ve Teşkilatı*, İstanbul: Suna ve İnan Kırâç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü 2019.

- Gürkan, Emrah Safa: *Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdenizi'nde Gazâ, Yağma ve Esaret, 1500-1700*, İstanbul: Kronik 2018.
- Hammer-Purgstall, Joseph Freiherr von: *Devlet-i Osmaniye Tarihi: 926-953/1520-1547*, çev. Mehmed Ata, c. V, İstanbul: Selânik Matbaası 1330.
- İz, Fahir: "Barbaros Hayreddin Paşa Gazavatnamesi Üzerinde Yeni Bir Araştırma", *Belleten: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, 20 (1972), s. 81-92.
- Kahya, Hatice Kübra: *İstibdal Uygulamaları Işığında Osmanlı Vakıf Hukukunun Dönüşümü*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2021.
- Kiel, Machiel: "Midilli", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXX, 2005, s. 11-14.
- : "The Island of Lesbos-Midilli Under the Ottomans, 1462-1912, Remarks on its Population, Economy and Islamic Monuments", *II. National Aegean Islands Symposium*, ed. İdris Bostan ve Sertaç Hami Başeren, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı 2004, s. 54-61.
- : "The Medrese and Imaret of Hayreddin Barbarossa on the Island of Lesbos/Midilli: A Little-Known Aspect of the Cultural History of Sappho's Island Under the Ottomans (1462–1912)", *Shedet*, V/5 (2018), s. 162-76.
- Köprülü, Bülent: "Evvelki Hukukumuzda Vakıf Nev'iyetleri ve İcareteynli Vakıflar", *İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası*, XVIII/1-2 (1952), s. 215-57.
- Lowry, Heath W.: "Lingering Questions Regarding the Lineage, Life & Death of Barbaros Hayreddin Paşa", *Frontiers of the Ottoman Imagination: Studies in Honour of Rhoads Murphey*, ed. Marios Hadjianastasis, Leiden: Brill 2014, s. 185-212.
- Murphey, Rhoads: "Seyyid Muradî's Prose Biography of Hızır İbn Yakub, Alias Hayreddin Barbarossa: Ottoman Folk Narrative as an Under-Exploited Source for Historical Reconstruction", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, LIV/4 (2001), s. 519-32.
- Necipoğlu, Gülru: *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire*, London: Reaktion Books 2005.
- Oğuz, İbrahim: *Midilli'de Osmanlı Vakıfları*, Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi, 2014.
- Seyyid Murad Muradi: *Barbaros Hayreddin Paşa Gazavâtname'si ve Zeyli (İnceleme-Metin)*, haz. Abdullah Gündoğdu, Hüseyin Güngör Şahin, ve Dilek Altun, Ankara: Panama Yayıncılık 2019.
- Seyyid Muradi Reis: *Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları (Gazavat-ı Hayreddin Paşa)*, haz. Osman Erdem, 4. bs., İstanbul: Çamlıca 2014.
- Soucek, Svat: "Remarks on Some Western and Turkish Sources Dealing with the Barbarossa Brothers", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1 (1972), s. 63-76.
- : "The Rise of the Barbarossas in North Africa", *Archivum Ottomanicum*, III (1971), s. 238-50.
- Temimi, Abdelljelil: "Lettre de la population algéroise au Sultan Sélim 1er en 1519", *Revue d'histoire maghrébine*, 5 (1976), s. 95-101.
- Turan, Şerafettin: "Barbaros Hayreddin Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, V, 1992, s. 65-67.

- Tütüncü, Mehmet: “Cezayir’de Barbaros’un Bilinmeyen Kitabesi”, *Toplu Makaleler 2 = Collected Studies 2*, c. II, Haarlem: Sota Publications 2017, s. 144-51.
- Tütüncü, Mehmet, ve Ahmed Ameen: “Barbaros Hayreddin Paşa’nın Babası Emir Yakub’a Ait Yeni Bulunan Bir Kitabe”, *International Journal of Turkology Research and Studies of Islamic Inscriptions*, 9 (2020), s. 3-37.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi*, 7. bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu 1988.
- Vatin, Nicolas: “Arabes et Turcs au Maghreb dans les années 1513-1520 d’après les *Gazavât-ı Hayrî-d-dîn Paşa*”, *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, 40 (2012), s. 365-97.
- : “Études ottomanes, XVe-XVIIIe siècles”, *Annuaire de l’École pratique des hautes études (EPHE), Section des sciences historiques et philologiques. Résumés des conférences et travaux*, 150 (2019), s. 59-69.
- : “Note sur l’entrée d’Alger sous la souveraineté ottomane (1519-1521)” *Turcica*, 44 (2012-2013), s. 131-66.
- : “‘Sen ve Kardeşin Nasıl Ortaya Çıktınız?’: Barbaros Kardeşlerin Kökenlerine İlişkin Notlar”, *Bir Allame-i Cihan: Stefanos Yerasimos (1942-2005)*, c. II, ed. Çağatay Anadol, Edhem Eldem, Ersu Pekin, ve Aksel Tibet, İstanbul: Kitap Yayınevi/Institut français d’études anatoliennes 2012, s. 691-716.
- Yakarçelik, Nalan Dönmez: “Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi ve Haziyesi”, *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, 19 (2020), s. 148-65.
- Yakıtıl, Emin: “Büyük Amiral Hayrettin Barbaros’un Vakfiyenamesi”, *Deniz Mecmuası*, LVII/375 (1945), s. 43-51.
- Yıldız, Kenan: “Osmanlıda İcâreteynin Başlangıç Tarihi Meselesi: İlk Uygulamalara Dair Tespitler”, *Cihannüma*, V/2 (2019), s. 25-46.
- : “Osmanlıda Vakıf Teftişleri ve Vakıf İdaresinin Merkezileşmesi”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 42 (2019), s. 33-72.
- Yılmaz, Coşkun, ve M. Âkif Aydın (ed.): *İstanbul Kadı Sicilleri: Galata Mahkemesi 15 Numaralı Sicil (H. 981-1000 / M. 1573-1591)*, haz. Rifat Günel ve Talip Mert, İstanbul: İSAM 2012.
- Yılmaz, Fikret: “Osmanlı Hanedanı, Kullar ve Korsanlar: Beşiktaş’ın Doğuşu ve İktidar Rekabeti (1534-1557)”, *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 52 (2019), s. 397-426.
- Yurdaydın, Hüseyin: “Muradî ve Eserleri”, *Belleten*, XXVII/107 (1963), s. 453-66.

